

MORFOLOGIA

MANUALS DE LENGUA CATALANA
sota la coordinació de Joan Solà

JOAN MASCARÓ

MORFOLOGIA

ENCICLOPÈDIA CATALANA
BARCELONA

La redacció d'aquesta sèrie de Manuals de Llengua Catalana ha estat subvencionada per la Fundació Jaume Bofill i la Fundació Congrés de Cultura Catalana.

Primera edició: juliol del 1986

Segona edició: octubre del 1987

© Joan Mascaró i Altimiras, 1985

Reservats tots els drets d'aquesta edició

Enciclopèdia Catalana, S.A. Diputació, 250, 2n. - 08007 Barcelona

ISBN: 84-5194-72-1

Dipòsit legal: B-42.114-87

Imprès a IMPAL sa, Tordera 38, 08012 Barcelona

Versions d'aquesta obra:

1a edició: 1986

2a edició, corregida: 1987

3a edició, sense mofificacions: 1991

ISBN: 84-5194-72-1

Aquesta versió en pdf només té correccions menors, fetes sobre la 2a edició.

1. Introducció*

1. — La Morfologia estudia l'estructura interna dels mots. El lector trobarà aquí, doncs, una descripció de les propietats gramaticals dels mots catalans. L'obra té un caràcter purament descriptiu i està a l'abast de qualsevol persona amb coneixements lingüístics elementals. En particular pot servir com a obra de consulta en els primers cursos d'universitat i com a manual de referència en cursos d'especialitat; pot resultar útil també al professor de batxillerat i COU que hi vulgui consultar certs detalls. He prescindit totalment de qualsevol complicació teòrica innecessària; els conceptes de tipus teòric apareixen adaptats al to general de l'obra. De fet no té cap sentit fer morfologia teòrica «del català» (el mateix val per a qualsevol altre component de la gramàtica). Els avenços teòrics més recents tenen indubtablement interès per ells mateixos, però no són directament aplicables en una obra com aquesta que intenta cobrir de forma equilibrada els principals fenòmens morfològics d'una llengua. El lector interessat en la teoria morfològica pot recórrer als llibres d'Aronoff (1976) o Scalise (1985); altres referències, les pot trobar a Bosque (1983).

En els estudis de morfologia catalana hi ha hagut un sol salt qualitatiu després de les encertades pàgines de Milà i Fontanals (1875), a les quals he hagut de recórrer aquí en alguna ocasió (això sol ja donarà una idea al lector de l'estat de la disciplina). El salt qualitatiu el trobem en el treball lingüístic de Fabra, encara que aquest treball només apareix en forma d'estudi descriptiu molt ocasionalment (a FABRA, 1913, per exemple): en la seva major part serveix de base a l'obra normativa i és únicament a través de l'estudi detallat del seu diccionari i de les seves gramàtiques que podem endevinar-ne l'abast. Després de Fabra trobem sobretot repeticions de les seves sistematitzacions amb canvis de detall i algun aspecte concret treballat amb una mica més de profunditat. La flexió verbal ha rebut una atenció relativament considerable. Ja des del punt de vista de les dades tenim el repertori de formes verbals dialectals d'Alcover i Moll (1929); després han aparegut estudis més descriptius, com els de Roca-Pons (1968) i la part de morfologia verbal dels treballs fonològics de Wheeler (1979) i Mascaró (1983). Menys afortunada ha estat la flexió nominal i, llevat del que tracta Wheeler al llibre citat, poca cosa més tenim; fins al punt que resulta més pràctic recórrer a estudis sobre la flexió nominal de llengües

* Vull agrair als meus alumnes de la Universitat Autònoma de Barcelona, a Gemma Rigau, a Teresa Cabré i molt especialment a Dolors Ferrer observacions, encoratjament i ajut.

tipològicament semblants. Menys tenim encara sobre formació de mots, i els clítics han estat tractats sobretot des d'una perspectiva sintàctica i encara de forma no pas massa satisfactòria. No incloc en aquest llibre una revisió de la bibliografia, perquè em sembla innecessari i poc útil. Els repertoris bibliogràfics usuals, sobretot l'excel·lent article de Gulsoy (1982) poden subministrar la informació necessària.

Potser valdrà la pena indicar les fonts de recerca que he utilitzat jo, per si algú vol ampliar la informació que dono; com es pot veure, he hagut de treballar directament sobre les dades i he pogut comptar ben poc amb sistematitzacions d'altres autors. A més de les referències, que indico al seu lloc, i de les observacions personals, el material bàsic són els diccionaris de Fabra (1932), Alcover-Moll (1930) i Ferrer Pastor (1956) i les gramàtiques de Fabra (1912, 1956). També resultaran útils, en el futur, el diccionari, etimològic i complementari, de Coromines (1980), i els diccionaris invers i morfològic de Mascaró i Rafel (en prep.). El repàs dels primers llistats que hem obtingut en la preparació d'aquesta última obra haurien servit segurament per millorar certs punts del present treball. Però hi he renunciat per tal de no endarrerir més l'aparició del llibre. Per la mateixa raó vam abandonar la idea de la refosa d'aquesta Morfologia amb l'obra germana de Cabré i Rigau (1986), idea que havíem considerat algun cop.

La morfologia està molt relacionada amb els altres components gramaticals i per això he hagut de tocar, de vegades amb un cert detall, qüestions fonològiques, sintàctiques i semàntiques. La semàntica, i molts aspectes morfològics també, estan tractats de forma més completa a Cabré i Rigau (1986).

Pel que fa a la base lingüística, m'he limitat al català normatiu del *Diccionari General*, però sovint m'he vist obligat, sobretot en tractar aspectes fonològics, a més precisió dialectal; aleshores he partit del català central de Barcelona. De tant en tant, però, he fet referència a altres variants dialectals. En general, el que és regular en morfologia —no pas el que és lèxic, és clar— es veu poc influït per la variació dialectal, i el tractament es pot estendre als altres dialectes. No cal dir, però, que moltes qüestions haurien guanyat en profunditat descriptiva si haguessin estat tractades amb més amplitud dialectal.

Dono els exemples en ortografia normal o en transcripció fonètica. El lector observarà algunes inconsistències i simplificacions inevitables en les representacions fonològiques (/a/ i /ə/ com a font de [ə], /i/ inicial). En les transcripcions fonètiques només uso claudàtors quan es fa imprescindible. Els signes fonètics, i d'altra mena, són els següents:

a	pa
ε	mel
e	vent
ɔ	arròs
o	poma
i	vi
u	fum
ə	cat. central també, mare
p	pas
t	temps
k	camp
b	bosc, tomba
d	dos, soldat
g	gos, unglà
β	roba
ð	adéu
γ	agost
s	sol, peça
z	zero, casa
ʃ	guixar
ʒ	pujar
f	foc
v	afgà

ts	potser
dz	dotze
tʃ	cotxe
dʒ	metge, suggerir
pf	capfoguer
m	mà
ŋ	èmfasi
n	nas
ɲ	canya
ŋ	sangs, anglès
l	límit, mal
λ	llamp
r	pare, breu
ř	riu, corrent
j	mai, duia
w	cau, quan, couen
˘	accent
˙	accent secundari
/ /	transcripció fonològica
ˈ	significat
##	límit de mot
#	límit de clític
+	límit de morfema

2. *Conceptes morfològics bàsics.* — Sabem que el mot té una estructura interna perquè hi ha correlacions entre elements invariants de caràcter diferent. Dit amb un exemple, trobem similituds fonològiques entre les formes *sén, séntu séntin, sèntit, sèntimén*, al mateix temps que trobem similituds sintàctiques i semàntiques. A *sèntiméns, príms, lès, dulós*, els elements invariants són *s* i la categoria «plural». Distingim doncs certs elements constitutius del mot, que anomenem *morfemes*, en els quals conflueixen certes propietats lèxiques que poden correspondre a nivells diferents (p.e., /s/ a la fonologia, «plural» a la sintaxi i a la semàntica, «2a. conjugació» a la morfologia). Un morfema, a més, no es pot descompondre en altres elements constitutius semblants. Farem servir el terme tradicional de *radical* o *arrel* per referir-nos als morfemes «lèxics» comuns a tot un paradigma de flexió (és a dir, l'element comú a tot el paradigma o conjugació de *sentir* en el primer exemple) o a tota una «família de mots» (*sentir, sentiment, contrasentit*, etc.); utilitzarem també aquest terme per als morfemes dels mots sense flexió (adverbis, preposicions, etc.). De vegades es reserva el terme «arrel» per a un radical monomorfèmic (*dupl* a *reduplicacions*) i el terme *radical* a la part no inflectiva d'un mot (*dupl* a *duple, duples; duplic* a *duplico, dupliques*, etc.; *reduplic* a *reduplico, reduplicues*, etc.; *reduplicació(n)* a *reduplicació, reduplicacions*). Aquí utilitzo els termes intercanviament i, quan s'ha de precisar el sentit, faig servir *radical monomorfèmic, radical derivat, radical compost*. Els *afixos*, en canvi, són morfemes que només apareixen combinats amb radicals i solen contenir alguna categoria gramatical («plural», «agent», «negació», «temps»).

3. *Categories morfològiques.* — Com és sabut, les categories gramaticals es poden realitzar de diversa manera en cada llengua. Si partim del seu contingut semàntic per definir-les, una categoria com [\pm animat], que distingeix referents animals de vegetals i objectes, només es manifesta sintàcticament: el pronom feble *li* es refereix a animats, *hi* pot ser inanimat. Però els sintagmes nominals o els substantius no porten sistemàticament cap marca que indiqui el seu caràcter animat o inanimat. La distinció «singular-plural» ('un element' - 'més d'un element'), en canvi, té una manifestació morfològica clara, com s'ha indicat abans: en tots els elements nominals hi ha una marca que assenyala si són singulars o plurals. Que una categoria es manifesti morfològicament no implica, però tampoc no exclou, que es manifesti en altres nivells. Així, categories morfològiques com les de nombre (en general, totes les inflectives; vegeu més avall) entren en fenòmens sintàctics com la concordança. El singular, en català, no es manifesta, en general, fonèticament, cosa que el distingeix del seu correlatiu, el plural, que es manifesta amb *s*. En aquests casos solem dir que hi ha un element «buit» o «zero» (*diáriø - diáris*).

Moltes categories no tenen representació sinó lèxica, és a dir, mitjançant un radical dins d'un mot independent; llavors aquestes categories no funcionen en la llengua com a categories gramaticals. És el cas del concepte de «dual» en català (cat. *ciutat, ciutats, dues ciutats*; grec *polis, poleis, polei*; àrab *madi:nat, madi:na:t, madi:nata:ni*). El diminutiu funciona de forma productiva, en català, dins la morfologia, mentre que el francès prefereix, en general, la utilització

d'un mot addicional (*gosset, petit chien*). De vegades, per expressar una certa categoria semàntica no podem recórrer ni tan sols a un element lèxic. En navaho, els verbs prenen certs sufixos segons el complement directe sigui rígid, flexible, menjar, vegetal, rodó, etc.; en català no solament ens falten aquests sufixos, sinó que ni tan sols tenim verbs amb arrels diferents per indicar aquestes distincions. En canvi, el català i el navaho comparteixen un mot, *pas* i *hanii* respectivament, que a la majoria de les altres llengües obligaria a afegir una frase o recórrer a una altra construcció: *No parles pas, doo hanii yáñtí'ti'da*, cast. *no hablas, contrariamente a lo que se suponía (o se dice, o todos creen, etc.)*.¹

La Morfologia d'una llengua s'ocupa, doncs, d'aquelles categories —lèxiques, gramaticals— que tenen una manifestació com a morfemes dins el mot.

4. *Morfologia i lexicó.* — En la morfologia apareixen unes unitats bàsiques —morfemes, mots— en les quals conflueixen de forma típica les propietats idiosincràtiques de tots els nivells. El verb *interessar-se*, per exemple, és un mot que té un radical amb una certa forma fonològica— que el distingeix dels altres radicals; és per tant pròpia, idiosincràtica de la peça lèxica—, i un significat amb les mateixes propietats. A més té propietats morfològiques idiosincràtiques: conjugació I, caràcter pronominal (pronom reflexiu obligatori, no referencial); i té propietats sintàctiques idiosincràtiques: regeix la preposició *per* (cf. fr. *s'intéresser à*, angl. *to get interested in*, it. *interessarsi di*). Podríem pensar, doncs, que morfologia i lexicó (llista d'irregularitats)² coincideixen. Però, com hem vist ja, el mot té una estructura interna sotmesa a regularitats i per tant no tot en el mot és idiosincràtic. I, d'altra banda, el caràcter idiosincràtic va més enllà del mot. Només cal pensar en el caràcter lèxic, idiosincràtic, de conjunts de mots com *fer feina, donar abast, llibre blanc, tan...com, si...aleshores, a trenc d'alba*. La necessitat de crear elements lèxics nous s'acompleix en part a través de la lexicalització de conjunt de mots. La lexicalització, és a dir, l'adquisició de propietats idiosincràtiques, no només és semàntica. *Odiar* i *preferir*, per exemple, són transitius tots dos, però quan es lexicalitzen els sintagmes *tenir odi* i *tenir preferència* la recció és particular a cada un (*tenir odi a, tenir preferència per*). *Venir* i *portar* donen expressions lexicalitzades amb recció diferent (datiu i acusatiu): *venir de gust a SN, portar de cap SN*.

Si ens restringim al mot, la creació de mots nous, és a dir, la introducció en el lexicó de peces lèxiques noves, es pot fer de dues maneres. Es poden utilitzar mecanismes morfològics, regularitats que ja existeixen en els mots de la llengua, per crear una peça nova a partir de morfemes existents. Si hi ha un conjunt de mots que observen l'estructura regular «verb transitiu en 3a. singular present indicatiu - substantiu» (*tiralínies, obrellaunes, salvavides*), es pot crear un mot nou, com *comptaquilòmetres, llevaneus*, que estigui d'acord amb

1. Un significat igual, però en la forma afirmativa, el tenen el francès *si (mais oui)* o l'alemany *doch*. I també el català *que sí*, per exemple, com a contesta a *No és capaç de fer-ho —Que sí!* (observeu el paral·lelisme amb *És capaç de fer-ho —No n'és pas, o bé —Que no!*).

2. D'acord amb la coneguda caracterització de Bloomfield (1933, 274).

aquesta estructura. Hi ha però un altre procediment que consisteix a utilitzar, no pas morfemes existents, sinó qualsevol sistema, i crear un mot que obeeixi les normes estructurals generals dels mots de la llengua (*GEC*, a partir de *Gran Enciclopèdia Catalana*, *bici* a partir de *bicicleta*, etc.).

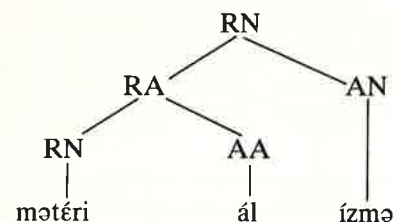
5. *Flexió, derivació i composició*. — L'anàlisi dels *radicals complexos* (que consten de més d'un morfema) i la creació morfològica de mots nous coincideixen. A aquest procés, tant si és històric (formació de mots nous) com si és descriptiu (anàlisi de l'estructura dels mots existents) li donem el nom de *formació de mots*. Distingim, dins de la formació de mots, entre *derivació* i *composició*. En el segon cas, els components del mot format són mots, o arrels. En el primer cas l'arrel sofreix una modificació que en català és, en general, l'afegiment d'un sufix. Quan de l'afixació no en resulta un mot o un radical nou, el procés és de flexió. Com a conseqüència, tots els mots flexionats (també usem el terme *inflexionats*) a partir del mateix radical, pertanyen al mateix mot, són formes inflectives del mateix mot. El conjunt de totes les formes inflectives d'un mot constitueix un *paradigma* (en el cas particular del verb l'anomenem *conjugació*). En canvi, quan d'una arrel formem un *derivat*, el nou mot està relacionat amb l'anterior però és un mot distint. El conjunt de tots els mots relacionats per derivació és una *família de mots*. Quan diem que *curtíssim* deriva de *curt* volem dir, de forma més precisa, que el radical *kúrt* (que dona lloc per flexió al paradigma *kúrt* - *kúrtə* - *kúrs* - *kúrtəs*) dona per derivació, en aquest cas, afixació de *ísim*, el radical *kuřtísim* (del qual, per flexió, resulta el paradigma *kuřtísim* - *kuřtísimə* - *kuřtísims* - *kuřtísiməs*). Les categories inflectives solen entrar en relacions sintàctiques entre mots, com la concordança i la recció; les categories derivacionals, en canvi, pel seu mateix caràcter lèxic, són menys regulars. Les anomalies en els paradigmes (*defectivitat* = manca d'una forma en el paradigma; *invariabilitat* = manca de distinció fonològica) són l'excepció. En la derivació, per contra, tenim tota una gradació de *productivitat*. Un determinat afix derivacional és tant més productiu com més regularment es combina amb més radicals (compareu els productius *-ej(ar)*, *-ble*, amb els corresponents *-it(ar)*, *-ívol*, molt poc productius).

6. *Tipus de processos morfològics*. — Els processos morfològics no són sempre processos d'afixació. En molts casos el pas d'una forma a una altra es fa per un canvi fonològic. És, per exemple, el típic «Umlaut» en alemany: sing. *Bruder* amb [u], pl. *Brüder* amb [y] o sing. *Vater* amb [a], pl. *Väter* amb [ɛ]. La reduplicació és un altre canvi fonològic present en moltes llengües. En ewe l'infinitiu es nominalitza per reduplicació del verb: *yi* 'anar', *yiyi* 'l'anar'; i en àrab la reduplicació de la segona consonant verbal dona lloc a una forma derivada de tipus intensiu: *kasara* 'trençar', *kassara* 'esmicolar'. L'àrab il·lustra un altre cas, típic en semític, de procés intermediari entre afixació i canvi fonològic. En l'últim exemple l'arrel és de fet discontinua: *k-s-r*, que es converteix en *k-ss-r*. La flexió es fa afegint una altra seqüència vocàlica discontinua a-a-a: '3a. singular masculí perfectiu', u-i-a: '3a. singular masculí perfectiu passiu': *kasara* '(ell) ha trencat', *kussira* '(ell) ha estat esmicolat', etc.

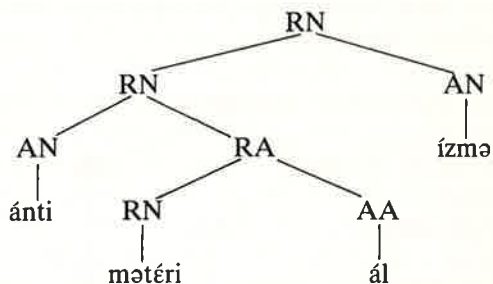
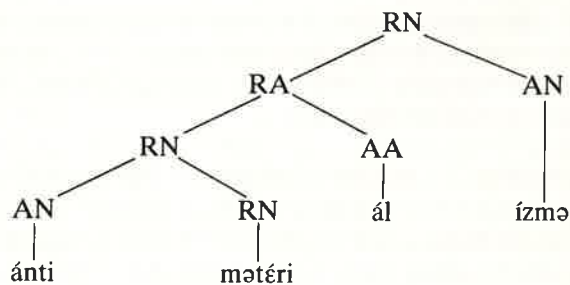
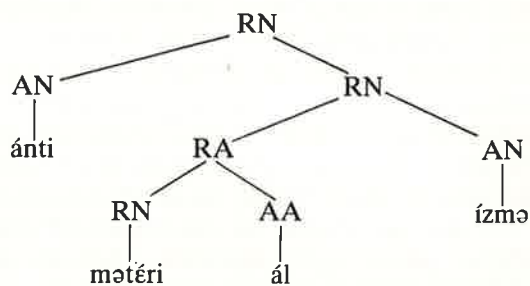
En català domina l'afixació. Hi ha però un parell de casos que aparentment no ho són. Quan no es produeix cap canvi fonològic, que és una altra possibilitat, però hi ha un canvi derivacional, se sol parlar de *conversió* (o *derivació zero*): *negre* (Adj) → *negre* (N), *rosa* (N) → *rosa* (Adj), *molt* (Adj) → *molt* (Adv). Els relacionats més freqüentment per conversió són els verbs i els substantius. Que els verbs solguin presentar afixos després de l'arrel i que s'anomenin per l'infinitiu ha fet pensar que no es tractava d'un cas de conversió (enfront de l'anglès que *sembla* presentar-ne molts més casos). Però la derivació és una relació entre arrels i per tant tanta conversió hi ha en l'anglès a *taste* - *to taste* com en català a *tast* - *tastar*. L'arrel comuna és idèntica: *tást* al paradigma «*tást* - *tástəs*» i *tást* al paradigma «*tástu*, *tástəs*, *tástə*, etc.».

Moltes vegades, però, es dona al·lomorfia, és a dir, un morfema té més d'una forma fonològica: per exemple el radical de *tenir* és *ten-* a *tens*, *ting-* a *tingui*, *te-* a *té*. Quan es produeix al·lomorfia i conversió alhora, l'efecte és el mateix que el d'un canvi fonològic com en el cas de l'Umlaut alemany, encara que de fet no es tracti d'aquest fenomen (dono el verb en 3a. singular present indicatiu): *zěw* - *zás*, *sumřiw* - *sumřís*, *tús* - *tos* (més avall, § 17, utilitzo el terme «derivació no afixal» per a aquest fenomen). Un cas especial («sufixació pseudoflexiva», § 16) es produeix quan no hi ha canvi de classe de mot, però sí de categoria o classe morfològica. Recordem que un morfema —o una arrel— és un conjunt de propietats; es pot passar d'una arrel a una altra («derivar-ne» una altra) canviant qualsevol d'aquestes propietats. Per exemple passar de l'arrel masculina *plát* (que un cop inflexionada dona *plát(s)*) a l'arrel fememina *plát* (que, un cop inflexionada, dona *plátə(s)*), o inversament. Similarment, podem relacionar les arrels, idèntiques fonològicament, però diferents morfològicament *kunsúm-* 1a. conjugació i *kunsúm-* 3a. conjugació (que, inflexionades, donen *kunsúmu*, etc. i *kunsuméfu*, etc.).

7. *Processos morfològics i estructura del mot*. — Els processos morfològics són ordenats. La derivació s'aplica sempre abans de la flexió; això ja es dedueix del fet que la derivació s'aplica a arrels i dona arrels com a resultat, mentre que la flexió s'aplica a arrels i dona mots. L'ordenació dels processos dona com a resultat una estructura de mot no lineal: els mots tenen una estructura de constituents similar a la sintàctica. Si a l'arrel (*mətéri*) (que inflexionada donaria *mətérjə(s)*) hi afegim l'afix *-al*, tindrem l'estructura doble ((*mətéri*) (ál)). Si hi adjuntem l'afix *ízmə*, ho fem a l'arrel ja derivada i el resultat és (((*mətéri*) (ál)) (ízmə)). Representat amb arbre, amb els nusos etiquetats segons la classe de radical o afix (nominal, adjectival):

De vegades poden aparèixer estructures que serien ambigües sense aquesta estructura. Però l'ordre en què s'apliquen els processos distingeix els mots diferents. Podem entendre *antimaterialisme* en el sentit usual (i estructura ((anti) (materialisme))) o en el sentit «doctrina referent a l'antimatèria» (amb estructura (((anti materia) (al)) (isme))), i fins i tot amb el sentit de «doctrina contrària als materials (per exemple, que dóna preponderància a l'execució d'una obra sobre la tria de materials)». Les estructures serien les següents:

El mateix passa amb els exemples següents:

<i>inactivable</i>	in-activable inactiva-ble	'que no es pot activar' 'que es pot inactivar'
<i>pre-palatalitzar</i>	pre-palatalitzar prepalatal-itzar	'fer el primer pas cap a la palatalització' 'fer esdevenir pre-palatal'
<i>escuradentistes</i>	escura-dentistes escuradent-ista	'el qui escura (p.e., «roba») els dentistes' 'el qui fabrica escura-dents'
<i>ressonar</i>	re-sonar resson-ar	'tornar a sonar' 'sonar amb ressò, ressonància'

El caràcter recursiu del procés morfològic és molt limitat. En la flexió és del tot inexistent, com és lògic. En la derivació, en general, no es pot repetir un mateix afix si no ha actuat un procés de lexicalització entre els dos processos: *llibre - llibreta* (≠ 'llibre petit') - *llibreteta*, *amargar -amargant* (= 'amarg', ≠ 'que amarga') - *amargantejar-amargantejant*. En la composició és més freqüent, però limitada (*neo-neo- ... neoclassicisme, subsub ... subíndex, contra-contra ... contraargument, guardaguarda ... guardaespalles, nord-nord ... nord-est*).

8. *Al·lomorfia*. — Ja he fet referència al concepte d'*al·lomorfia*. Un mateix morfema pot presentar més d'una forma fonològica ('tenir', *tíng*, *té*, *tén*, *tín*; '-ble', *ble* a *agradable, mòvible*; *bil* a *agradabilíssim, mobilitat*). Cal distingir aquestes variants al·lomorfiques fonològiques de les fonètiques que solen ser més variables (comparem els al·lomorfes de 'tenir' amb les variants fonètiques *tíng*, *tíng*, *tín*, *tén*, *tən*, *tínd*). Les variants fonètiques es poden explicar de forma regular per processos fonològics generals (desaccentuació, assimilació de nasals, reducció vocàlica, etc. en els exemples anteriors). També cal distingir aquestes variants de les que resulten de processos morfològics regulars (reduplicació, ablaut, etc.). Restringim per tant els termes *morf* i *al·lormorf* a variants fonològiques d'un morfema no subjectes a regularitats. Sovint utilitzaré el terme *morfema* en un sentit més general per designar el contingut d'una de les seves parts integrants (p.e., «el morfema /z/» o «el morfema de plural»).

9. *Clítics i mots*. — Un problema clàssic en la delimitació del mot és el que presenten els *clítics*. Els clítics són morfemes o conjunts de morfemes que tenen un comportament similar a afixos i a mots al mateix temps. En català són els pronoms febles, articles, preposicions i conjuncions febles, i alguns més. Anomenarem *mot petit* un mot sense clítics, i *mot gran* el mot amb els possibles clítics adjacents inclosos. Així, el mot gran *dəsəβéru* està format pel mot petit *səβér* i els clítics *də*, *u*.

Resumint, el material morfològic són morfemes (radicals simples i afixos), radicals derivats i compostos, mots petits, mots grans i clítics. El lèxic d'una llengua

en dona la llista amb les seves propietats idiosincràtiques (juntament amb les de les unitats superiors). La morfologia d'una llengua estableix les regularitats existents dins aquest material: la relació entre morfemes radicals i derivats (derivació), entre aquests i radicals o mots compostos (composició), entre formes inflexionades i radicals (flexió), entre mots grans i mots petits (cliticització).

10. *Les classes de mots.* — La divisió clàssica dels mots en classes té bases sintàctiques i morfològiques. Morfològicament, la flexió classifica els mots en diferents classes de flexió, i la derivació, en relacionar radicals de classe diferent, utilitza també classes de mots. El criteri inflectiu permet d'agrupar en una mateixa classe els mots que s'inflexionen per les mateixes categories inflectives. Una categoria és *inherent* quan l'element lèxic la presenta forçosament amb un valor determinat; el gènere és inherent als substantius perquè un substantiu qualsevol, a diferència d'un adjectiu, és per força només masculí o només femení:

Categories inflectives

a. Mots inflectius:

	gènere	nombre	conjugació	temps	persona	cas
substantiu	(inherent)	+				
adjectiu	+	+				
determinant (adjectiu pronominal, etc.)	+	+			(+) ³	
pronom feble	+	+				+
participi verbal	+	+	(inherent)			
verb personal			(inherent)	+	+	
infinitiu			(inherent)			
gerundi			(inherent)			

b. *Mots sense flexió:* alguns nominals (cap, massa, prou)?; preposicions, conjuncions, adverbis.

Morfològicament les formes no personals del verb, infinitiu, gerundi i participi, es comporten més com a derivats. N'és una prova que passin a substantius derivats per derivació zero, fet que no es dona mai en formes flexionades (*el dinar, el cantant*). Al mateix temps, gerundi i infinitiu prenen pronoms febles com les formes personals del verb. El participi és l'element verbal més clarament derivatiu, de tipus nominal (inflexió de gènere i nombre). Els elements nominals sense inflexió es poden considerar inflectius, tanmateix invariables, però per a una anàlisi com aquesta hem de recórrer a criteris sintàctics.

11. *Els mots de classificació difícil.* — La dèria classificatòria, lògica en les gramàtiques de tipus pràctic i típica en l'estructuralisme, crea dificultats, tant en el problema clàssic de «definició del mot» com en la seva classificació en classes

3. Vegeu § 35.

de paraules. La conseqüència no és exactament que el mot sigui indefinible i inclassificable, sinó que potser és inadequada la reducció a un sol nivell de definició i classificació. Un exemple ve donat ja per una classe tradicional de mot, la interjecció, que de fet és una oració, per tant una unitat sintàctica superior al mot. El mateix passa amb el que s'han anomenat «mots-frase»,⁴ com *rai, oi, sí, no, res* (per exemple a «No tens diners? Res, no pateixis...»), etcètera. Altres casos de mots de classificació difícil són més fàcilment solubles. *Fra, sant, mossèn, don*, són diverses variants d'article personal com *en*, amb significat més específic. Però no n'hi ha prou amb eixamplar el concepte de classe de mot per incloure expansions de les categories nom, adjectiu, adverb, verb (és a dir sintagma nominal, adjectival, adverbial, verbal). En molts casos aquests mots fan funció de sintagmes «incomplets»: *Oi, no, és clar* ([əsklá]) es construeixen amb *que + F* (*oi que vindràs?, eh que vindràs?, no que vindràs?, és clar que vindràs!*) en un ús de tipus adverbial (cf. *segur que vindràs?, naturalment que vindràs!*), encara que poden aparèixer, amb el mateix sentit, aïllades o separades de la frase. Però hi ha un mot, «diu», representat aquí amb majúscules, que encara que prové de la forma verbal de 3a. singular «diu», és un mot diferent: *DIU que ha vingut*. (Amb el mateix sentit que *diuen que...*, *es diu que...*, és a dir, com a expressió que la completiva és rumor, o es posa en boca d'altres; cf. basc *omen: etorri omen da* = 'vingut «omen» ha', 'DIU que ha vingut'. Que aquest *DIU* és un mot diferent, i que ni tan sols és un verb, ho prova el fet que no té subjecte referencial (**DIU que plourà, però no sé qui*) i no admet els complements que tot verb admet, com locatius, datius d'interès, p.e., **On DIU que no plourà enlloc?*, **Em DIU que plourà*). I en canvi es construeix amb *que F*, en una posició típica de verb. També en altres casos la determinació de la classe de mot és impossible. Si es pot suposar que *vet, ve, heus*, etc. són verbs peculiars, perquè regeixen completiva (*vet aquí que...*) i es poden combinar amb pronoms febles (*ve-t'ho aquí*), *malbé a fer malbé* tant pot ser nom, com adverb, com adjectiu (cf. *fer figa* (N), *fer rodó* (Adj), *fer tard* (Adv)). I en l'expressió *A que + F* (p.e., *A que no m'atrapes!*), *a* no és ja la preposició (es pronuncia [a], no [ə]) i es pot parafrasejar de molt diversa manera: *Segur que F* (Adv), *em jugo qualsevol cosa que F*, *vols creure que és cert que F?* A *En Pere*, àlies *figa-flor*, àlies pot ser molts elements com *per mal nom, conegut com, anomenat amb l'àlies*.

4. ESPINAL, 1980.

2. Formació de mots: derivació

12. *La formació de mots.* — La divisió de la Morfologia que hem establert, —formació de mots, flexió, cliticització— es basteix sobre dos conceptes centrals en Morfologia: el mot i el lexicó. La diversitat de definicions del mot ens porta a distingir, com hem fet, entre dues menes de mot, el mot gran (mot accentual, que pot incloure clítics, per exemple *léjðə, ləkázə, bínə, sənənrá*) i mot petit (mot sense els elements clítics, com *kázə, ənrá*), i en la relació entre mot gran i mot petit basem la cliticització. De manera similar basem flexió i formació de mots sobre la relació dels morfemes dins el mot petit.

Ara bé, la distinció entre flexió i formació de mots, i també la distinció dins aquesta última entre derivació i composició són menys clares. N'és una prova el fet que a treballs tan acurats i poc teòrics com Fabra (1956, 143) es defineixi explícitament un conjunt de mots alhora derivats i compostos: «Quan el primer element constitutiu d'un mot compost és un adverbi o una preposició, aquest element és considerat un prefix, i així pot dir-se que un mot com *contraprojecte* és un derivat de *projecte* per mitjà del prefix *contra*, com es diu que *ventós* és un derivat de *vent* per mitjà del sufix *ós*.»

Per començar, és evident que flexió i formació de mots són processos de combinació de morfemes, que el resultat conjunt d'ambdós processos és un mot petit, i que expliquen les relacions morfològiques entre mots (petits). Així, un procés de derivació explica les similituds gramaticals entre els mots *assimilar* i *assimilable* (fonològiques: *əsimilá - əsimilábblə*; sintàctiques: *assimilar* es construeix amb complement directe i complement preposicional amb *a*, *assimilable* es construeix amb sintagma nominal com a nucli, i complement preposicional amb *a*; semàntiques: 'fer esdevenir semblant' - 'susceptible d'esdevenir semblant', etc.).

Pel que fa al procés en si, val la pena insistir en el fet que el que fa és relacionar mots, com hem vist, però no formar en cap cas un mot a partir d'un altre mot, o una forma flexionada a partir d'una altra forma flexionada. *pətítə* no es forma a partir del masculí singular *pətít* (ni a l'inrevés), ni *pətítəs* a partir de *pətítə*. Ni tampoc el derivat *pətítét* no es forma damunt el masculí singular *pətít*. Existeixen, evidentment, processos de flexió i de derivació, però operen damunt morfemes afegint-n'hi d'altres, no damunt mots flexionats substituint morfemes. Els exemples que hem presentat tenen l'estructura interna

pətít+ø+ø *pətít+ə+ø* *pətít+ø+s* *pətít+ə+s*

Els processos de flexió i derivació relacionen aquests elements, n'expliquen les similituds gramaticals, però no operen directament sobre un dels mots per derivar-ne els altres, sinó sobre una part del mot, l'arrel, per derivar-ne una altra arrel o un mot flexionat. Així, l'arrel *pətít* —que coincideix amb la forma flexionada masculí singular *pətít*, perquè els morfs de masculí i de singular són \emptyset — es flexiona per addició de morfemes de flexió en *pətít+ø+s*, *pətít+ə+ø*, etc., i de l'arrel adjectival *pətít* se'n deriva l'arrel també adjectival *pətít+ét*. La composició, d'altra banda, és similar a la derivació, ja que també forma arrels, però se'n diferencia perquè les forma a partir d'altres arrels (*contrabaix*), o de mots flexionats (*llepafils*).

Però aquesta propietat distintiva de flexió i formació de mots no basta per diferenciar-les. Si partim de formes flexionades, ¿com podem determinar si certs morfemes són de flexió o de derivació, si abans no hem determinat l'arrel, que és per definició el mot flexionat sense morfemes de flexió? A les parelles

lús - lúsə *pál - pálə* *sistéł - sistélə*
gós - gósə *fúl - fúlə* *pót - pótə*

hi ha una diferència que formalment sembla paral·lela a la diferència *pətít - pətítə*, però que no correspon, intuïtivament, a un fenomen de flexió. Similarment, 'les golfes' pot semblar tenir una relació amb 'golf' paral·lela a la relació *pətít - pətítəs*.

El que diferencia aquests casos dels típicament flectius és el fet que mentre que la flexió determina un paradigma que correspon a un element lèxic, la derivació determina el que se sol anomenar una «família de mots», cadascun dels quals és un element diferent del lexicó. El paradigma *pətít - pətítə - pətíts - pətítəs* correspon al mateix element lèxic «petit» i tots els elements del paradigma tenen les mateixes propietats sintàctiques, morfològiques i semàntiques de l'element lèxic. En canvi a *sék - əsəká - səkáðə - səkəðát - semisék* —i les altres formes flexionades de cada paradigma flectiu— tenim membres d'elements lèxics diferents, amb propietats lèxiques diferents: poden pertànyer a classes morfològiques diferents, tenen propietats sintàctiques i semàntiques diferents, etc. Aquesta és, doncs, la diferència bàsica entre els dos tipus de procés morfològic. Com cal, ara, solucionar el problema que presenta *sistéł - sistélə* i els altres exemples citats abans? D'una banda l'alternança $\emptyset - ə$ és idèntica a l'alternança típica de masculí i femení. D'altra banda, són elements lèxics diferents i la diferència semàntica no és sistemàtica.

Segui quina sigui la solució terminològica, és clar que el procés pel qual es forma *cistella* no és de flexió, però que la vocal final és el morf del morfema de femení. I al mateix temps el caràcter àton i la asistematicitat de la relació semàntica el separen dels morfemes típics de derivació.

Seguint l'ús tradicional, distingirem aquí entre morfemes de flexió (com els verbals i el de plural) i de derivació (com *-dor, -lssim, -ic*, etc.) i considerarem simplement morfemes (morfs) de masculí i de femení \emptyset i $ə$ respectivament; aquests morfemes poden prendre part en processos de flexió i de derivació. El terme «formació de mots» serà usat en un sentit ampli que inclou qualsevol

procés que afecti una arrel (o més d'una arrel, o mots, en el cas de la composició) per formar-ne una altra. Dit d'una altra manera, qualsevol procés que relacioni elements lèxics diferents amb arrels comunes serà un procés morfològic de formació de mots. Així *prún+ə* i *prun+ér+ə* seran ambdós derivats de l'arrel comuna *prún*, el segon amb el morfema de derivació *ér*. Aquest tractament es pot estendre als derivats nominals amb forma verbal del tipus *menjar*, *batre*, *saber* quan són elements lèxics nominals com a *a.*, però no quan són verbals com a *b.*:

- a. Els menjars són dolents.
El saber i l'oblit no ocupen lloc.
- b. El menjar massa no et solucionarà res.
L'en va privar el saber que tu venies.

Cal distingir finalment entre processos derivatius i de composició. El criteri fonamental és el de l'existència d'una sola arrel en els derivats i dues arrels en els compostos. S'entén una i dues arrels en el procés de formació de mots, ja que *migdiada* té en total dues arrels i *termodinàmicament* tres, però en el procés de formació de mots que es produeix en darrer lloc intervé només l'arrel 3, a la qual s'adjunta el sufix *-ad* en el primer cas i l'arrel *-ment* en el segon:

(₁ mig), (₂ dia)	(₁ termo), (₂ dinàmica)
Composició	Composició
(₃ (₁ mig) (₂ dia))	(₃ (₁ termo) (₂ dinàmica))
Derivació	Composició
(₅ (₃ (₁ mig) (₂ di)) (₄ ada))	(₅ (₃ (₁ termo) (₂ dinàmica)) (₄ ment))

El resultat són dues arrels, que en el segon cas corresponen a un mot, ja que els adverbis no tenen flexió, i en el primer necessita els morfemes de flexió corresponents per constituir un mot.

Hi ha però dues menes de casos per als quals resulta difícil d'establir un límit entre els dos processos. D'un cantó el límit entre compost i derivat, quan es fa difícil de destriar entre arrels i afixos (*aclarir*, *transportar*), que són els mots que Fabra, en la citació de més amunt, donava com a derivats i compostos alhora. De l'altre, el límit entre el compost, que és un element lèxic, però també un mot, i el sintagma, que pot ser lexicalitzat, però que conté més d'un mot independent (*tap de bassa*, *terra de Siena*, *Déu vos guard*, etc.), com ho prova el fet que el plural es fa com als sintagmes, fent plural el cap del sintagma (*taps de bassa*, etc.) i no pas l'últim element, com als compostos (*caraprim*s, etc.).

13. *La derivació*. — La derivació és un procés morfològic que relaciona dos elements lèxics, més concretament, dues arrels o radicals. A continuació descriuré els diversos tipus de canvi formal que poden tenir lloc en un procés derivatiu (§§ 14-17), seguidament examinaré alguns punts problemàtics que presenta la derivació, sobretot en relació amb altres processos morfològics

(§ 18, 19), i finalment (§ 20) establiré la distinció entre processos morfològics i fonològics implicats en el procés de derivació i en discutiré alguns.

14. *Sufixació*. — El sistema més comú de derivació consisteix a afegir un sufix a una arrel (ja sigui simple, derivada o composta) per formar una arrel derivada. Si afegim el sufix *íd*z als radicals *diβín*, *sənr+ál*, obtenim els radicals *diβín+íd*z, *sənr+ál+íd*z, que un cop inflexionats donaran els paradigmes dels verbs *divinitzar* i *centralitzar*. I si afegim el sufix *ísim* a *gářə+tíβ+ád* obtindrem *gářə+tíβ+ádí+sim*, radical que dóna lloc per flexió a les quatre formes de l'adjectiu *gárratibadíssim*.

Els sufixos de derivació del català passen del centenar i mig. Al costat d'alguns de molt productius, *ét* o *ísim*, n'hi ha d'extraordinàriament restringits, com *éři* (*caguerri*, *beverri*, *mamerri*, *fumerri* i algun més), o *ikulo* (*cavernícola*, *terrícola*). En alguns casos el significat és estrictament componencial, és a dir funció dels significats del radical i del sufix: *compara-ble* = 'que es pot comparar', *guanya-dor* = 'que guanya', *greix-ós* = 'que té greix'. En altres casos el significat no és estrictament componencial i es dedueix només parcialment dels significats dels dos components: *culpa-ble* ≠ 'que pot ésser culpat', *dicta-dor* ≠ 'el qui dicta', *vivi-dor* ≠ 'el qui viu', *fog-ós* ≠ 'que té foc', *llard-ós* ≠ 'que té llard'. En molts casos el significat no es pot derivar ni parcialment dels components (*afa-ble* ? = 'que es pot *afar', *assequi-ble* ? = 'que es pot *assequir'), i podem determinar que es tracta d'un sufix pel seu comportament morfològic (pas a *bil* davant *íssim*, *ista*, *itar*, *itat*, etc.: *afabilísim*, *afabilitat*, com *comparabilíssim*, *comparabilitat*).

Com és d'esperar, els sufixos menys freqüents no poden ser usats productivament en la creació de nous derivats. Si es descobrís un nou element químic, el *palafi*, sabríem immediatament quin significat atribuir a *palafiür*, *palàfic*, *palafós*, *palafització*, etc. Però no entendríem o no admetríem com a normals, tot i coneixent els mots *sang*, *fred*, *flor*, els derivats *sangum*, *fredaina*, *florella*, que presenten els sufixos que trobem a *greixum*, *coloraina*, *rosella*. La lexicalització o especialització lèxica (no només semàntica) dels derivats és un fet constant, que explica els casos anteriors. Els derivats productius també sofreixen la lexicalització, i així podem entendre mots com *careta*, com a diminutiu de *cara*, o com a sinònim de *màscara*.

Enumeraré els principals sufixos de derivació en la seva forma subjacent, que serà discutida amb més detall en la fonologia de la derivació a § 22. No tractaré aquí la qüestió de la combinatòria dels sufixos, qüestió que examinen Cabré i Rigau (1986).

La llista dels sufixos catalans fou establerta per Fabra (1912, 231-266, i especialment 1956, 115, on dóna una llista, que cal completar amb algun altre sufix que afegeix a la discussió, 116-141). Badia (1962, 352-341) dóna la mateixa llista amb alguna supressió (*ià* reduït al sufix *à*, *essa*, els àtons *ol*, *ul*) i alguna addició (*sor-a*, *tor-a*, reduïts a Fabra ambdós al sufix *or*).

A continuació dono una llista més completa, amb 74 sufixos afegits. D'aquests, una trentena són poc productius o dubtosos. Una altra trentena són semiproductius i una quinzena són productius almenys en un sector del lèxic.

L'establiment d'un repertori més fiable dels sufixos en català s'hauria de basar en una anàlisi més àmplia que la feta aquí —a partir, bàsicament, de les terminacions de Ferrer Pastor (1980)— i en una determinació més precisa dels conceptes «morfema» i «sufix».

Dono els sufixos en la seva forma subjacent (p.e., /án/ el que correspon a *itəljá-itəljánə*) i en casos de dubte dono solucions fonològiques més acostades a les fonètiques (-*éw* a *europe*, etc., *r* per a la *r* forta). No he tingut en compte el fet que certes formes responen en realitat a dos o més sufixos diferents (*át* a *bisbat*, *armat*, *nítrat*; *er* a *pomer*, *mentider*), distingibles per les seves característiques combinatòries i el seu contingut semàntic. Tenen asterisc els sufixos que no apareixen a Fabra (1956), en la llista de la pàgina 115, que, com he dit, té algun error d'edició (cal afegir-hi *-aina* § 140, *-int* § 138, *-ul* feble § 138; *-ori*, *-òria* apareix a § 138, 140 en la forma *-tori*, i hi ha errors de referència). Alguns dels sufixos de la llista de Fabra són analitzats aquí com a seqüències de sufixos (*-eria* = *-er* + *-i*, *-istic* = *-ist* + *-ic*, etc.) i prescindeixo, naturalment, dels sufixos de flexió (gènere, nombre, flexió verbal). Alguns (*-bl*, *-bil*) presenten al·lomorfa. Gairebé sempre els exemples, que dono en transcripció fonètica, apareixen en la seva forma femenina singular quan són adjectius, per fer veure millor la relació amb la forma subjacent, i, quan el mot té més d'un sufix, el sufix derivatiu exemplificat apareix normalment en última posició.

Sufixos derivatius

ád/	Vegeu /d/.
*/áj/	bəβájə.
/ájñ/	fuyájñə, kulurájñə.
/ájř/	drəpájřə, řəřájřə. <i>La ə en els masculins és epentètica</i> (WHEELER, 1979, 12).
*/ák/	fulák, kəřák 'peça de suro de la qual es talla el tap', cf. kəřá 'fer carracs', pəsták 'pasta de paper, de fang', əzluβák, cf. əzluβé.
/ak/	əwstríəkə, ələzíkə, məniəkə.
*/ákl/	əspəktáklə, əspəktəkulá (cf. əspəktəðó), əβitáklə, iβərnáklə,
/ákul/	sustəntáklə, řəřəptáklə, upstáklə, upstəkulidzá (cf. upstá). <i>Potser relacionat amb líkl/.</i>
/ál/	kəzál, bəřβál.
/ál/	dəřfáləs, brəŋkál.
/ám/	liγám, kustəlam.
/án/	itəljánə, řullánə, butá.
*/áng/	buláŋgə.

*/ánk/	pułáŋ 'poll', təřáŋ 'terròs', kəłáŋkə, səłáŋ, puələŋkə, əzβuráŋ, əzkuřáŋ 'rec produït per escorriment d'aigua'.
/ánd/	Vegeu /nd/.
*/áñř/	řudáŋřə, tuřdáŋřə 'mena de tord'.
/áñs/	Vegeu /ns/.
/ánt/	Vegeu /nt/.
*/ájñ/	buskájñ 'tros de bosc', kəřəřájñ, kruájñ, fuzájñ 'afusada', pəřájñ, biəřájñ, muntájñə, pəřđiγájñə.
/ár/	uliβərá, fusá, kulá. <i>La r reapareix en derivats: kuləřét.</i>
/ár/	nukleár, muskulár. <i>Separo aquest sufix de l'anterior pel fet que conserva la r final en zones del central.</i>
*/árd/	muskářđə, musářt 'mosso', nəzářt 'registre nasal de l'orgue', bəłářt 'vell', bumbářđə, səłářđə 'rata de celler', ginářđə 'guineu', uliβářđə.
/ári/	muřtrári, ləřγářřə, kuntrářřə.
/ář/	bəwářə, kəγářu, kəpářə. <i>No entro en el problema de la representació fonològica de la ř tensa que contrasta amb la laxa</i> (WHEELER, 1979, 191-194, o 1977, 8-10; MASCARÓ, 1983, 90-98).
/ás/	pərás, gəlinásə, bərás (veraç), biβás.
/ási/	əřβásiə, biulásiə. <i>Possiblement dos sufixos, /ás+il.</i>
*/ást/	əŋkumjástə (cf. əŋkómi), əskuljástə, kuntrást. Vegeu /t/.
/ástr/	filástrə, pilástrə.
*/átř/	tuřátřə, bumbátřu, kulátřu, pupulátřu, sənátřu (cf. sənáló), əsprimətřáđə.
*/át/	kəntátə, kuləzjátə, kulumnátə, sunátə, əřátə. <i>El separo del /t/ de participi perquè no és de verbal i la vocal temàtica á normalment elegeix l'al·lomorfa /dl/. Vegeu /dl/, /tl/.</i>
*/átr/	pəđjátřə, sikjátřə.
*/áw/	dudzáw, uktáβə. <i>Deixo de banda el problema de la forma fonològica de la consonant que presenta alternances w - β</i> (WHEELER, 1979, 200-202, o 1977, 14-15; per a una solució diferent, LLEÓ-MASCARÓ, 1973, o MASCARÓ, 1983, 124-126).
*/áz/	imbəřtázə, ukřiđázə.
/ádř/	Vegeu /dř/.
/bl/	əγřəđábble, təmíbble, sulúbble, pruβəβilitát, pruβəβilístik.

- /bil/ *La vocal anterior al sufix és la vocal temàtica de l'arrel verbal, á, o í; ú només es troba a soluble, voluble.*
- /búnd/ furiβún, mæðitæβún, muriβún, næwzeæβún, bæγæβún, bæγæβundæzá.
- /d/ ækuðít, diβærtíðæ, tæfít, færiðæ, suftíðæ, uíðæ, fæliðæ, bæγúðæ,
/t/ ætriβút, institút, díta, bufít, fæβurítæ, iŋfinítæ, kulítæ, supstitút, dispóstæ, impóst, prupóstæ, liβéft, kuβéftæ.
És el morfema de participi, que ja en el sistema verbal té característiques més derivacionals que flectives. La vocal temàtica que precedeix el sufix no és sempre la que pren el verb.
- /dát/ bundát, iγwæltát, fuskæðát, nuβætát, fluiðítát, dænsítát. *La vocal inicial probablement pertany al sufix, a despit de casos com*
/ædát/ kæðusítát - kæðusifóli, fæktítút - fæktilíni; *aquesta vocal apareix en*
/tát/ primers elements de compost, però en la derivació l'única que
/ætát/ trobem de forma clara és la vocal temàtica, que de fet és un sufix de
/itát/ derivació.
- /dér/ Vegeu /érl/.
- /dís/ fæðæðísæ, kuðæðísæ, træŋkæðísæ, funæðísæ. *En alguns casos es podria justificar una anàlisi /d+ís/ amb /d/ de participi: (trénk+á+d+ís+a).*
- /dór/ kææðó, fæntæðórá, fæβæðó. *La d es podria considerar morfema de participi, com la t que apareix en els casos en -tór, dæwtó, dæstruktó, kuðuptó, ziratóri, præpæratóri. Aquesta solució no s'adiu amb la semàntica dels casos productius. Es fa difícil derivar el caràcter agentiu o instrumental d'aquests mots d'un participi que té caràcter de tema (pacient).*
- */é/ briλánté, glæsé, mætiné, næγlizé, piké, plæké, sæzé.
- /él/ tæwlél, pæɲzæréλæ.
- */ém/ ækstrém, suprém, pustrém. *Dubtós. Només apareix, en aquests casos, afegit als prefixos extra-, supra-, postero-.*
- /énd/ Vegeu /nd/.
- /ént/ Vegeu /nt/.
- /ér/ puméræ, pæstéræ, fūŋkéræ, fūŋkæðéræ, fruntæréræ.
- */ést/ bæfést 'terreny enclotat', sæléstæ, færést, indizést, tæmpéstæ.
- */éstr/ kæmpéstræ, tæféstræ. *Potser relacionat amb /ústr/.*
- /ædát/ Vegeu /dát/.
- /ætát/ Vegeu /dát/.
- */ébul/ bænéβul, mæléβul. *Potser relacionat amb /íbul/.*

- /éd/ binét, pinéðæ.
- /ég/ pæðréγæ (verb), æstuséγæ (verb), duftmiléγæ, tæmuréγæ.
- */éj/ uméj 'homicidi', æfβéj, sæfβéj.
- */él/ muðél, pæstél, kliæntéλæ, pærantéλæ, kuðuptéλæ.
- */éll/ *D'ús mallorquí (vegeu, però, també MOLL, 1957): omænéλλo, donéλλo, bonéλλo. Més general i menys productiu, kæfætéλλo, dæmizéλλo, fumæréλλo.*
- /ém/ funémæ, tæurémæ.
- /én/ sizénæ, muλénæ.
- */éns/ ufténsæ, præténsæ, tæfækunénsæ.
- /éns/ (-ençæ, -ència) Vegeu /ns/.
- /énk/ æstiwéŋkæ, grizéŋkæ.
- */éɲ/ fæféɲ, fustéɲæ, sukréɲæ, tæféɲ, unduréɲæ.
- */érn/ kwætéfnæ, muðéfnæ, pætéfnæ, kæbéfnæ, luéfnæ.
- */éři/ bæféři, kæγéři, æstænéři, fuméři, mæméři.
- /és/ puætésæ, mædzésæ, kæβés, kæβésæ.
- /ésk/ kæβælæréskæ, æræβésk, bæntréskæ.
- /éz/ fūæλunézæ, purézæ.
- */ézim/ sæntézimæ, ænézimæ.
- /éz/ nætézæ (verb), kuézæ (verb), mæréts, nætézæ.
- /ét/ dulæntétæ, pænét, liβréttæ.
- */éw/ ænimæléw, ætænéw, æwrupéw, mæntéw, plæbéw. *L'al·lomorf /él/ apareix davant altres sufixos, de flexió o de derivació: mæréæ, uréæ (cf. úrik), æwrupéæ, æwrupæizmæ.*
- /i/ siklópi, siklópiæ, æðultéri, itáljæ, biγámjæ. *Apareix també seguint altres sufixos analitzats com un de sol a Fabra (1956): -ància /á+ns+i+al/, -ència /é+ns+i+al/, -ícia /ís+i+al/, -ori /ór+i/ (l'obertura de la e en ξ i, de o en ɔ és regular; MASCARÓ, 1984), -úria /úr+i+al/.*
- /í/ puftæriæ, miupriæ.
- /ján/ fæβrjánæ, klæɲjánæ.
- /íbul/ mæɲzíbul, æfíbul. *Potser hi estan relacionats bænéβul i mæléβul, els dos únics casos amb é.*
- /iak/ Vegeu /ak/.
- /id/ fétiðæ, æspléndiðæ, fælkónit, æráŋnit, káliðæ, pútriðæ.

- */idi/ antəríði, əspuríði, guníði, bæzíði.
- */if/ əŋgəɲifə, əmpəstifá, əspəlifá.
- /ifik/ unurífikə, kəlurífikə, unifiká. *Potser apareix una variant /fik/ o /éfik/ a bənéfik, mələfik, els dos únics exemples amb é.*
- */ig/ kə̃ðíγə 'mena de card', kwə̃ðríγə, fustíγá, fumiγá.
- /ik/ únikə, tónikə, istórikə. *L'al·lomorf /is/ apareix davant de i: unisítat, isturisízmə.*
- /ik/ frə̃ðulíkə, plə̃ník, sulərík.
- */ikl/ muntíklə, fətíklə, bə̃ntríklə, bə̃rsíklə, bə̃ntrikulár.
- /ikul/
- */il/ prénsil, mósil, dúktil, əréktil, kuntráktil, bulátíl, puřtátíl.
- */il/ fə̃βríl, əstuðjə̃ntíl, iŋfə̃ntíl, zuβə̃níl, pružə̃ktíl, əsətíl (acetil).
- /il/ furkílə, kuřđíl, əskə̃řđíl.
- */im/ séptimə, máksimə, mínimə, últimə, désimə, séntim, sə̃ləβé̃im, mizé̃im.
- /im/ pulsím, řufím, kəlímə (cf. kəlídžə).
- /in/ ulutínə, mərínə, řətulí, bə̃řətínə.
- */ing/ pə̃ləříŋgə, putíŋgə.
- */ink/ əskə̃ləříŋ, əskə̃líŋ, pruríŋ, řə̃βə̃říŋ, řuzíŋ 'hab. de Roses'.
- */in/ əzγə̃říŋ (cf. əzγə̃řá), mə̃γə̃říŋəs (cf. mə̃γə̃řífəs), řə̃říŋə (cf. řə̃ří (verb), řə̃řə̃zá, řə̃řás).
- /jón/ tə̃nsjə, unjə, řə̃βizjə, desizjə, immə̃řsjə, suspə̃nsjə.
- */iri/ kə̃ntíri, kə̃ptíri.
- /is/ trə̃ŋkə̃ðísə, blə̃βísə, pə̃stís, kriðə̃ðísə, uřtəlísə, pəlísə.
- /ign/ bə̃níŋnə, məlíŋnə.
- /isi/ nə̃təlísi, sə̃γísi, brútísjə, məlísjə.
- /sim/ bunísimə.
- */isk/ mərísk, murísk, pluβískə̃zə.
- /ist/ muðə̃řnístə, kətələnístə, əřtístə, kə̃řístə. *La t pot estar relacionada amb el sufix /t/ i is amb lízm/.*
- /istik/ *Vegeu /ist/ i /ik/.*
- */itf/ pə̃stítř, əskə̃γitřářsə.
- /izm/ muðə̃řnízmə, kətələnízmə, pə̃γə̃nízmə.

- /idz/ finalidzá, uřγə̃nidzá.
- */iz/ pruízə, butízə (botija).
- */idz/ brumídžə, kəlídžə, kuídžə 'coissor', řə̃řídžə.
- */it/ indósmitə, insólitə, iŋžénitə, əksésit.
- /it/ kə̃βrít, mə̃tə̃urít, muskít, sulfít, kə̃řməlítə, izrə̃əlítə, zə̃zuítə, sə̃mítə, kə̃pə̃sitá, də̃βilitá, pusíβilitá. *Potser relacionat amb /t/ en els exemples masculins amb ə final.*
- /(it)úd/ əβítút, kiətút, əřtitút, sulítút. *Com amb el sufix /dór/ - /tór/, sol aparèixer la variant sense consonant t o d quan el radical acaba en t postvocalica əβít+út, kiət+út; də̃zə̃řt+ó, əđít+ó, i sul+itút; kumpr+ə+đó; hi ha excepcions, però.*
- /iw/ řə̃γə̃đíw, nutríw, institutríw, əktíβə, nutritíβə, tə̃mtətíβə. *Ignoro el problema de la representació fonològica de la consonant final que alterna: vegeu més amunt el sufix /áw/.*
- */kr/ simulákrə, əmbulákrə, sə̃púlkrə, mə̃đjə̃krə. *La a anterior al sufix és a vocal temàtica. La ó pot ser la vocal que apareix en compostos del tipus mediopalatal; vegeu /dát/.*
- /mént/ əkə̃βə̃mén, luimén, bə̃nsimén, dəkə̃imén, řə̃βə̃mén, əřγumén, bə̃stimén, zə̃simén. *La t final es justifica per alguns derivats: parlamentar, juramentar-se, ornamentar.*
- /nd/ sumán, řə̃βə̃rén, grə̃đuándə, mirándə.
- /ns/ bə̃ŋzə̃nsə, tə̃ménsə.
- /nt/ əβundán, krə̃jén, puðén, kəlén, bidén, əkspə̃đjén, řə̃řbé̃n, zə̃sén, zə̃jén, iřén, sə̃řjén, tuřbulén, bistén, də̃pə̃ndə̃ntə, sinkwántə, bujtántə, əβundə̃nsjə, pə̃niténsjə. *Analitzo les terminacions: -ància, -ència /á+ns+i+al, /é+ns+i+al, amb sufix /i/ preaccentuat. Per al canvi de é a é, vegeu MASCARÓ, 1984.*
- */oɫ/ grumól, mə̃nól 'manat', řustol, bumbólə.
- */óm/ fiβrómə, lipómə, iðjómə.
- /ón/ grəsónə, řuðónə, kə̃řə̃ró, lə̃řđó, sə̃mmə̃zó, ə̃ləktró, nə̃wřónə, əsətónə, řuðulóns.
- /ór/ prutə̃którə, dulsó, puðó, tuřə̃đórə, uβliγətóřjə, řuβə̃tóri, kriðóřjə. *Per a l'obertura de ó en ó, vegeu MASCARÓ, 1984.*
- /óz/ bə̃ntózə, əzγə̃řífózə, bə̃βózə, glukózə.
- */ɔd/ əléktruðə, ánuðə, kátuðə (cf. kətóðik).
- */ód/ sə̃fə̃lódí (cefalodi), plə̃zmódí (plasmodi), pružódjə, sə̃lmódjə. əspə̃zmódik.

- */ðf/ pəłðfə, pəłəɾðfə, pləntðfə, gɪzðfi 'guisat dolent'.
- /ðj/ pətitðjə, kəminðj, pəłðjə 'pela, escorça'.
- /ðjd/ nəɾɣðjðə, fumbðjðə, əsfəɾðjðə.
- */ðk/ bəððk, piɾðkə 'pinya del pi negre', kəɾðkə 'tija del blat de moro'.
- /ðl/ puɾðl, fulðlə.
- /ðri/ Vegeu /ór/.
- */ðl/ pəɾɳðl, pəɾɳəɾðlə, pəɳðlə.
- */ðrs/ dəkstrðfs, əkstrðfs, intrðfs, sinistrðfs.
- */ðs/ fəɾðs, təɾðs, kəɾðsə, əspikðsə (verb).
- */ðtʃ/ litðtʃə 'llitot', pəɳðtʃə, piɳðtʃə, təɾðtʃə 'terra dolenta', fəntðtʃə (cf. fəntəzmə).
- /ðt/ pətitðtə, bruɟðt, niɳðt, fiðtə, ləɳɣðtə.
- /pl/ Vegeu /upl/.
- /sjón/ əfəktəsjó, dəfinisjó, puɾisjó, kuɾupsjó, intəɾβəɳsjó, tɾəisjuná.
- */t/ nəwtə, ʒimnəstə, ʒəuðéstə, imprémtə. *Vegeu també /istə/.*
- /tát/ Vegeu /dát/.
- /túr/ Vegeu /úr/.
- */ú/ indú, tisú, kuɾúə, əksəntuá, əktuá, əfəktuá, əβituá, puntuá.
- /úd/ urəłúðə, mulsúðə.
- */úf/ ləɾðúfə 'llardó', məɣəɾúfəs (cf. məɣəɾiɳəs), əskəldufá.
- */úg/ fəjúɣə, frəðəlúɣə, puɾúɣə, bəłəɾúɣə.
- */úk/ məɳɳúk, pəúk, bəłəɾúkə.
- /ul/ kréðulə, əskápulə, əsiðulə, ɾómul, glóβul, nððul, óβul, flóɾulə.
- */úl/ brəmúl, kuɳɣɾətulá, undulá.
- */úl/ ɣəɾβúl, pəúlə, kəntəɾúlə.
- */úm/ kəβrúm, kəɾnúm, əmbəlúm, ɣɾəɟúm, piɟúm, təndrúm.
- */ún/ ləðɾún 'robatori casual', əskəɾβún 'cap del ble carbonitzat'.
- */upl/ kwádruplə, kíntuplə, sékstuplə, tríplə, múltiplə.
- /pl/
- /úr/ brumúɾ, kəɾβúɾ, əltúɾə, kultúɾə, məlúɾə, səntúɾjə, pənúɾjə, tɾitɾúá.
- */úrg/ drəmətúɾk, dəmiúɾk, mətəlúɾɳjə, kirúɾɳik, drəmətúɾɳjə.
- /úɾɳ/

- */úɾn/ diúrɳ. nuktuɾn, ləmpuɾnəɳá 'llampeguejar'.
- */úɾ/ bəɟúɾjə, bəndúɾjə (cf. *bandola, bandolí, bandolina, altres instruments de corda*).
- */ús/ kəɾnús, mələltús, bətúsə, ʒəntúsə, pəłúsə, əskəɾðusá 'cardar' (la llana, etc.).
- */úsk/ pəðɾúskə, tɾəβəłuská.
- */úskl/ kɾəpúsklə, upúsklə.
- */ústr/ ləkústrə, pəłústrə 'palúdic'.
- */útʃ/ kəpútʃə, kəpəɾútʃə, kəútʃəs.
- /dɳ/ muntádɳə, bultádɳə, pəɾsunádɳə.

15. *Prefixació*. — Els criteris més clars per classificar els prefixos són el caràcter tònic o àton i el fet que constitueixin o no un radical, és a dir que estiguin o no relacionats amb altres morfemes radicals (*mal a malaconsellar*, amb *mal(a)*, *mal* (Adv), *malament*). El primer criteri és més clar, sobretot si contenen vocals mitges o obertes, que sofreixen reducció vocàlica. El segon és més complex, perquè alguns elements poden semblar radicals i aleshores ens trobaríem davant d'un compost. Examinarem la distinció derivació-composició més avall.

En la derivació amb prefixos ens trobem amb resultats similars als de la sufixació. Tenim derivats regulars i productius amb significat estrictament componencial, com *incòmode, desinflar, reelegir*, d'altres de menys productius, com *bes-* a la sèrie *besavi - besnét - besoncle - bes-tia*, i molts amb significat clarament no componencial: *incert, desbaratar, recórrer*. En molts casos hi ha canvi de categoria, com passa en la sufixació, especialment d'element nominal a verb. En aquest cas el radical, en passar a verbal, pren un element temàtic, de la mateixa forma que el derivat de verbal *kómprə* en passar a substantiu adquireix gènere inherent i afegeix el morf de femení ə. El terme «parasintètic» que s'ha usat per designar un suposat procés de prefixació i sufixació simultànies, cobriria aquests casos. Tots els casos de parasíntesi fan referència a elements verbals (els exemples nominals de Badia (1962, 395-398) són tots de verbals), i la gran majoria consten de prefix, arrel i vocal temàtica. Són doncs casos de prefixació i derivació zero. Hi ha una vintena de casos de prefix amb arrel i sufix *-eg*, alguns dels quals anota Fabra (1956; 140) i repeteix Badia (1962, 398).⁵ Els exemples amb altres sufixos verbals són raríssims: *especejar, esterrear, escartejar, degotejar*. Això sembla indicar que aquesta addició simultània queda pràcticament relegada al cas que el sufix sigui l'element temàtic. Com hem vist abans, l'element temàtic és un sufix de caràcter derivatiu, però amb característiques que el diferencien dels altres sufixos de derivació, en particular pel fet de ser obligatori en tota arrel verbal. Per tant

5. *-eg* és un sufix verbal poc productiu i que intervé com a suposat «infix»; aquests casos aquí es tracten com a casos d'al·lomorfa (FABRA, 1956, 111-113).

aquests casos de «parasíntesi» no impliquen prefixació i sufixació simultànies. El que té lloc és un procés de prefixació amb derivació zero i aquesta darrera exigeix la presència d'un sufix (sufixació inherent).

L'anàlisi dels prefixos a Fabra (1956), un cop feta més explícita, suposa la classificació següent (FABRA, 1956, § 153; els termes que utilitzo per a aquesta classificació són meus): 1) prefixos «àtons genuïns», que s'uneixen a mots que existeixen independentment (*des* a *desfer*, *in* a *inexacte*); 2) «àtons savis» (§ 155), que formen «mots com *incògnit*, *inaudit*, *innocent*, en els quals el segon component (*cògnit*, *audit*, *nocent*) no és un mot català»; 3) «tònics genuïns» (§§ 154, 156), que s'adjunten a un element que és mot independent, com *contra* a *contrasentit*, o *semi* a *semivocal*. Seguint aquest mateix sistema de classificació, podem afegir el quart grup que falta, és a dir el dels «tònics savis», que s'adjunten a un component que no és un mot català, com *quadri* a *quadrienni*, o *micro* a *microscopi*.

Aquesta classificació presenta algunes irregularitats que cal comentar.

Primerament, la tonicitat del prefix. *Pre-* és inclòs en el grup 1) (*preexistir*) i en el 3) (*pre-romà*). El significat és idèntic. Hom pot pensar en un mateix prefix amb dues variants o en dos prefixos. El mateix succeeix en altres casos: *entrepà*, *entreveure*, però *entresol*, *entretenir*; *extrajudicial*, però *extraordinari*. En general, a més, la presència de l'accent varia molt segons el dialecte i l'idiòlecte. Sembla més lògic de considerar aquests casos com instàncies d'al·lomorfa: «entre-» té dos al·lomorfs *léntrɪ* tònic i *lentrɪ* àton (fonèticament *əntɪ*), que apareixen segons el context morfològic i lèxic. És el mateix que passa en molts parlars amb les formes verbals *he*, *has*, *ha*, *han*, que tenen les variants àtones *li*, *lasl*, *lal*, *lanl* (fonèticament *i*, *əs*, *ə*, *ən*) quan el verb és auxiliar, i que en la forma perifràstica «haver de» i en altres casos presenten les variants tòniques *lél*, *lásl*, *lál*, *lánl*.

El prefix *co-* és inclòs en el grup 3), és a dir entre els tònics, però la pronúncia central usual [ku] sembla indicar que és àton. Com que la presència d'un accent secundari en aquests casos no és del tot fàcil de determinar, i fins i tot hi pot haver accent subjacent que no aparegui fonèticament, no és impossible una forma /kú/, i aquí i en altres casos no es pot donar una solució segura a primer cop d'ull.

Els prefixos *fora-*, *avant-*, *no-*, *menys-*, *prop-*, *quasi-*, *ben-* i *mal-* són adverbis, pertanyen per tant a una classe lèxica major i caldria incloure els mots que formen dins els compostos (vegeu, però, § 19). El mateix cal dir de *més-*, que forma *més-dient* i *més-donant* i de mots com *ranvespre*, *reracor*, *reraguarda*, *sempreviva*, inclosos per Fabra (1956, 155) entre els compostos, igual que *primfilar*, relacionat amb el sintagma *filar prim* on *prim* té una funció adverbial.

El prefix *per-* s'hauria d'incloure més en el grup 3) que no pas en el 1). El significat és molt més variable que els altres prefixos àtons del grup. Badia (1962, 369) li dóna un valor augmentatiu, però els significats que es desprenen de les definicions del DGLC no són gens uniformes: 'dos cops' (*perbullir*), 'amb ardor' (*percaçar*), 'llarg temps, amb continuïtat' (*perdurar*), 'a un costat i a l'altre' (*pergirar*), 'en fals' (*perjurar*), etc. Entre els altres prefixos també hi ha casos de significat heterogeni —resultat lògic de l'especialització lèxica, i també d'altres factors—, però sempre s'hi troba un subgrup amb caràcter productiu, o

almenys amb significat regular. Amb tot, inclouré *per-* en el grup 1) perquè hi ha l'ús restringit però productiu que se'n fa en el vocabulari químic, oposat al prefix tònic *hipo-* (*perborat*, *permanganat*) i algun altre.

En el grup 1) hi incloc també *a-* / *an-* (FABRA, 1956, § 156) que és àton i té un ús també productiu: *asimètric*, *acromàtic*, *asimptomàtic*, *anharmònic*, *anelèctric*, i també *pro-*, inclòs per Fabra al grup 2), que té el significat productiu 'que fa l'ofici de', i *sub-* inclòs en el 2) i en el 3). He afegit també alguns al·lomorfs. Dono els exemples en forma ortogràfica. En el grup dels àtons savis he introduït modificacions només de detall al repertori de Fabra (1956, 149-151). Els prefixos tòncics són més problemàtics. Primerament cal tenir present que «tònic» en aquest cas vol dir «amb accent subjacent que no desapareix o, si desapareix, evita reducció vocàlica», és a dir, *əntɪrətéms* (DIAFORA, 1982; DCVB) té un element *entre-* àton, però *əntɪrəsélə* (DIAFORA, 1982) i *əntɪrəsélə* (DCVB)⁶ tenen tots dos un prefix *entre-* «tònic», tingui o no accent superficial. De fet un prefix derivacional no pot ser mai tònic, si adoptem com un dels criteris distintius dels derivats el fet de conservar només un element tònic enfront dels compostos que poden conservar-ne dos. Si és així, encara que fos tònic en principi, un prefix perdria *sempre* l'accent perquè sempre aniria seguit d'un radical tònic. Com que un prefix, per definició, no pot aparèixer mai aïllat —altrament fóra un radical— no podem determinar si té accent subjacent o no. Com a conseqüència d'això ens trobem amb el dilema següent. Pot ser que tots els prefixos siguin compostius; alguns seran tòncics —i donades les propietats fonològiques dels compostos mantindran l'accent o la vocal sense reduir— i els altres àtons. O bé pot ser que existeixin prefixos derivacionals i en aquest cas no podem determinar si són tòncics o àtons. La classificació dels prefixos es fa difícil, perquè el caràcter tònic o àton és, en molts casos, indeterminable. Quan l'accent desapareix s'ha de deduir de la vocal. Així, *entre-* és tònic a *əntɪrəsélə* perquè la *e* no ha passat a *ə*, però a *əntɪrədós* no hi podem aplicar el mateix criteri. A més, molts prefixos es presenten com a tòncics i com a àtons, combinats amb radicals independents o amb radicals «savis» del tipus *-struir*, i amb significats variables. Aquí optarem per considerar compostius tots aquells que són «tòncics» en el sentit que he especificat més amunt, i classificar els àtons en els dos grups esmentats abans, «genuïns» i «savis» (sobre aquests, cf. § 21).

1) Àtons genuïns

<i>ə-</i>	aclarir, amuntegar.
<i>ən-</i> , <i>ə-</i>	anharmònic, atípic.
<i>bəs-</i>	bescanviar, besavi.
<i>kun-</i> , <i>kul-</i> , <i>ku-</i>	consoci, col·lineal, correlació, coexistir, coíndex.
<i>dəs-</i> , <i>də-</i>	desvestir, desformar, desigual, decapitar, decreïxer, deformat, deverbal.
<i>dis-</i>	disculpar, disàrtria, discontinu.
<i>ən-</i>	encerclar, envellir, enllitar-se.

6. És més usual la pronúncia amb *e* tancada, a Barcelona (FABRA, 1912, 179, 388).

əs-, ə-	escuar, esblanqueït, enuclear, eventració, enumerar.
in-, il-, i-	inhumà, impossible, il·lògic, irrepetible.
pər-	perborat, peròxid, percutani, pernasal.
prə-	preveure, premeditat, predestinar.
pru-	procònsol, pronom, profase, provitamina.
rə-	refer, rebot, refinar.
sub-	subíndex, subdividir, submúltiple.
trəns-, trəs-, trə-	transsiberià, transformar, trasplantar, trabocar, tramuntà.

2) Àtons savis

ə-	agregar	əb-	abjecte
əps-	abstracció	əd-	adjacent
ək-	acceptar	əl-	al·ludir
əntə-	antelació	sirkum-	circumcisió
ku-, kul-, kun-	coherent, col·lecció, construir	də-	destruir
di-	dilació	dis-	distracció
ə-	emetre	əks-	extingir
i-, il-, in-	irrupció, il·lació, inherent	intər-	interjecció
u-	oferir	ub-	objectar
pər-	permetre	prə-	prelació
pru-	projecte	su-	sospirar, suplicar
sus-	sostreure	sut-	sotmetre, suggerir
sub-	subjectar	suk-	succedir
supər-	superlatiu	trə-	trajecte
trəns-	transmetre		

Per derivar una arrel a partir d'una altra arrel, la llengua recorre a altres procediments a més de l'afixació. L'afixació deriva una arrel diferent per alteració de la composició morfològica de l'arrel anterior (afegiment d'un morfema). Però podem alterar una arrel d'altres maneres: canviant-ne les propietats inflectives (derivació pseudoflectiva: *vall* (masculí) - *vall* (femení), *romanç* - *romanço*, *finir* - *finar*), la categoria morfològica o classe de paraula (derivació zero: *molt*-a - *molt* (Adv), *tast* (N) - *tastar* (V)), o recorrent a diferents al·lomorfs (*ona* - *onda*, *sofrós* - *sulfurós*). En uns casos recorrem, indirectament, a l'afixació, perquè el canvi morfològic implica un canvi inflectiu i aleshores parlarem de *derivació pseudoflectiva*; en altres casos no hi ha afixació i aleshores parlarem de *derivació no afixal*.

16. *Derivació pseudoflectiva*. — Els morfemes que apareixen als substantius abans dels del nombre, i que són iguals formalment que els de gènere dels adjectius (ø, u, ə), corresponen, d'una banda, a les categories «masculí» i «femení» inherents en tot substantiu, però de l'altra no poden considerar-se com introduïts a través d'un procés de flexió, pel mateix caràcter inherent que té el gènere en aquests mots. La relació entre mots masculins i femenins amb el

mateix radical és més aviat semblant a la relació de derivació, o, més generalment, a la relació entre elements lèxics diferents amb morfemes comuns. Entre *pətít* i *pətítə* o bé entre *tót* i *tótə*, no hi ha cap canvi lèxic; sí que hi és, en canvi, en els casos següents:

a. bēŭ	bēŭə	b. gál	galínə	c. ómə	dónə
kulé	kulérə	ĩóðə	ĩuðét	gót	zeŕə
ról	rólə (peix)	lóp	luβáŕu	gát	lús
	(canvi de morfema de gènere)		(canvi de sufix)		(canvi de radical)

En el primer cas afegim un morfema de femení al radical, en el segon un sufix de derivació típic, i en el tercer alternen radicals diferents.

Aquests casos de sufixació amb canvi de gènere són similars als canvis de gènere sense que sigui ostensible a través del morf de femení o masculí, com els coneguts *llum*, *son*, *fi*, *ordre*, *vall*, *planeta*, *canal*. El cas no és però del tot paral·lel, ja que l'aparició del sufix *u*, *ə* és un element independent del canvi de gènere, com demostren, encara que siguin pocs, els casos de presència i absència de sufix sense canvi de gènere, però amb canvi lèxic:

rumáns	rumánsu	kláw	kláβə
sól	sólu	nów	nóγə
métrə	métru	fló	flórə ⁷

El canvi de gènere inherent i el canvi de morf de gènere són procediments diferents —que de vegades coincideixen— de distinció d'elements lèxics amb arrel comuna. Una cosa semblant s'esdevé amb els verbs que canvien de conjugació (*botar* - *botre* - *botir*, *finir* - *finar*, *fúmer* - *fumar*, *renyir* - *renyar*, *emblanquir* - *emblancar*, *beure* - *abeurar* *consumir* - *consumar*), o de trets sintàctics (*ferir* - *ferir-se* 'tenir un atac de feridura', *salar* transitiu - *salar* intransitiu 'usar l'article salat').

El que fa, doncs, que no puguem considerar com a resultat d'un procés inflectiu casos com *gossa*, *cistella*, *lluça*, *anella*, etc. és el fet que formen part amb els seus corresponents —*gos*, *cistell*, *lluç*, *anell*— d'una família de mots, és a dir d'un conjunt d'elements diferents, encara que relacionats, del lèxic. En canvi, a *petit* - *petita* - *petits* - *petites*, com a *gos* - *gossos*, tenim un conjunt de formes que corresponen a un sol element lèxic.

La qüestió de l'abast que s'ha de donar al terme «derivació» és una qüestió terminològica. El que és cert és que els morfemes que apareixen a *cistella* i mots similars són morfemes de gènere i, al mateix temps, no són introduïts per un procés de flexió, sinó per un procés que determina un canvi lèxic, i que per tant ha d'entrar perfectament dins el concepte de derivació entès en un sentit prou ampli.

7. Amb altres elements inflectius tenim exemples com *decor* - *decòrum*, *fort* - *fortis*.

Pel que fa a la identificació de la *u* i la *ə* d'aquests exemples amb els morfs típics de flexió (com a *gér̥fu - gér̥fə, pət̥it - pət̥itə*), s'ha de tenir en compte la identitat formal i el caràcter masculí i femení de pràcticament tots els substantius amb morfs *u* i *ə*, respectivament (però no pas a la inversa). Podem adduir també el fet que si fossin morfs de derivació, serien els únics que són òtons estrictament. És a dir, els únics que ni són tònicos, com *ét, ári, éz* ni preaccentuats, com *ik, fəb*. Els primers són tònicos, els segons atrauen l'accent sobre la síl·laba immediatament anterior al sufix, però *u, ə* no fan ni una cosa ni l'altra:

(bi)síləp	pulítik
síləβə	pulítikə
síləβári	pulitikét
siláβik	pulitikófup

En els elements nominals, un altre cas marginal però similar és el dels «pluralia tantum»: un element inflectiu, en aquest cas no inherent, el plural, determina un canvi lèxic. Així, de la mateixa manera que tenim casos com *bálə* sense el corresponent masculí **bál*, tenim plurals amb singular defectiu com *əfərəs, *əfərə*. I paral·lelament als mots del tipus *sistéλ - sistéλə* tenim parelles com *ulérə - ulérəs*, en els quals l'alternança masculí - femení i singular - plural serveix per a determinar un canvi lèxic.

En la morfologia verbal, com ja hem vist abans, també es dona un canvi lèxic amb canvi d'un dels morfemes verbals. El que cal veure és quina mena de morfema és el que determina el canvi, és a dir quina mena de morfema és l'element temàtic (*fin+i+m - fin+é+m, fin+éf+i - fin+φ+i*). Si bé la categoria morfològica que correspon a l'element temàtic, la conjugació, classifica els verbs —de la mateixa manera que el gènere classifica els substantius— el cas no és paral·lel. Primerament, no trobem cap cas en què la vocal temàtica funcioni inflectivament com ho fa el gènere en els adjectius. Els verbs pertanyen inherentment a una o altra conjugació. Un verb pot variar el temps, la persona, el mode, com un adjectiu pot ser femení, singular, etc., segons ho requereixi la frase, però, així com *taula* no pot ser sinó femení i *cistell* no pot ser —sense deixar de ser l'element lèxic que és— sinó masculí, *cantar* és de la 1a. conjugació i *sentir* de la 3a.b, i en els casos de canvi de conjugació (*fumar - fúmer*) hi ha canvi lèxic. A més, l'element temàtic funciona com a sufix de derivació amb la propietat típica d'aquests sufixos de canviar la classe de paraula: apareix en derivats deverbals com *cantable, classificador, perdició*, en els quals la vocal temàtica fa de l'arrel *cant, classific, perd* una arrel verbal. La vocal temàtica funciona doncs com un sufix de derivació usat també productivament (*sal - salar, flor - florir*) com altres sufixos (*éz, fulézə; idz, ətumídzə*, etc.) (vegeu § 17).

En resum, hi ha canvis morfològics en certes categories que tenen morfemes inherents (substantius, el gènere; verbs, l'element temàtic). El canvi que ha determinat el pas a un substantiu o a un verb pot ser de diversa mena: sufixació, *purt+á+bblə*; prefixació, *ə+zunt+á*; conversió sintàctica,

[əzmén+á]_v ↔ [əzmén+ə]_N; conversió morfològica, [sistéλ]_{N,-fem} ↔ [sistéλə]_{N,+fem}. Com que el radical nou és un substantiu o un verb, té per força gènere i conjugació, respectivament, inherents. Això determina que aparegui un morfema de gènere (*ə, u, φ*) o un element temàtic (*á, í, φ, éf*, etc.); en el primer cas el morfema té la forma (forma fonològica, posició dins el mot) d'un morfema de flexió, encara que no hi hagi hagut cap procés inflectiu. En el segon cas té la forma (accent, presència a derivats deverbals, posició) d'un morfema de derivació, tot i que el procés no sigui un procés derivatiu de sufixació típic. Per facilitat de referència posterior anomenarem aquest procés «sufixació inherent».

17. *Derivació no afixal*. — En molts casos dos o més morfs pertanyen a la mateixa «família», és a dir, comparteixen un o més morfemes radicals, però no difereixen per la presència o absència d'un afix, com *sís -sizé*, o per tenir afixos diferents, com *səγurətát - səγurísim*.

Els morfemes poden tenir diverses formes fonològiques (al·lomorfis) determinades moltes vegades pel context morfològic. Un dels casos típics és el dels diferents radicals que presenta un verb segons la forma del paradigma de què es tracti (*tíngi, téns, té* en el verb 'tenir', per exemple). En la derivació també es dona el cas que segons quin afix s'hi afegeixi, el radical presenti un o altre al·lomorf (*kəfə+ínə, kəfət+érə; diəbb+əritə, diəβól+ik; dirəkt+ó, diriz+i*). I de vegades trobem que els radicals difereixen tot i que no hi hagi afix o els afixos siguin idèntics. Evidentment, en aquests casos podem parlar d'un procés de derivació, però no d'un procés direccional; podem dir que els dos elements radicals estan relacionats, però no que un «deriva» de l'altre. Vegem-ne uns quants exemples:

a. dóbblə	dúplə	b. anual	əɲál
řézim	řéɲə	bizbál	əpiskupál
tráfək	tráfik	sufrós	sulfurós
mániyə	mánəyə	əɲwós	əkwós
muđá	mutá	řəβəđó	řəsəptó
təɲí	tintá		
zín	zéni		
əfələ	əksílə		
mól	məđúlə		
urétəř	urétrə		
əstél	əstrélə		
liβəřtá	liwrá		
ónə	óndə		

Molts exemples, però no tots, provenen, com és sabut, de l'existència de mots populars, que han sofert tota l'evolució fonètica regular des del llatí, i mots savis que han estat manllevats al llatí més tardanament i no l'han soferta tota (*aixella - axil·la, sofrós - sulfurós*, etc.).

Tenim un altre cas de derivació no afixal en mots que consten de dos o més radicals amb la mateixa forma fonològica però amb diferent caracterització

sintàctica o morfològica. No entrarem en els casos de canvi sintàctic dins una mateixa classe de mot (*portar - portar-se*, *gran* anteposat o pososat al sintagma nominal). Els canvis de classe de paraula són un procediment de derivació, especialment entre classes lèxiques majors. Per a alguns exemples d'aquest procés d'«habilitació», vegeu Badia (1962, 288-296). Els termes més comuns per aquest procés són *conversió* o *derivació zero*. Cal tenir en compte que aquest procés pot trobar-se en una fase de lexicalització més o menys avançada, quan és direccional. Els adjectius *prim*, *segur*, *seguít*, poden ser usats adverbialment (*filat prim*, *treballar segur*, *ploure seguít*) i, gairebé qualsevol classe de paraules pot ser usada metalingüísticament com a substantiu (*un doncs*, *el sí*, *el per i el per a*, etc.). En altres casos la lexicalització és molt més evident: *els béns*, *el llevat*, *el llevant*, *el baix*, *la coberta*. En els casos en què el canvi és cap a una categoria amb flexió (substantiu, adjectiu, verb), implica l'aparició dels elements flectius corresponents —i en el verb, l'element temàtic. En general, el fet que els paradigmes de flexió se solguin representar pel masculí singular i per l'infinitiu ha influït en la classificació dels processos de formació de mots. Així han estat considerats com un pas «sin ninguna subordinación de forma (...), cambiando su categoría gramatical primitiva por otra» (BADIA, 1962, 288) el de *blau* (Adj) a *blau* (N) o *bohemi* (N gentilici) a *bohemi* (Adj), però no el pas de *bullir* a *bull*, *d'esmenar* a *esmena* o *d'estret* a *estretir*.

Però el fet que anomenem els paradigmes amb un element del paradigma no ens ha de fer oblidar que un mot inflectiu és tot un paradigma i no pas només un dels seus elements, i que dir que el substantiu *blau* es relaciona amb l'adjectiu *blau* vol dir que *bláw - bláβə - bláws - bláβəs* es relaciona amb el substantiu *bláw - bláws*. El que es posa en relació per una regla de conversió són les arrels idèntiques fonològicament, una substantiva i l'altra adjectival, [bláw]_N, [bláw]_{Adj}. Com que la primera és un substantiu, inherentment masculí, prendrà els sufixos de flexió \emptyset de masculí i, o bé \emptyset de singular, o bé *s* de plural, per convertir-se en *bláw - bláws*, i similarmet la segona prendrà els de gènere i nombre \emptyset , *ə*, \emptyset , *s* per formar els quatre elements del paradigma de l'adjectiu «blau». I el mateix passa amb els processos similars que afecten un element verbal. El paradigma *əstrét - əstrétə - əstréts - əstrétəs* es relaciona amb el paradigma *əstrətəfu - əstrətəfəs*, etc. del verb «estretir». Considerar *ír* sufix de derivació (BADIA, 1962, 348) és erroni perquè no és el cas que el masculí singular *əstrét*, un dels elements del paradigma, es converteixi en l'inf. *əstrətí(r)*, un dels elements de l'altre paradigma. L'únic problema que se'n presenta és determinar el caràcter morfològic de l'element temàtic (vegeu § 16).

Podem considerar que el que es posa en relació és l'arrel adjectival [əstrét]_{Adj} amb l'arrel verbal de la 3a. conjugació [əstrét]_V, IIIa. La primera, com a adjectiu regular, pren els elements de flexió \emptyset , *ə*, \emptyset , *s*, i la segona, com a verb de la 3a. conjugació pren la vocal temàtica *í* o l'increment temàtic *éf* i els sufixos inflectius verbals. Podem pensar també que el que té lloc és un pas d'arrel adjectival a arrel verbal, i que [əstrét]_{Adj} passa per derivació a [əstrət+i]_V, [əstrət+éf]_V i a aquestes dues arrels verbals s'afegirien els sufixos de flexió verbals pròpiament dits que corresponguessin en cada cas. Deixem pendent una decisió sobre aquestes dues opcions. Citaré només un argument a favor de la primera. Si l'element temàtic

s'afegís en un procés derivacional, seria l'únic que presentés dues propietats que, en canvi, són pròpies dels de flexió. 1) La vocal temàtica es caracteritza per la seva variabilitat (*á, é, é* a la 1a. conjugació, *é, é, í, ú* a la 2a., *í* —i *éf*— a la 3a.) i per tenir també una variant o al·lomorfa \emptyset : *kantəu, bátəɾə, kúzəu*. 2) Si acceptem que la vocal temàtica forma part de l'arrel verbal, aleshores en català hi ha processos completament productius i regulars de la derivació que en comptes d'afegir afixos el que fan és eliminar-los. Seria el cas dels deverbals com *gwán, tást*, etc. Si els derivem de [[gwán]_{RÁ}]_V, [[tást]_{RÁ}]_V el procés els convertiria en [gwán]_N, [tást]_N amb eliminació de la vocal temàtica *a*. Encara que derivessin de formes com [[gwán]_{RØ}]_V, caldria eliminar un morfema igualment i en el cas de la conjugació IIIa sempre hi hauria o bé la vocal *í*, o l'increment *éf* per esborrar (*esbargir-se - esbarjo*).

18. *Els problemes de la derivació: la infixació.* — La formació de mots presenta molts problemes que aquí no podem ni resoldre ni tractar amb un cert detall. Això no vol dir que no es pugui, almenys, destacar el fet que existeixen i intentar esbrinar en quins termes es planteja exactament el problema. Alguns ja han estat tractats més amunt; d'altres responen a uns certs prejudicis teòrics, com per exemple l'existència d'infixos, que prové d'una anàlisi morfològica excessivament superficial. Un altre cas problemàtic típic és el de la línia divisòria —per on passa i fins a quin punt existeix— entre els dos tipus clàssics de formació de mots, derivació i composició. I finalment el problema, en part també de delimitació, de determinar fins a quin punt poden ser considerats processos de derivació algunes alternances.

Els processos de formació de mots són moltes vegades recursius, especialment en el cas de la prefixació i de la composició: *índex - subíndex - subsubíndex - subsubsubíndex - ...*, *nord - nord-est - nord-nord-est - nord-nord-nord-est - ...* Expressions d'aquestes amb un nombre il·limitat d'elements repetits són completament comprensibles, com ho són en sintaxi frases així: «Em penso que es pensa que em penso que es pensa... que mouré l'alfil a 3AD.» Però normalment no són usades i s'utilitzen altres expressions més fàcils de processar pel parlant i per l'oient: en comptes de «subsubsubíndex», «subíndex de grau 3»; en comptes de «nord-nord-nord-est», «11° 15'», o bé «nord una quarta a l'est».

En tot cas són processos successius, d'addició successiva d'afixos o de canvis successius de característiques lèxiques. Aquesta successivitat dels processos morfològics es revela, tant en la semàntica, en el cas de formació productiva, com en la forma fonètica, que reflecteix l'estructura de constituents que resulta dels processos successius (vegeu § 7, i CABRÉ-RIGAU, 1986):

Procés: composició	Elements primitius i resultat
Adjuntar el verb X en 3a. persona singular present indicatiu al substantiu Y en plural per formar substantiu amb significat 'cosa que serveix per Xar Ys'	«escurar», «dent» 'escurar', 'dent' [[əskúrə] _V [déns] _N] _N 'cosa que serveix per escurar dents'
Íd. íd. amb significat 'cosa que serveix per contenir Ys'	«portar», «escuradents» 'portar', 'cosa que serveix per escurar dents' [[pórtə] _V [[əskúrə] _V [déns] _N] _N] _N 'cosa que serveix per portar coses que serveixen per escurar dents'

Pel que fa al reflex de l'estructura de constituents en la forma fonològica, en aquest cas l'accentuació, vegeu § 22.

En el cas de la derivació, ens trobem davant un procés que adjunta un afix a una arrel. Una arrel, en els mots flectius, no és un mot, però el procés, com ja ha quedat clar abans, no forma mots a partir de mots mitjançant l'addició d'afixos. A *nacionalització* tenim una sèrie de processos que van formant successivament arrels que, en aquest cas, donen lloc totes elles a mots:

Arrel	Mot (després d'eliminació d'accents, reducció vocàlica, caiguda de <i>n</i> final)
nəsjón	nəsjó nəsjóns
nəsjón+ál	nəsjunál nəsjunáls
nəsjón+ál+ídzu	nəsjunəlídzu nəsjunəlídzsə, etc.
nəsjón+ál+ídzu+á+sjón	nəsjunəlídzsəsjó nəsjunəlídzsəsjóns

I el significat, a cada estadi del procés derivacional, és funció de l'estadi anterior.

Hem vist doncs que la derivació és un procés que té lloc entre arrels i no pas entre mots i hem vist el funcionament de la derivació en els casos productius o regulars. Però hi ha molts casos, de fet la majoria, que segueixen un procés diferent en molts respectes. *Llibret* o *llibreta* deriven de *llibre*, i *llibreter* de l'arrel *libr+ét* però el significat de *llibreter* es deriva més aviat de *llibre* que no pas de *llibret(a)*. És a dir, el derivat sembla «derivat» formalment de l'element intermedi, però semànticament d'un element anterior en el procés de derivació. En altres casos l'element intermedi, o l'inicial, no només no funciona semànticament, sinó que simplement no existeix, en el sentit que no dóna lloc a cap mot:

a.	duple	*dúptic	duplicitat
	grapa	*grapó(na)	graponar, graponejar, graponer
	sant	*santor	santoral
	exponent	*exponència	exponencial
b.	*af,*afar	afable	
	*plausir	plausible	
	*funer	funeral (cf. funerària, fúnebre)	
	*bapte	baptisme, baptisteri	
	*meridi	*meridió (cf. meridià)	meridional

I fins i tot trobem casos en els quals l'element «primitiu» no és un radical d'un mot sinó tot un sintagma. Del sintagma nominal no lexicalitzat *mal temps* es deriva *maltempada*; del sintagma verbal *me'n fot*, *menfotisme* i de la frase —usada com a interjecció— *Déu n'hi dó*, el diminutiu *deunidoret*. Existeix el sintagma [[mal]_{Adj} [temps]_N]_{SN}, però no el mot [[mal]_{Adj} [temps]_N]_N (vegeu altres exemples a FABRA, 1956, 156). Si partim de la idea clàssica que els mots derivats deriven d'altres mots existents, els fets exposats conduiran a una paradoxa. Com que no es pot justificar independentment un sufix *-eter*, *llibreter* deriva de *llibreta*, però semànticament és un derivat de *llibre*, com *esparter* deriva d'*espart*. En el cas de *graponejar*, sinònim de *grapejar*, ens trobem també amb un derivat de *grapa* ben evident, però morfològicament és derivat de **grapó(na)*. Aleshores se sol dir que *llibreter* és derivat de *llibre* per sufixació amb *-er* i que l'element que apareix entre el radical i el sufix és un infix, igual que *graponejar* deriva de *grapà* per afegiment de *-ejar* amb l'infix *-on*. Aquest suposat procés d'infixació no té res a veure amb la infixació que trobem en altres llengües i que és un procés inflectiu o derivacional com ho és la sufixació en català. De fet el que s'anomena infix és un sufix de derivació X en un mot RXY, tal que, o bé 1) RX és un radical que no dóna cap mot actual, o bé 2) RX és un radical que dóna lloc a un mot actual, però el significat de RXY no és funció de RX, Y sinó més aviat de R, Y per processos de derivació generals.

A fer notar que la paradoxa que intenta resoldre l'anàlisi infixal es pot estendre a d'altres casos de derivació no regular on l'element anòmal inexistent no es troba en posició medial morfològica. Lògicament, aquests casos, és a dir els casos citats més amunt (**plausir* → *plausible*, etc.), no poden ser resolts per la infixació.

La paradoxa desapareix si acceptem el fet que la derivació forma arrels a partir d'arrels, que és un procés recursiu —sotmès a moltes restriccions— i que els resultats de cada procés derivacional no donen sempre mots actuals ni tenen sempre un significat enterament previsible. Això només passa en els casos de derivació productiva i regular com les sèries *forma - formal - formalitzar - formalització*, *clor - clorat - perclorat - percloratar*, etc. En els altres casos, quan es forma un derivat (una arrel derivada), el significat és només en part previsible a partir de l'arrel primitiva i de l'afix, i de vegades ni tan sols en resulta una arrel actualment existent. Però tot i així a aquesta nova arrel s'hi pot afegir un nou afix i formar una arrel actual amb un significat que se'n deriva només en part. Entenem doncs la formació de mots com un procés que ens defineix el conjunt de tots els radicals possibles, i que el lexicó complementa establint quins són radicals que donen lloc a mots efectius.

Dels 28 infixos que apareixen a la llista de Fabra (1956, 111-113) 18 són formalment altres sufixos citats més endavant (per exemple *eg* de *bonyegut* apareix com a sufix a *bufec*, *espetec*, etc; *all* de *ceballot* a *xicalla*, *fregall*). Els altres 10 són els següents, que no apareixen com a sufixos a Fabra (1956), però també es troben pràcticament tots com a sufixos en d'altres mots (vegeu també la llista de sufixos, § 14):

Afix	No final (fals infix)	Final
ég	bonyegut, polsegós, etc.	doblec, bufec, manxec, dormilega
úk	menjucar	peüc
óλ, óλ	potollar, entortolligar	capoll, manoll, penjoll, bombolla, clofolla
ín	traguinyol, plorinyós	esgatinyar-se
án	estireganyar, afiganyar, etc.	campanya, entranya, foganya, muntanya, perdiganya
ús	cantussejar, menjussar, etc.	carnús, batussa, gentussa, menjussa, pelussa
átj	esprimatxat, primatxó, novatxer	populatxo, torratxa
ítj	magritxol, ramitxó	escaguitxar-se, bolitx
ísk	plovisquejar, reviscolar	morisc, marisc
úsk	treballuscar, pedruscall	pedrusca

En el cas dels derivats verbals, si la vocal temàtica no es considera com un sufix de derivació, aleshores molts altres casos de la llista d'infixos de Fabra (1956) funcionen sempre com a sufixos (*espig-ol-ar*, *emblanqu-in-ar*). En tot cas funcionen de la mateixa manera que els més productius *ég*, *éz*, *íd*, *ífik*, *ít* (*pedregar*, *verdejar*, *minimitzar*, *planificar*, *facilitar*) que normalment es tracten com a sufixos (vegeu, però, FABRA, 1956, 115 i 138, 139).

19. *Els problemes de la derivació: els límits entre derivació i composició.* — Ja hem vist alguns dels problemes que plantegen els límits entre la derivació i la flexió: el caràcter morfològic de l'element temàtic als verbs, i els morfemes de gènere en els substantius. Els límits entre derivació i composició plantegen més problemes, com ho indica el fet que els gramàtics es mostrin insegurs a l'hora de marcar una frontera. Badia, que segueix en la formació de mots Fabra (1956), inclou en canvi els mots prefixats entre els derivats, sense massa discussió («tanto porque los prefijos, en su calidad de tales no siempre coinciden con las preposiciones y adverbios, como con el evidente paralelismo que ofrecen, así, prefijos y sufijos» (BADIA, 1962, 379)). La posició de Fabra és més subtil, i no varia gaire de la gramàtica de l'any 12 a l'última. Fabra, com hem dit més amunt, distingeix entre el que hem anomenat prefixos àtons genuïns (*des-*), àtons savis (*pro-* a *projectar*) i tònic (*intra-*, *mono-*). Tots són

descrits dins el capítol de la composició, però al començament del que tracta la derivació (§ 130) distingeix entre derivació mitjançant prefixos i derivació mitjançant sufixos, i en el cas dels primers els exemples que utilitza contenen prefixos àtons genuïns, i *sub-*, que pot ser tònic, o àton com en tots els exemples que cita. En el § 152 dóna el criteri distintiu per separar la derivació de la composició, que és el clàssic però que té dificultats d'aplicació: «mentre que en aquests mots un sol dels seus components és un mot, (el nom *vent* en *ventós*, l'adjectiu *groc* en *groguenc*, l'adjectiu *lleial* en *deslleial*), en aquells mots ambdós elements constitutius són mots: la preposició *contra* i el nom *projecte* en *contraprojecte...*» (142). Però a continuació precisa que «quan el primer element constitutiu d'un mot compost és un adverbi o una preposició, aquest element és considerat com un prefix, i així pot dir-se que un mot com *contraprojecte* és un derivat de *projecte* per mitjà del prefix *contra*, com es diu que *ventós* és derivat de *vent* per mitjà del sufix *ós*. I notem que es consideren com a mots composts no solament aquests derivats sinó els formats amb l'ajut dels prefixos febles (§ 153) i dels manlevats al llatí i al grec tals com *super*, *arxi*. V. § 156» (142).

És a dir que hi ha mots que són alhora derivats i compostos i n'hi ha de diverses menes, encara que no siguin definides: el tipus *deslleial* amb prefix feble, els que tenen prefixos que són adverbis o preposicions (*foragitar*, *contraprojecte*) i els altres tònic (*superabundant*, *arxi-milionari*). Quins criteris determinarien una divisió entre aquests darrers grups de mots complexos?

La divisió tradicional del mot complex en derivat i compost es basa en els conceptes «mot», «afix» i «relació d'identitat morfològica». Un derivat és un mot que consta d'un mot i un afix i aquest mot que forma part del derivat existeix independentment com a mot. A continuació examinarem aquests conceptes dins l'anàlisi tradicional i veurem que la identitat morfològica parteix no solament de formes superficials, sinó també de formes hipotètiques en el cas dels derivats, i que aquest procediment es pot estendre a tots els processos morfològics.

Verdós és un derivat perquè consta de *verd-* i *-ós* i *verd-* és idèntic morfològicament al mot *verd*. Un compost —sempre segons l'anàlisi tradicional— és un mot que consta de dos mots que existeixen independentment com a tals. *Clarobscur* és un compost perquè consta de *clar-* i *-obscur* que són idèntics morfològicament als mots *clar* i *obscur*, respectivament. Cal advertir que la identitat morfològica suposa, almenys, certa similitud fonològica i semàntica. A *clarobscur* els dos elements són idèntics fonològicament (/klár/, /upskúr/) als mots *clar* i *obscur*, i el significat conté els significats 'clar' i 'obscur'. A *verdós* el primer element és idèntic a /bérd/ i el significat conté també 'verd'. Per això també, *fuet* no és un diminutiu de *llonganissa* (falta de similitud fonològica) ni /biulént/ no és cap compost del tipus «biodinàmic» perquè encara que /bio/ i /lént/ siguin idèntics a dos altres elements independents els significats corresponents no apareixen a 'violent'.

Ara bé, si partim, dins d'aquesta anàlisi tradicional, del concepte «mot» i de la identitat morfològica entre mots, podem definir «mot compost», però en el

cas del derivat se'ns presenta un primer problema, ja que per definir el concepte «afix» no tenim una «justificació directa». *-ósz, ét, -idz* no apareixen mai com a mots independents. Un afix s'ha de justificar per tant indirectament. *-ós* és un afix perquè existeixen un conjunt de mots que el contenen i que contenen al mateix temps un altre element que sí que és un mot independent. Però la justificació indirecta, en l'anàlisi tradicional, només s'aplica als afixos, i s'hi aplica, en certa manera, perquè en el seu cas «no hi ha cap més sortida». Naturalment, si s'accepta per als afixos, no hi hauria d'haver cap raó perquè no s'acceptés per a les altres categories morfològiques. Acceptar-ho per a les altres categories morfològiques vol dir (per exemple) que X és un radical si forma part d'un mot YXZ i Y, Z són altres radicals o afixos, encara que X no sigui d'alguna manera o altra un «mot independent». Així, tot i que no hi ha un mot independent *mor(a)* que s'hi relacioni, *mor* és una arrel que apareix a *demora, demor, demorar, morós, morositat*, etc. Acceptem aquí, per tant, el principi de la justificació indirecta, aplicat a qualsevol categoria.

El segon problema que obstrueix l'anàlisi dels mots complexos és el de la definició més precisa del terme «identitat morfològica». Dit d'una altra manera, cal precisar quan dos elements morfològics són el mateix morfema. No ens han de preocupar naturalment els casos clars, en els quals hi ha identitat fonològica i semàntica. *Planíssim* i *pla* comparteixen el morfema «pla» perquè és idèntic fonològicament i semànticament, com es fa evident separant-ne la part corresponent al morfema adjacent en el cas de *planíssim* (/plán - ísim/, 'pla, en grau superlatiu' i /plán/, 'pla'). El mateix passa amb /pél - lárg/ 'que té el pèl llarg' i /pél/ 'pèl' i /lárg/ 'llarg'.

Però la major part dels derivats i dels compostos tenen propietats semàntiques que no es poden deduir dels seus components i el procés de formació de mots, sinó que són propietats lèxiques idiosincràtiques del mot complex. En molts casos la forma fonològica d'un morfema pot diferir segons el mot en el qual apareix (*kun + du + í, kun + duk + sjó, kətálək, kətəluγ + á*). En aquests casos l'analogia és encara suficient per considerar les variants com a pertanyents al mateix morfema. El problema resideix en on cal posar el límit a partir del qual les diferències fonològiques i semàntiques són suficients perquè es consideri que dos morfs pertanyen a morfemes diferents. De fet caldria generalitzar aquestes diferències a qualsevol propietat (fonològica, morfològica, sintàctica, semàntica) que pugui relacionar-los.

Potser una anàlisi més detinguda podria arribar a fornir les categories morfològiques adequades per explicar els mots complexos. Per ara ens hem d'accontentar amb la constatació dels casos clars (els del tipus *defensable* derivat, *camacurt* compost) i de la insuficiència dels criteris més a l'abast, que examinarem a continuació. El que sí que es dedueix de l'anàlisi que segueix és que els diferents criteris, és a dir les diferents propietats a les quals podem sotmetre els mots per veure si les compleixen o no, no conflueixen, sinó que s'interseccionen, la qual cosa sembla indicar que no serà possible, quan el tema hagi estat estudiat amb la detenció adequada, una simple classificació binària del mot complex en derivat i compost.

20. *Criteris fonològics, semàntics i morfològics.* — Dins dels criteris fonològics, l'existència d'accent subjacent que impedeix la reducció vocàlica en tots els elements radicals del compost és encara el criteri més clar per diferenciar-lo del derivat. Serveix almenys per diferenciar els compostos d'un cert tipus dels altres tipus:

a. bəɾβétə pulíγun	b. pəlisintétik pulifónik	c. tɾɛŋkəkəlóska:s baɾβəɾótʃ	d. pəpəmunéðə kəbdətúrk
-----------------------	------------------------------	---------------------------------	----------------------------

En el grup *a.* trobem sistemàticament desaparició de l'accent subjacent amb reducció vocàlica; és el grup dels derivats clars. En el grup *b.* trobem conservació de les vocals no altes (a, ε, o, ɔ, e) al costat de la seva reducció, segons el mot, amb molta variació segons el parlant i fins i tot en variació lliure per a un mateix parlant. El grup *c.* de fet és el dels compostos tradicionals, és a dir, amb radicals que es poden relacionar fàcilment amb mots existents independentment. El primer element del compost presenta, en general, desaparició de l'accent subjacent sense reducció vocàlica. Els del grup *d.*, en canvi, conserven fonèticament l'accent subjacent i són, en realitat, no pas mots compostos, sinó sintagmes lexicalitzats. El canvi de comportament accentual determina el pas d'un grup a l'altre. Així, *blat de moro*, és del grup *b.* si es pronuncia *bladdəmóru* (amb l'accentuació de *la de moro* (ləðəmóru) i no pas amb la de *blat de Móra* (bləddəmóra)). Per una altra part, pronúncies com *tutóm, numés, təmbé, təmpók, mələmén, putsé* (cf. *tótóɾə, nomuβlíðis, tansəβál, maləβəntúɾə*) indiquen que ja no són del grup *c.*

Pel que fa a altres fenòmens fonològics, en general els que es donen entre mots d'un sintagma, tenen lloc entre els elements dels compostos més «genuïns» és a dir, els que consten d'elements que poden relacionar-se fàcilment amb mots independents i tenen significat componencial. Vegem alguns exemples.

Procés	Mot simple	Derivat	Compost
Caiguda de <i>n</i> final	má	mənétə	maláɾk
Caiguda de <i>r</i> final	fló	flurétə	fləðənéw
Simplificació d'aplecs consonàntics finals	frón	fruntál	fronáplə
Ensordiment final	sút	suðístə	sutést
Sonorització de fricatives finals davant vocal	brás	brəsét	brazáplə

Però, com en el cas de l'accent, molts mots que podem considerar compostos no són afectats per aquests fenòmens: *mazoīmén* (cf. *məzó*), *klarupskūr* (*klá*), *duřbék* (*dú*), *məsklantájwəs* (*məsklán*), *daltəbáf* (*dál*), *suβəltérn* (i *supəltérn*), *suβuřđiná*, *maɾləβá* (*má*), *santəstéβə* (*sán*).

Podem parlar per tant de *compostos fonològics* per referir-nos a aquells mots que presenten en algun component no final (el primer component, en el cas més usual del mot complex de dos components) propietats fonològiques que només esperariem en un component final o en un mot simple. En particular direm que un mot és un compost fonològic si té en un component no final accent subjacent que no es manifesta fonèticament però que impedeix la reducció vocàlica, fet que es manifesta a través del manteniment de *a*, *e*, *e*, *ɔ*, *o*.

Els criteris de tipus *semàntic* ens ajuden encara menys a determinar la divisió entre derivat i compost. Els casos més regulars (del tipus verb-substantiu com *obrellaunes*, o substantiu-adjectiu com *cuallarg*, o el grup format per compostos d'elements paral·lels, com *sud-est*) ja poden determinar-se pel criteri general tradicional, perquè tenen clarament dues arrels. El significat en aquests casos és també fix, o té una part fixa ('X que V N', p.e., 'X que obre llaunes'; 'N del X és Adj', p.e., 'la cua de X és llarga', etc). Però els casos més dubtosos no presenten propietats semàntiques que els distingeixin dels derivats. Comparem, per exemple, els mots següents amb significat paral·lel a cada grup, però amb procés morfològic diferent, des del més derivatiu al més compostiu, fins arribar en alguns casos a elements lèxics amb estructura sintàctica:

boníssim	rebò	superbò	
destructor	transatlàntic	submarí	guardacostes
ratera	raticida	mata-rates	
esferoidal	esferiforme		
gastritis	gastràlgia	gastropatia	
traçut	inhàbil	maldestre	poca-traça
acomiadament	benvinguda	adéu-siau	Déu-vos-guard
ratolí	gall dindi	espiadimonis	gat mesquer

Per tant no és utilitzable el que podem anomenar *caràcter lèxic del significat*, és a dir, el fet que certs elements tenen un significat únic, que no es pot derivar unívocament dels seus components, com en una frase, ni està lligat lèxicament a d'altres elements, com en la majoria dels morfemes simples. La raó és que aquest caràcter és comú a tots els elements lèxics, siguin morfemes (com en el cas dels mots simples flexionats: *kánt* a 'canto'), siguin mots simples, derivats, compostos, i fins i tot, com hem vist, sintagmes o frases.

Passant a les propietats de tipus *morfològic*, podria ser que compostos i derivats es comportessin morfològicament de forma distinta. Per exemple, que certs processos morfològics només es poguessin aplicar després d'haver-ne aplicat d'altres, o que, en general, la combinatòria d'arrels i afixos fornís criteris per classificar els processos de formació de mots. Sense un estudi detallat

d'aquestes qüestions no podem saber si criteris com aquests són pertinents.

Un altre fet que podria ser tingut en compte és la classe de paraula que correspon a l'arrel (o arrels) i al mot complex. És evident a primer cop d'ull que en els derivats més clars com *nacionalització* hi ha sovint canvi de categoria (*nació* = N, *nacional* = Adj, *nacionalitza* = V, *nacionalització* = N) i que en canvi els prefixos no canvien mai la categoria de l'arrel (*filat*, *enfilat*, *desenfilat*, *redesenfilat*; *pre-romànic*, *neopre-romànic*, *pseudoneopre-romànic*). (Hi ha, és clar, els casos com *pla*, **planar*, **aplà*, *aplanar*, *pols*, **polsar*, **espols*, *espolsar* en els quals el canvi de categoria ve donat pel procés de «sufixació inherent» que he tractat al § 16.) Així, *kəpás* és una arrel adjectival, invariable respecte al gènere en el singular (*ɔməkəpás*, *dənəkəpás*; *ɔməskás*, *dənəskásə*) que pot regir sintagma preposicional amb *de* + SN o *de* + infinitiu (*capaç de venir*, *de tot*; **escàs de venir*, **de tot*). Si per prefixació formem l'arrel *in* + *kəpás*, serà igualment un adjectiu, serà invariable respecte al gènere i tindrà la mateixa recció. Amb els derivats per sufixació passa el mateix, només que en aquest cas el segon element és un afix i no una arrel i en molts casos és més difícil justificar les seves propietats morfològiques i sintàctiques independentment. *-ár* i *-ál* són sufixos adjectivals també invariables respecte al gènere, a diferència dels sufixos adjectivals *-ér* i *iβul*; per tant tots els derivats que formaran tindran aquesta propietat (**bəlárə*, **familiárə*, **frəskálə*, **sənrálə*; *bəlérə*, *frəskiβulə*, etc.). Això explica la regularitat del caràcter variable o invariable quan la terminació és un afix i la irregularitat quan forma part de l'arrel com als casos *avar-a*, **senar-a*; *mal-a*, **tal-a*.

Hi ha per tant, un comportament clarament diferenciat entre prefixos i sufixos. En realitat, més que la «capacitat» o «incapacitat» de canviar la classe morfològica el que succeeix és degut al marcat caràcter «dextrogir» que té el derivat: la classe morfològica, i també les altres característiques lèxiques —almenys en general— són les de l'element de la dreta. En el cas de la sufixació, per tant, les del sufix; i en el cas de la prefixació, les de l'arrel. Això fa que en el primer cas puguin canviar les característiques lèxiques de l'arrel —però no canviïn necessàriament, si arrel i sufix tenen les mateixes— i, en el segon cas, no puguin canviar.

Observem ara com es comporten els compostos respecte a aquesta propietat. En gran mesura tots els mots complexos de classificació dubtosa (*entreacte*, *malparlar*, *autogestió*, *termodinàmic*, etc.) presenten la propietat dels derivats per prefixació: la classe morfològica del mot complex és la classe de l'element de la dreta invariablement. En canvi, els compostos més típics no sempre presenten aquest «caràcter dextrogir» dels derivats.⁸

Els compostos del tipus *portallapis* i *cuallarg* semblen conservar la categoria del segon element, però cap altra propietat. A *portaploma* el segon element és femení i el compost masculí, a *llepafils* el segon element plural i el compost no

8. Això no vol dir que no hi hagi casos poc clars, però aquests solen ser producte de la lexicalització (*paraigua*).

és defectiu respecte al nombre; a *cagacalces* el segon element és un defectiu respecte al singular i en canvi el compost té singular i plural. *Cellajunt* es pot aplicar a un sol individu (*X és molt cellajunt*) però el segon element del compost sol, no (*X és molt junt*). Hi ha casos més clars encara, com els substantius *alçaprem*, *suca-mulla*, *terratinent*, *pit-roig*, *pica-pica*, *salfumant*, *aiguamoll*, *parenostre* etc. el segon element dels quals no pertany a la categoria «substantiu». I tenim també els casos com *bum-bum*, *xim-xim*, *poti-poti* els components dels quals es poden considerar interjeccions o morfemes no assignables a cap categoria.

Cal observar que alguns compostos tendeixen a presentar propietats de caràcter invers, és a dir «levogir»: *figa-flor*, *salfumant*, *blat de moro*, per exemple, tenen la classe morfològica de l'element de l'esquerra. Però això és degut al fet que una de les fonts de compostos són sintagmes o fragments de sintagmes sencers que solen observar aquest caràcter levogir o de predominança de l'element a l'esquerra, típic de la sintaxi (nucli + complement; per exemple, N + Adj). Però, un cop són mots, aquesta propietat ja no és necessària i encara que per inèrcia la conservin, poden variar-la fàcilment: *sal* és fem., *salfumant* masc., *pare* és [+ animat], *parenostre* [- animat], etc.

A falta d'un coneixement més profund del comportament dels mots complexos, podem establir la següent classificació provisional:

1) *Sintagmes lexicalitzats*. No són, per tant, mots compostos, sinó grups de mots independents que formen sintagmes amb propietats lèxiques idiosincràtiques: *kùjnəməɲzəðó*, *ārgdəsammərtí*, *məɹðəyánə*, *fəfíyə*, i locucions prepositives, adverbials o conjuntives com *sənsəsəβíðəðə*, *dəβəmmətí*, *kàðəβəyáðəkə*, etc. Conserven fonèticament l'accent subjacent de tots els seus components, i aquests presenten propietats típiques dels mots, com ara la flexió: *kùjnəzməɲzəðós*, *ārgzəðsammərtí*, *məɹzəðəyánə*, *fəɹiəɲfíyə*, i no pas **kùjnəməɲzəðós*, **ārgdəsammərtíns*, **məɹðəyánəs*, **fəfíyərítəm*, com seria normal en el cas que fossin compostos. Naturalment, aquest conjunt no és pas homogeni (*l'un mort de son i l'altre mort de gana*, **un arc de 30° i un altre de Sant Martí*; *no fan mai figa*, **cuina petita-menjador*), però tots els seus components tenen un caràcter lèxic.

2) *Compostos*. Conserven només un accent subjacent, l'últim, però no redueixen a ə, u les vocals a, e, e, ə, o que tenen accent subjacent eliminat. Si hi ha flexió o derivació, s'aplica a l'últim element, contràriament al grup 1), però en canvi no tenen necessàriament el caràcter dextrogir dels derivats (grup 3)). Aquest grup inclou tant casos en què els dos —o més— elements són mots independents, com altres casos que no compleixen aquesta propietat: *tɹɛŋkəklə́skəs*, *sutést*, *parənóstrə*; *ajɣwənáf*, *bəlíyəβəláyə*, *fiskɔ́ɹn*.

3) *Derivats*. Tenen un element radical i un afix, a més dels morfemes de flexió. Conserven només l'accent subjacent darrer i les vocals sense accent fonètic redueixen. Són dextrogirs.

4) *Radicals polimorfèmics*. Consten de més d'un morfema, però no es pot justificar cap procés derivatiu o compositiu que els hagi originats. Són els radicals com els de *permetre*, *objectar*, que seran tractats en el paràgraf següent.

21. *Radicals polimorfèmics*. — Com ja hem tingut ocasió d'observar, l'estructura dels mots complexos és atreta per dues forces contràries: el caràcter lèxic, que prové del fet que són mots, elements del lèxic, amb propietats idiosincràtiques, d'una banda; de l'altra, el seu caràcter complex, el fet que, com diu Benveniste —referint-se a la composició només—, ens trobem de fet davant d'una «micro-sintaxi».⁹ I sintaxi implica dues coses: estructura més complexa que la simple juxtaposició d'elements i caràcter regular, productiu. Aquestes són les propietats del mot complex «acabat de formar», «nou». El procés històric tendeix sempre a fer augmentar l'atracció lèxica: a reduir, per tant l'estructura interna i a introduir cada cop més elements idiosincràtics en detriment del caràcter regular. En un extrem d'aquest procés d'empobriment d'estructura i augment de les idiosincràsies trobem el derivat o el compost totalment productius: [[[sum] + á]_v + blə]_{Adj}, [[kam+ə]_N [kúrt]_{Adj}]_{Adj}. Tenen estructura interna fàcilment justificable i un significat totalment componencial; similar per tant al de les estructures sintàctiques paral·leles [[susceptible] _{Adj} [[de] _{Prep} [ser sumat] _v]] _{SPrep}] _{SAdj} i [[curt] _{Adj} [[de] _{Prep} [cames] _{SN}]] _{SPrep}] _{SAdj}. A l'altre extrem trobem mots sense cap mena d'estructura morfològica interna, és a dir mots monomorfèmics, amb significat per tant completament idiosincràtic; *orient*, *ningú*, encara que en algun moment hagin estat derivat i compost, respectivament.¹⁰

El que anomenàvem mots polimorfèmics són mots que es troben en l'últim estadi del procés de pèrdua d'estructura. Encara es pot justificar l'existència de més d'un morfema a l'arrel, però aquest és el màxim d'estructura que se'ls pot atribuir. Els morfemes que els constitueixen no tenen relació amb «mots independents» i el significat no es pot deduir, ni parcialment, dels morfemes constituents.

Un altre cas al qual ja ens hem referit abans és el dels mots complexos un dels elements dels quals no és un mot independent i que es troben a mig camí en el procés de lexicalització. Si tenim, per exemple, el verb *divergir*, podem formar, a partir de l'arrel verbal, l'arrel de l'adjectiu *divergent* i a partir d'aquesta arrel, la del substantiu *divergència*, que és completament productiu i regular. Si el comparem amb *regència* observarem que el significat no és del tot regular, partint de *regent* i *regir*. Menys ho és encara *dolència*, relacionat també amb *dolent* i *doldre*. I finalment tenim casos com *agència* - *agent* - **agir*, **ag-* (i *presència*, *clemència*, *prudència*), *advertència* - **advertent* - *advertir* (i *conferència*, *inferència*), i *ciència* - **cient* - **cir* - **ci* (i *llicència*, *sentència*, *audiència*, *desinència*).

En els compostos tenim casos paral·lels, des dels casos totalment productius com *barba-roig* fins als que tenen un element irrelacionable amb cap altre morfema, com ara *malmirros* (**mirros*, **mirr-*).

Què passa quan cap dels elements no es pot relacionar d'una forma

9. BENVENISTE, 1974, 145.

10. Llatí *oriēns*, participi de present de *oriōr* 'néixer', i llatí *nēc* 'ni', *unūs* 'un'. El mateix passa amb els numerals *onze*, *dotze*, *tretze*, *catorze*, *quinze*, *setze*.

sistemàtica amb altres morfemes? Una possibilitat és, evidentment, que el mot passi a l'últim estadi de la lexicalització, en el sentit que l'hem definida més amunt. És el cas de *gener*, *febrer*, o *malgrat*, *tothom*. No hi ha res —a part de l'anàlisi diacrònica, és clar— que indiqui que es tracta de dos elements. En alguns casos la justificació és mínima, però existeix. A *lúbric*, per exemple, sabem que *ic* és un sufix perquè aquest sufix pren la forma *is* en comptes de *ik* davant altres sufixos, especialment els que comencen amb *i*, i tenim, igual que *siklik* - *siklisitat*, *lúbric* - *luβrisitat* i no pas **luβrikitat*. Al mateix temps cal demostrar, naturalment, que es tracta d'un procés limitat al sufix *ic* i no pas un procés fonològic general; de *múnik* (*Múnic*) formaríem segurament *munikízmə* i no pas **munisízmə*. El mateix passa si examinem mots acabats en *ízmə* i *ístə*. Els sufixos, si s'intercanvien donen o bé un mot existent (*ənərkízmə* - *ənərkístə*, *əfurízmə* - *əfuríztik*), o bé un mot inexistent, però possible, que indiquem amb ^M: (*fənətízmə*, ^M*fənətístə*; *dentístə*, ^M*dəntízmə*). Però de vegades la substitució dóna com a resultat una forma impossible, fet que indica que *ízmə*, o *ístə* no hi són sufixos: *bətístə* - **bətízmə*, *kunístə* - **kunkízmə*, *rəβístə* - **rəβízmə*; *əβízmə* - **əβístə*, *kətəklízmə* - **kətəklístə*.

Abans de la lexicalització completa hi ha encara un altre pas. El mot complex perd pràcticament tota l'estructura, excepte la que indica separació entre dos morfemes. A *lúbric* encara sabem que *lubr* és un element nominal, que és la base dels derivats en *-ic* i que aquest és un sufix preaccentuat de derivació, adjectival. Però en mots com *kaməmílə*, *soβrəsáðə*, no hi ha cap divisió que doni components els quals sigui possible d'assignar a un morfema determinat de manera que donin un resultat coherent. Al mateix temps, en les pronúncies que mantenen la vocal no reduïda (*kamə-*, *soβrə-*) abans de l'accent, ens trobem davant d'un compost fonològic. Tenim per tant dos components, però no podem assignar-los cap categoria ni atribuir el compost a cap tipus de procés regular de composició: [*kamə* + *mílə*]_N, [*soβrə* + *saðə*]_N. Aquesta situació és típica de molts topònims que han conservat el caràcter fonològic de compostos, en molts casos després d'haver perdut les altres característiques composicionals un antic compost genuí: *perəfítə*, *taγəmənén*, *paləfuzél*, *taγumáγu*, *rafelyoráf*.¹¹ Un altre grup de compostos que són simplement mots polimorfèmics són la majoria dels que tenen caràcter onomatopèic o repetitiu (FABRA, 1956, 133), en els quals l'existència de dos components es pot justificar per la repetició fonològica o per la vocal pretònica no reduïda: *pətimprətám*, *simfím*, *garəγərə*, *leriléri*.

Uns altres radicals polimorfèmics amb estructura molt desgastada són els que formen part dels mots que Fabra (1956, 159) caracteritza com a «mots composts que el català ha manllevat al llatí». En aquests casos, l'existència de dos elements es justifica per la possibilitat de combinació d'aquests elements i pel fet que el segon component té sempre els mateixos al·lomorfs encara que variï el primer component amb el qual es combini: *construir*, *des-*

11. Pronúncies locals. El DCVB dóna les transcripcions (que adapto) *perəfítə* (or.), *taγəmənén* (or.), *taγumáγu* (eiv.), *rafelyoráf*, *rafelyuráf* (val.).

truir, *instruir*, *obstruir* fan tots ells derivats nominals en *-cció* (*construcció*, etc.); *atribuir*, *contribuir*, *retribuir*, *distribuir* els fan tots en *-ció* (*atribució*, etc.).

En alguns casos el primer component coincideix amb un prefix àton: *afecte*, *percebre*, *substituir*, *transferir*, etc. Quan el segon element és un radical que apareix com a simple en un mot (*cedir* - *precedir* - *procedir*, *jurar* - *abjurar* - *perjurar* - *conjurar* - *adjurar*, *parar* - *comparar* - *deparar* - *disparar* - *preparar* - *reparar*) es pot considerar, en molts casos, que ha tingut lloc un procés de derivació. A continuació dono els casos més productius de primers i segons components d'aquests radicals polimorfèmics. El segon element, el dono flexionat i, en alguns casos amb algun sufix derivacional afegit.

a-, ad-		-duir	-fecte	-ferent	-gregar	-gredir
ab-		-ducció				
ante-						
circum-				-ferència		
co-, con-	-cebre	-duir		-ferència	-gregar	-grés
de-	-cebre	-dicar	-duir	-fecte	-ferent	
di-, dis-					-gregar	-gressió
e-, ex-, es-					-ferir	
i-, in-, il-		-dicar	-duir	-fecte	-ferent	-grés
inter-				-fecte	-ferir	
o-, ob-					-ferir	
per-	-cebre			-fecte		
pre-		-dicar		-fecte	-ferir	
pro-			-duir		-ferir	-grés
re-			-duir		-ferir	-grés
sot-						
su-, sub-						
super-						
tra-					-ferir	
trans-		-duir				-gredir
		-duir				
a-, ad-	-jectiu	-herent				-lusió
ab-	-jecte				-lació	
ante-					-lació	
circum-						
co-, con-	-jectura	-herent	-hibir			-lusió
de-	-jectió					
di-, dis-					-lació	
e-, ex-, es-	-jectió		-hibir	-humar	-lació	-mergir
i-, in-, il-	-jectar	-herent	-hibir	-humar	-lació	-mergir
inter-	-jectió					
o-, ob-	-jectar				-lació	
per-						
pre-					-lació	
pro-	-jecte					
re-	-jectar				-lació	
sot-						
su-, sub-	-jecte					-mergir
super-					-latiu	
tra-	-jecte					
trans-				-humar	-lació	

a-, ad-	-metre				-quirir		-scendir
ab-						-rupte	
ante-							
circum-							
co-, con-	-metre	-pel·lir	-plement	-plicar		-rupte	
de-	-metre						-scendir
di-, dis-							
e-, ex-, es-	-metre	-pel·lir		-plicar		-rupció	
i-, in-, il-		-pel·lir	-plement	-plicar		-quirir	-rupció
inter-							
o-, ob-	-metre						
per-	-metre					-quirir	
pre-							
pro-	-metre	-pel·lir					
re-	-metre	-pel·lir		-plicar			
sot-	-metre						
su-, sub-	-missió		-plement	-plicar			
super-							
tra-	-metre						-scendir
trans-	-metre						
a-, ad-	-sistir					-tribuir	-vertir
ab-			-strús				
ante-							
circum-							
co-, con-	-sistir	-stituir	-struir	-sultar	-tendre	-tribuir	-vertir
de-	-sistir	-stituir	-struir				
di-, dis-					-tendre	-tribuir	-vertir
e-, ex-, es-					-tendre		
i-, in-, il-	-sistir	-stituir	-struir	-sultar			-vertir
inter-			-struir				
o-, ob-							
per-	-sistir						-vertir
pre-					-tendre		
pro-		-stituir					
re-	-sistir	-stituir		-sultar		-tribuir	-vertir
sot-							
su-, sub-	-sistir	-stituir					-vertir
super-							
tra-							
trans-							-vertir

22. *Al·lofonia i al·lomorfia*. — Un mateix morfema, ja sigui un radical, sufix o prefix, pot presentar, un cop separat dels altres elements que constitueixen el mot, diverses formes fonètiques segons els morfemes amb els quals es combina. Aquesta variació fonètica pot atribuir-se a dos factors diferents. Pot ser que les dues formes fonètiques distintes provinguin d'una mateixa forma fonològica subjacent i que certes regles fonològiques hi hagin actuat, tenint en compte sobretot el context fonològic, separant-ne la forma fonètica superficial. O bé pot passar que les diferències superficials provinguin de diferències en la forma fonològica subjacent: aleshores diem que un mateix morfema té dues o més formes fonològiques alternants, dos o més al·lomorfs. Si per exemple observem que a la família *plé*, *plənári*, *plənítút*, *əmplénu* (i les seves altres formes flectives) hi trobem unes arrels que fonèticament són *plé*, *plén*, *plən*, no cal que suposem que hi ha tres formes fonològiques diferents sinó una de sola, /plén/. Hi ha processos fonològics generals en català que, per

exemple, en posició final de mot, darrera accent, esborren una *n* i que redueixen les vocals àtones. Aquests processos es justifiquen no per un sol o per pocs exemples sinó per molts altres casos (*plá* - *plánə*, *tró* - *trónə*, *fí* - *fíns*, etc.; *sét* - *səté*, *pélə* - *pələm*, *béřt* - *bəřđó*, etc.). Però a *pitét* - *pitřérə* tenim dues formes fonètiques, *pit* *pitř*, que no podem relacionar per una regla fonològica. No existeixen parelles com *litét* - **litřérə*, *muskitét* - **muskitřérə*, o bé **řástét* - **řástrérə*, **muřtétə* - *muřtrérə*. De fet la família de «pit» és l'única que presenta aquesta alternança. El morfema radical d'aquests mots, doncs, presenta dues variants, una acabada en *t* i l'altra en *tr*, que apareixen segons els sufixos derivacionals que s'hi combinin (*pitam*, *pitəra*, *espitat*; *pitřada*, *pitřal*, *pitřam*, *espitřegat*). En molts casos aquestes alternances subjacents afecten un conjunt limitat de mots (*dictamen* - *dictaminar*, *origen* - *originari*, *abdomen* - *abdominal*, *examen* - *examinar*, *vertigen* - *vertiginós*, *semen* - *seminal*; però *cānem* - *canemera*, *llémena* - *llemenós*, *oxigen* - *oxigenar*, *fenomen* - *fenomenal*, etc.). Tot i afectar més d'un mot, aquest procés només es pot fixar pel que fa al canvi (ə → *i*) i només hi ha un context fonològic parcial (C — n + V) que no és suficient, com demostren els altres exemples que compleixen el context però que no experimenten el canvi.

Com és lògic esperar, els processos fonològics i els morfològics es produeixen normalment tots dos i les diferències fonètiques superficials que presenta un morfema segons el context gramatical són degudes a ambdós. A la sèrie *ánqlə*, *ənglét*, *əngulá* (verb), *əngulós* les alternances *á* - *ə*, el canvi d'accent, l'aparició de *ə* epentètica en el context Cl — ## — així com la velarització de *n* davant *g* — es poden explicar fonològicament, però no pas la presència i absència de *u* entre *g* i *l* (cf. *sínglə* - *sínglá* (verb), *únglə* - *únglá* (verb)). Tenim per tant un morfema radical «angle» que té dues variants al·lomòrfiques amb les formes fonològiques /ángl/ i /ángul/; la primera apareix a «angle» i combinada amb sufixos com *-ét*, i la segona amb sufixos com *-ár*, *-ós* - *sjón*, etc. En posició final de mot el grup *gl* afegeix *ə* i obtenim *ánqlə*; davant el sufix tònic *-ét* la *a* perd l'accent i es redueix, i tenim aleshores *ənglét*. L'arrel /ángul/ perd l'accent davant morfemes tòncics com *-ós*, *-á* (la vocal temàtica), la vocal es redueix i s'obtenen *əngulós*, *əngulá*.

Aquestes alternances morfològiques són del mateix tipus que les que s'observen en la flexió verbal, per exemple a *tréwrə* - *tréyi* - *trəyés* - *trəwrá*, formes que contenen les arrels /trég/ i /tréw/ que donen, un cop aplicades regles fonològiques generals, les arrels fonètiques *tréw*, *tréy*, *trəy*, *trəw*.

Sincrònicament, l'al·lomorfia és una propietat de moltes llengües tipològicament similars al català, i molts morfemes tenen formes fonològiques diferents, segons amb quins altres morfemes es combinen — fins i tot, segons a quin element lèxic pertanyen, però aleshores en alguns casos és més discutible que es pugui parlar d'al·lomorfia (cf. *jutjar* - *judicar*, *laic* - *llec*, *tràfec* - *tràfic*, *mànega* - *màniga*, *giny* - *geni*, *ona* - *onda*, *cua* - *coda*, etc; vegeu § 17).

Diacrònicament, els al·lomorfs s'han originat per diverses causes. En la flexió sobretot, per la diferent acció, segons el context, de regles fonològiques avui desaparegudes, i per la reorganització analògica dels paradigmes. En la derivació i en la composició per l'existència de mots savis o semi-savis que no

han sofert els mateixos canvis fonètics que els mots populars corresponents, o per la diferent actuació de canvis fonètics.¹²

A continuació dono uns quants exemples il·lustratius de canvis fonològics que es produeixen en la derivació. La majoria tenen lloc a principi o a final de morfema, ja que en aquesta posició varia el context fonològic segons els afixos que apareguin. A la primera columna apareix la forma subjacent, amb alguna simplificació, a la segona la forma fonètica, i s'indica el procés fonològic que ha actuat. De vegades actua més d'un procés, encara que només n'indiqui un. En alguns casos dono un exemple on s'aplica i un altre on no s'aplica el procés:

bláb	bláw	semivocalització de <i>b</i> final
bláb+ísim	blə́bísim	espirantització de <i>b</i> , <i>d</i> , <i>g</i>
ség	sék	ensordiment d'obstruents finals
an+ség+a	ənséyə	espirantització de <i>b</i> , <i>d</i> , <i>g</i>
róz	rótʃ	africació de <i>ʒ</i> final
róz+énk	rúzəŋ	desaccentuació, reducció vocàlica
plán	plá	caiguda de <i>n</i> final
plán+éz+a	plənézə	
kár	kár	tensió de <i>r</i> final de síl·laba
an+kár+í+m	əŋkərím	
klár	klá	caiguda de <i>r</i> final
a+klár+í+m	əklərím	
insúlt	insúl	simplificació d'aplec consonàntic final
insúlt+é+s	insultés	
béntr	béntrə	inserció de ə final
béntr+él	bəntrel	
skálf+a	əskálfə	inserció de ə inicial
rē+skálf+a	rəskálfə	
in+prím+éf	impriméʃ	assimilació de punt d'articulació
rē+in+prím+éf	rəjpmríméʃ	semivocalització de <i>i</i>
umít+át	umítát	reducció d'accents
pór+k+ér	purké	reducció d'accents, reducció vocàlica
mártir+'i	mər̀tíri	reducció d'accents, pre-accentuació
króm+'ik	krómik	pre-accentuació, obertura de vocals mitjanes
dis+zúnt	dizún	simplificació d'aplec de sibilants

No podem, com és lògic, tractar tots els processos fonològics que intervenen en la derivació, però discutirem breument els que hi estan implicats o que presenten algun problema especial, i afegirem alguns exemples il·lustratius de la resta.

El canvi fonològic més típic de la derivació és el de l'accent. L'accent dels derivats ve determinat per dos factors, els principis generals de l'accent del mot

12. No existeix en català cap estudi sistemàtic de les variants al·lomòrfiques, com ara el de Saporta (1959) per al castellà. Vegeu, però, FABRA, 1912, 276-282, i 1956, 110-115.

i el caràcter accentual dels afixos de derivació. En la representació fonètica, el català admet tres situacions accentuals en el mot: *a*. l'accent únic amb reducció vocàlica de totes les vocals àtones, *b*. l'accent únic amb no-reducció d'alguna vocal, i *c*. la presència de dos accents, secundari i principal:

- a. səlbəmén (N)
nuṛðəzà
- b. salβəβíðəs
nər̀tést (N.E.)
- c. səlbəmén (Adv)
nər̀sút (N.-S., p.e., a «relacions N.-S.»)

La presència o no presència d'accent secundari dins el mot està subjecta a variació dialectal i idiolectal, però sembla establert que existeixen els dos tipus d'esquema accentual.¹³ L'existència o no de reducció vocàlica també varia, però molt menys (*soβrəsáðə* - *suβrəsáðə*, *əstreptumísínə* - *əstreptumísínə*, *malyəstá* - *malyəstá*).

Els morfemes poden ser, en la seva forma subjacent, àtons, aguts, plans o esdrúixols. Quan el mot està constituït per un sol morfema, les característiques accentuals lèxiques del morfema apareixen superficialment sense modificació, en no ser afectades per cap altre element amb propietats accentuals:

pər̀ upur̀tú kər̀ráktər̀ zúpítər̀

Quan hi ha més d'un morfema formant un mot, l'accent superficial es regeix per un principi molt senzill: el mot adopta l'esquema accentual de l'últim morfema tònic, un cop deixats de banda els morfemes àtons que té a la dreta: *ménz+á+dór* és agut com *dór*, *ménz+íbul* pla com *íbul*, *ménz+íbul+a* té l'esquema pla de *íbul*, un cop separat el morfema àton *a*, i és esdrúixol per la síl·laba addicional que hi afegeix aquest.

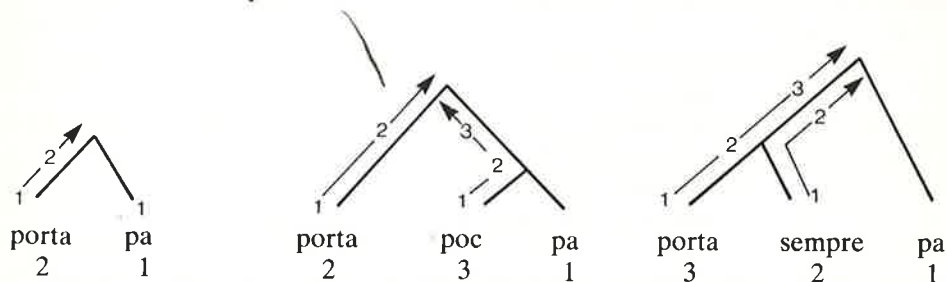
El cas més freqüent és que els altres accents desapareguin, però poden deixar rastre, com la vocal que portava accent sense reduir (*salβəβíðəs*, *salpás*, *semisék*, *solkwít*) o d'altres senyals (geminació de *b*, *g*: *pubbləmén*; no semivocalització de *u*, *i*: *səuké*, *pəirá*).¹⁴ Però en alguns casos, encara poc determinats, els altres accents es conserven i passen a secundaris segons les mateixes regles que regeixen la subordinació accentual en la frase, que depèn de l'estructura de constituents.

La subordinació accentual funciona de la següent forma. Construïm l'arbre sintagmàtic que representa l'estructura de constituents. Cada mot —o element d'un mot, amb accent, en el cas dels compostos— rep el grau d'accent segons el principi següent (considerem grau 1 l'accent principal, 2 el secundari, 3 el terciari, etc.): Per determinar el grau d'accent de cada element partim del seu

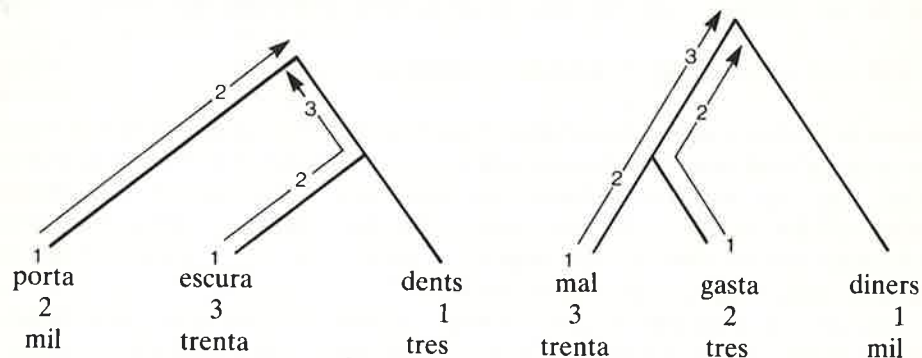
13. MASCARÓ, 1983, 197-202.

14. MASCARÓ, 1983, 44-75.

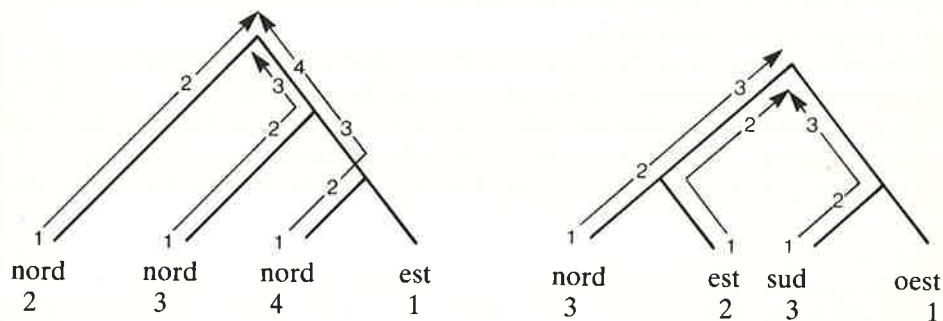
node terminal i del grau 1 i anem pujant de node en node. A partir del primer node al qual no hàgim arribat per la branca de més a la dreta, augmentem el valor accentual en 1 per cada node que travessem que es bifurqui, fins que arribem al node superior:

Aquest principi, que està limitat per altres factors, com per exemple el nombre d'accents secundaris de grau diferent que es poden distingir, s'aplica també als compostos, en aquells casos que esmentava més amunt en els quals els accents secundaris no desapareixen del tot. Comparem, per exemple, *portaescuradents* amb *malgastadiners*, o els numerals 33.000 i 1.033:

O, amb quatre elements, nord-nord-nord-est (= 11°15') i nord-est-sud-oest (= 'de nord-est a sud-oest', com a *eix nord-est - sud-oest*):

Tornant al principi que determina el caràcter accentual del mot polimorfèmic, es poden donar tres casos. Si l'últim morfema —o els últims— és àton, el mot tindrà l'accent que determini l'últim morfema que sigui tònic (subratllades les vocals amb accent eliminat): *əzil+idz+é+si+n*, *əsíðu+ə+s*; cf. *əzil+idz+és*, *əsíðu*. Quan l'últim morfema és tònic, el mot tindrà el caràcter accentual d'aquest morfema: *gruy+ét*, *gruy+ísim*, *sub+zénərə*, *fil+ástrə*. Hi ha finalment un cas que superficialment és especial, però que en realitat s'ha d'incloure en l'anterior. Els morfemes com *ic* a *cúpric*, *fon* a *telèfon* o *pode* a *hexàpode* són àtons fonèticament però atrauen l'accent sobre la síl·laba anterior. Aquest comportament especial es pot explicar si considerem que *ic*, per exemple, és tònic, i més concretament, pla. Utilitzem la notació '*ik*, *kúpr* + '*ik*, per indicar aquesta propietat. En adjuntar-se a un altre morfema, d'acord amb el principi general d'accentuació del mot, la paraula serà plana, i l'accent recaurà consegüentment sobre la síl·laba anterior (*sulfúr* - *sulfúrik*, *ápɜəl* - *əɟɜ́elik*, *gəstərujntəstínəl* - *gəstəɜ́puðə*). És possible que es pugui justificar algun exemple de sufix bisíl·lab esdrúixol: *megàpolis*, *metròpolis*, *acròpolis*, i de sufix asil·làbic agut, com *bl* a *puřt+á+bblə* provinent de *pórt+á+bl*, amb inserció de *ə* epentètica.

Un altre cas relacionat amb la formació de mots és el de les vocals finals que apareixen quan no segueix cap sufix, i desapareixen quan en segueix un (*dominar* - *domini*, *pare* - *paràs* etc.). Deixant de banda el sufix de derivació pla *i* (*dominar* - *domini*, *oss* - *ossi*), les vocals àtones *ə*, *i*, *u* —així com *j* ← *i*— apareixen en formes masculines però desapareixen en les altres formes inflectives o derivacionals (*báyə* - *bəyísim* - *báy+ə* (fem.), *páɜə* - *əm+pəɜ+át*, *súru* - *sur+é*, *mák+u* - *mák+ə*). Aquesta vocal es pot considerar un morfema no derivacional, sinó més aviat inflectiu, encara que no respongui a les categories típiques de la flexió, el gènere i el nombre (vegeu WHEELER, 1979, 1-8, que fa una anàlisi detallada del fenomen, i, més avall, § 40).

3. Formació de mots: composició

23. *La composició*. — La composició és un procés de formació de mots que relaciona un element lèxic amb dos o més elements lèxics. Així per exemple *passamà* es relaciona per composició amb *passa* del verb *passar* i el singular de *mà*. Les diferències amb la derivació ja han estat discutides més amunt (§§ 19-20). Així com els derivats tenen sempre el cap a la dreta, els compostos varien segons el tipus de cap. Recordem que el cap és l'element que determina les propietats morfològiques i sintàctiques del mot complet. És a dir, és l'element al qual referim el caràcter endocèntric de la construcció (*-ment* és un sufix nominal masculí, per tant *cobrament* és un derivat nominal masculí; a *desfer*, en canvi el cap és *fer* i *desfer* té característiques morfològiques i sintàctiques generals iguals a les de *fer*). Hi ha compostos sense cap (o, si es vol amb el cap fora de la construcció compositiva) com els del tipus «verb en 3a. singular present indicatiu - nom» (*parallamps*) (§ 24), d'altres tenen el cap a la dreta, igual que els derivats, com *barba-roig* o *caragirar* (§25) o els menys regulars *terratrémer* o *nouvingut* (§ 26). Els que deriven de sintagmes de diversa mena poden tenir el cap a l'esquerra o a la dreta (*aiguardent*, *malnom*, § 27); alguns consten de components simètrics; és difícil determinar, doncs, quin fa de cap (*col-i-flor*, *clarobscur*, § 28). Un cas especial d'aquest últim grup són els compostos que tenen dos elements simètrics idèntics o quasi-idèntics; són els reduplicatius (*zig-zag*, *xino-xano*, § 29), i un cas especial dels sintagmàtics és el grup dels metalingüístics (*parenostre*, *CNT*, § 30). Examinem a part el cas dels compostos que tenen components àtons (§ 31), i els que contenen radicals «cultes» i que segueixen processos compositius propis (*antropomorf*, *sacaròmetre*, § 32).

24. *El tipus «parallamps»*. — El substantiu format per verb en 3a. singular present indicatiu seguit de substantiu singular o plural és el tipus més productiu de compost (hi ha, per exemple 21 compostos amb *guarda-* al DGLC i 29 amb *porta-*; al DCVB són, respectivament, 56 i 72). El caràcter productiu d'aquesta forma es palesa també en la formació de neologismes (*portaobjectes*, *marcapàs*; GEC, s.v.; *llevaneus*, DGLC, Apèndix) i en l'ús creatiu d'un nou mot, no pas amb caràcter permanent, sinó en un acte lingüístic i per a un acte lingüístic concret (p.e., en frases com «tenen rentaplats, obrellaunes elèctric, i perquè no n'hi ha, que sinó tindrien netejapeixos, remenasofregits i parataules»; «més que un tastaolletes em sembla que és un endrapacalderes»).

Com que el resultat del procés és un substantiu, i el segon element del compost també és un substantiu, essent el procés productiu, se li pot tornar a aplicar. Aquest caràcter recursiu ve limitat, com és lògic, per factors de necessitat semàntica, longitud dels elements lèxics, etc. Tenim, però, casos d'ús normal com *portaescuradents*, *eixugaparabrisa*, i no existeixen, però serien comprensibles i normals, creacions noves com *controlapixatinters*, *collaportabroques*, *caça-robapassaports*, o *netejaescorreportaobjectes*.

Examinarem a continuació l'estructura morfològica dels components del compost i les relacions semàntiques i sintàctiques que s'hi estableixen.

Morfològicament aquests compostos tenen com a primer element un verb en 3a. persona singular present d'indicatiu, i no pas en 2a. singular imperatiu, com ja van observar Ferrater (1981, 60-61) i Wheeler (1977, 236). Ferrater però, s'inclina més aviat, seguint Jespersen i Bally, per «una mena de representant abstracte del verb» més que per una forma flexionada, i ho fa a partir d'arguments basats en formes com *cagaferro*, 'escòria de carbó i ferro', i *cobrellit*. En el primer exemple la relació sintàctica no és la típica verb-complement directe, sinó verb passiu-agent; i per això sembla que *caga* no pot ser una forma conjugada simple i per tant activa. Però precisament el fet que la morfologia sigui un component lèxic fa que l'existència d'irregularitats sigui lògica: *cagaferro*, com altres casos que veurem més endavant, té l'estructura formal del cas més general, com *parallamps*, però la semàntica és idiosincràtica. Històricament es tracta d'un compost (llat. *cācā ferrī*) del tipus de *aiguafil* 'fil d'aigua', *ferrocarril*, *palferro* 'parpal', que ha conservat la relació semàntica entre els constituents típica d'aquest grup però que ha adoptat la forma dels del grup «parallamps».

Cobrellit és precisament el cas invers: la relació semàntica correspon a la sintàctica verb-complement directe, però la forma de l'element verbal *cobre* és inexistent en les formes del verb. Però, aquí també, la irregularitat —aquesta morfològica i no semàntica— és típica: *cobrir* pertany a la 3a. conjugació, amb l'increment *-eix-*, però en la composició adopta —per raons que resultaran clares més avall— la forma pura de la 3a. conjugació b. El cas és comparable a verbs com *sortir* o *punxar* que amb el sufix derivatiu *nt* prenen idiosincràticament la vocal temàtica *i*, *e*, respectivament (*sortint*, *punxent*) quan el cas regular és, respectivament, *é* i *á*: *regir* - *regent*, *puDIR* - *puDent*, *divergir* - *divergent*, etc.; *cessar* - *cessant*, *passar* - *passant*, *fabricar* - *fabricant*, etc.

El cas més general, doncs, és que el primer element sigui idèntic morfològicament i idèntic quant a la seva funció sintàctica a una forma flexionada, que és igual a la 3a. singular present indicatiu o 2a. singular imperatiu. Sembla que en el cas d'arguments en contra, la forma d'elecció és la 3a. singular present indicatiu que és la menys marcada de tota la conjugació. Elegint la forma menys marcada donem compte de la identitat morfològica d'aquest primer element amb una forma flexionada determinada i recollim la intuïció de Jespersen citada per Ferrater («es tracta de 'la base del verb'»). Un altre argument a favor de la forma flexionada com a primer element serà exposat a continuació.

Es fa difícil demostrar de forma concloent que no es tracta d'un imperatiu ja

que els verbs que distingeixen formalment 3a. persona singular present indicatiu de 2a. persona singular imperatiu no poden formar compostos d'aquesta classe (*fer, venir, tenir, ésser*, etc.). Aquesta suposició ha estat feta (MOLL, 1952, 304; FABRA, 1912, 272; però FABRA, 1956, 151, ja no parla d'imperatiu sinó de «la forma verbal») probablement pel fet que en llatí sí que l'imperatiu era més acostat a aquest primer element del compost, especialment en els casos —excepcionals— amb *i*: *obriülls, cobriespatlles, cobricel, batiport, batifull, batimans*, etc. L'únic possible paral·lel sincrònic són les formes imperatives baleàriques en *i* (*sōrvíl, koβríl*, «serveix-lo», «cobreix-lo») que presenten però, la vocal accentuada, quan en el compost és àtona.

L'inconvenient més gran, però, per a la hipòtesi imperativa és de tipus sintàctic i semàntic. Els compostos d'aquest grup no tenen cap significat d'ordre (com a «un *feste-enllà*», DCVB, s.v.; «un *visca*» i probablement *passavant* 'mena de passi'), mentre que el present sí que pot tenir el sentit habitual o genèric típic d'aquests compostos: «X enterra (present) morts (habitualment), és un *enterramorts*»; «aquest estri té (present) la funció de pesar cartes, és un *pesacartes*». Quan l'element designat és inanimat, l'imperatiu sembla inadequat, ja que no se sol donar ordres a inanimats (WHEELER, 1977, 236).

Aquest primer element presenta unes restriccions molt clares. Tenim *tastaolletes, portanoves, pixatinters, picaporta, escura-xemeneies, guardamà, trencaclosques, llevataps, parallamps, batimans*, etc., però són inexistents **beuporrns, *protegeixdits, *rompcaps, *duunoves, *treutaps, *deté-llamps*. El primer element pot acabar en qualsevol vocal àtona, però no en vocal tònica, consonant o semivocal. Això fa que pràcticament tots els verbs que formen part d'aquests compostos siguin de la 1a. conjugació. Les úniques excepcions són aquells verbs que en acabar en grups *br, pl, rr* provoquen epèntesi vocàlica a la 3a. persona singular present indicatiu: *obrellaunes, obreampolles, correcomes, correbou, escorreplats, escorrefaves*. La inexistència als diccionaris d'exemples amb *omplir* sembla més aviat un accident: mots com *ompleampolles, ompleforats*, semblen perfectament possibles. Cal afegir encara un grup de casos amb vocal final que corresponen a verbs que tenen terceres persones del singular en consonant. El verb *cobrir*, que fa *cobreix* i *cobre* en els compostos és el responsable de la major part d'aquests casos excepcionals: *cobrecalze, cobrellit, cobretaula* són els exemples que enregistra el DGLC; el DCVB conté també *cobrebès, cobrecel, cobrellibre, cobremissal, cobrepatena, cobrepeus, cobrepits, cobretupins* i algun altre exemple de la llengua antiga. El caràcter irregular d'aquest tipus de formació es manifesta a través de l'aparició d'una altra vocal final, *i*, idèntica a la vocal temàtica del verb: *cobricel, cobriespatlla*, (i, al DCVB, *cobrialbarda, cobribanc, cobribufet, cobrijuntes, cobrimisèries, cobripans, cobripeus, cobriplats*). L'existència de formes amb *cobre-* no és d'estranyar, ja que la forma antiga de la 3a. singular present indicatiu de *cobrir* era *cobre*. Els altres casos són esporàdics: *torcecoll, batecoll, batecul, creixedit, creixeboques*. La *i* àtona apareix també en alguns altres pocs casos: *batifull, batiport, batimans, baticul, baticor, batipala, obriülls, obrimans*; (també *batcoll, batcul*).

Les excepcions a la generalització segons la qual el primer element és una

3a. persona singular present indicatiu acabada en vocal àtona són casos com *batcoll, batcul, coudinar* (i *coudineta* i similars) *romp-roca, treu-cap-treu-maga, val-Déu, bullfarines, Beulaigua* (DCVB, s.v.) i algun altre. En general es tracta de formes amb relació sintàctica predicat-complement directe dubtosa, o compostos del grup dels sintagmàtics (§ 27).

Pel que fa al segon element, es tracta d'un substantiu, en singular o plural. La distribució de singulars i plurals, com ha observat Wheeler (1977, 238), és en part predictable: trobem el singular en el cas d'elements únics (*rodamón, para-sol*), únics pel que fa a la funció del compost (*lligacama, picaporta*) o no comptables (*guarda-roba, parafang, estronca-sang*). Hi ha, però, excepcions: *penja-robres, esclata-sangs, enganyamons, gratacels, passaport, tornavis, eixugamà*.

Si morfològicament aquests compostos tenen una estructura verb flexionat-substantiu, tenen també una estructura semàntica o sintàctico-semàntica definida. Aquesta relació és tant més clara com més productiu, recent, poc lexicalitzat és el compost. El significat ve determinat pel predicat P, que correspon al verb, l'argument amb funció de complement directe representat pel substantiu A1 i un segon argument A2 no expressat que normalment, però no necessàriament, correspondria al subjecte. El compost designa la classe dels elements A2 dels quals és cert el predicat aplicat al primer argument ($\{x \mid x \in A2 \wedge P(A1, A2)\}$). El predicat P 'escombrar', per exemple, té un *tema* o *objecte*, allò que canvia com a resultat de l'acció, i un *agent* (i pot tenir-ne d'altres, com l'*instrument*). Sintàcticament el tema correspon al complement directe i l'agent al subjecte. El primer argument A1 és, com hem dit, fix sintàcticament, és sempre el complement directe. Per tant, en aquest cas, el *tema*, l'*objecte* escombrat. El segon argument és lliure, i l'element lèxic *escombracarrers* el fixa en l'agent. El significat bàsic, o predictable morfològicament d'*escombracarrers* és per tant el conjunt d'elements dels quals és cert que són un argument de l'acció d'escombrar l'objecte 'carrers'. En el cas de la peça lèxica concreta *escombracarrers*, A2 és l'agent, per tant el significat bàsic serà 'el conjunt d'elements dels quals és cert que escombren carrers'. *Escalfar* té com a *tema* allò que canvia de temperatura, un *agent* i un *instrument*. El tema és el complement directe, per tant el substantiu de *escalfacadires* i *escalfallits*. L'argument segon A2 es fixa en l'agent en el primer cas, en l'*instrument* en el segon. El mateix passa amb *rentar* i *rentaplats*. Si s'escull com A2 l'agent, el compost designa el qui té per ofici rentar plats, si s'escull l'*instrument*, l'aparell que serveix per rentar-los. Amb *trencar* tenim *trencapins* 'milhomes' (agent), *trencanous* (instrument), *trencacap, trencaclosques* (causa), *trencacolls* 'lloc de pas perillós' (locatiu). *Passar* dona *passavetes* (agulla) amb A2 instrument; *passamà* (d'una barana) amb A2 locatiu, *passamuntanyes, passaport* (comitatiu: 'allò amb què es passen muntanyes, ports'); *passatemps* (causa: 'allò que fa passar el temps').

Aquest tractament sintàctic i semàntic s'aparta igualment de la meua anàlisi morfològica dels compostos —la tradicional— i del reduccionisme sintàctic excessiu (p.e., FERRATER, 1981, 55-62). Que els compostos són «fills de frase» és probablement excessiu; potser fóra més adequat dir que li són parents, és a

dir, que tenen característiques comunes, lògiques d'altra banda, ja que contenen elements comuns, com predicats i arguments. La impossibilitat de reducció del compost a una frase transformada es veu més clarament en el cas d'aquest tipus de compost —un dels més «sintàctics», d'altra banda— si analitzem l'argument lliure. El més lògic és suposar que és, en la «sintaxi del compost», el subjecte (WHEELER, 1977). Així sembla ser en molts casos. Cosa lògica, ja que el compost sol utilitzar com a argument lliure un argument que sigui semànticament conspicu, i aquest argument sol també tenir una funció sintàctica concspícua com la de subjecte (per exemple l'instrument en predicats com 'tallar' i així tenim *tallapapers* (A1 = instrument) i «aquest estri (= subjecte, = instrument) talla papers»). Però si les relacions que s'estableixen entre els elements només són parcialment sintàctiques —només ho són les de predicat-complement directe, com hem vist—, aleshores l'argument lliure pot ser el subjecte però no ho és necessàriament. Ho pot ser a «aquest estri escalfa el llit» (*escalfallits*), «aquesta màquina renta els plats» (*rentaplots*); ? «aquests problemes trenquen el cap a algú» (*trencacaps*) és més dubtós i els següents exemples són totalment impossibles, i demostren que el cap de la construcció no correspon al subjecte del verb que forma part del compost, quan aquest verb apareix com a tal en una frase.

COMPOST	A1 = SUBJECTE	A1 ≠ SUBJECTE
trencacolls	*Aquest lloc et trencarà el coll.	En aquest lloc t'hi trencarà el coll.
passavetes	*L'agulla passa la veta.	L'agulla passa per la veta.
passamà	*Aquesta part de la barana passa la mà.	Per aquesta part de la barana s'hi passa la mà.
passamuntanyes	*Aquesta peça passa muntanyes.	Amb aquesta peça es passa la muntanya.
passaport	*Aquest document passa el port.	Amb aquest document es passa el port.
passatemps	*Això passa (el) temps.	Això fa passar el temps.
passacamí	*Aquest menjar passa el camí.	Amb aquest menjar es passa el camí.
trencacaps	*Aquest problema li trencarà el cap	Amb aquest problema es trencarà el cap.

A més, en una gran quantitat de casos hi ha una indeterminació de relació sintàctica. A *escura-xemeneies* només hi ha —excloent la passiva— un tipus de

frase relacionada «X escura xemeneies» (X és l'argument lliure). Però en la major part dels casos hi ha més d'una possibilitat: *comptapasses*, «Y compta passes amb X», «X compta passes»; *cobrellit*, «X cobreix el llit», «Y cobreix el llit amb X»; *guarda-roba*, «X guarda la roba», «Y guarda la roba a X», etc.

La relació sintàctica verb-complement directe, en canvi, és justificada. Hi ha casos dubtosos, tots els quals presenten, com *cagaferro*, que hem discutit més amunt, propietats de lexicalització, de desviació idiosincràtica, o han entrat en la llengua com a préstecs amb una estructura de compost poc regular. *Girar* és intransitiu o transitiu amb complement directe corresponent al tema (la cosa que canvia de posició) i per tant *gira-sol* no correspon a l'estructura típica del compost. Altres exemples són *tornavis*, *marxapeu* (gal·licismes), *botabiel*, *saltamartí*, *cagatió* (derivats de frases imperatives), *tirafons*, *creixeboques*, *creixedit*, *esclata-sangs*, *cagaferro*, *ploramiques*, *menjamiques*, *pixacà* (bolet), (a) *rajaploma*, etc. En tots aquests casos la lexicalització ha fet que es conservi encara l'estructura morfològica de compost, però la relació semàntica i sintàctica entre els components ha deixat de ser regular. En general la llengua admet abans la pèrdua de relacions semàntiques i sintàctiques del compost que la pèrdua de les morfològiques i fonològiques. En un primer estadi el compost manté totes les relacions regulars: *kaṛndólə*, *kaṛnəskəfət*, *aɣwəmə́l*, *kaɣəkálsəs*, *kabgrós*, *paraláms*; en un segon estadi les relacions semàntiques que el van motivar es perden o es modifiquen: *əspiəðimónis*, *kaṛnəstóltəs*, *aɣwənáf*, *kaɣəmúf*, *kapsiɣráɲ*, però l'estructura morfològica del compost es conserva, tal com mostra la vocal tònica sense reduir del primer element i el fet que es produeixin canvis morfològics diacrònics tenint en compte la divisió en components: *capsigrall*, *capsoti*, *capserigrany*; *cagamuja*, *cataprusa*, *cagamutxa*. En l'últim estadi es perd l'estructura morfològica del compost, i per tant tota l'estructura del compost, i el mot passa a ser simple: *kənsəláðə* (i *kəṛnəstóltəs*), *pəráɣwə*, *kəɣamúf* (DCVB, s.v.), *kəmmás* (*cabmás*), *kəpfikát* (també *kapfikát*), *kəpiskólə* (< *cāpīt(e) schōlā*). L'existència del segon estadi es demostra també amb l'entrada en el lèxic de mots que no han passat per l'anterior, normalment préstecs: *bəfəmə́l*, *fwayrás*, *tirəβusó*, *toṛnəβís*, *maṛfəpéw*, *frəɲməsó* (francès); *saltimbáŋki*, *soβrəsáðə*, *baskəbból*, etc.; *fukləmóru* (= *sicomoro*).

El que és més important de constatar és que en la majoria dels casos, i especialment en els que presenten relacions semàntiques internes més regulars, la relació sintàctica entre els dos components és verb-complement directe. La relació verb-complement indirecte, que seria possible i en certa manera esperable, no es dona mai, i els verbs intransitius, fins i tot si regeixen datiu, no entren en la formació de compostos d'aquesta mena. *Pregadéu* és un possible contraexemple, però *pregar* pot tenir també complement directe corresponent a la persona a la qual es demana que concedeixi alguna cosa. Compareu els exemples següents, tots creacions noves, però amb diferències d'acceptabilitat clares:

Verbs que regeixen datiu *Verbs que regeixen acusatiu*

*agrada-sogres	afalaga-sogres
*parla-sords	escolta-muts
*falta-parents (que els fa falta)	ajuda-parents

Com és de preveure, els verbs intransitius no poden entrar mai en compostos d'aquesta classe. Així són impossibles compostos com **faltadiners*, **viatjamón* (cf. *rodamón*), **sobramenjar*, **tarda-segles*, **trucaporta* (cf. *picaporta*), **gosaperills*, **marxa-serres* (cf. *passa-serres*), **quedacarrer*, **remabarques*, **sembladona*, **descansatreballs*, **deliratruites* (cf. *somiatruites*), **tremolafulla*, **relliscapheus* (cf. *trencacolls*), **triomfajuguesques*, **renunciaofertes*, **ressonacampanes* (cf. *tocacampanes*). Menys clars són els casos d'objectes nominals sense preposició i de caràcter més o menys adverbial, com «parla basc», «(la font) raja vi», «(això) pesa tonelades», «val un tresor», etc. No n'he trobat cap exemple i els judicis d'acceptabilitat no són gaire evidents (p.e., **rajamilions*, **parlallengües*, **pesamil-ligrams*, **costatreballs*).

Pel que fa a la semàntica, en alguns casos les relacions de selecció verb-complement directe es violen, però de forma intencionada, per donar compostos de tipus humorístic o irònic: *rosegaünces* (avar), *rosegaaltars*, *raspaaltars* (beat), *sanagrills* (navalla; cf. *sanaporcs*, 'eina per sanar els porcs'), *torracollons* ('pesat'), *tallanassos* (aplicable a diverses menes d'animals amb pines). En algun cas estrany podem trobar violacions semàntiques sense efecte connotatiu més difícils d'explicar: *sanatruiges* 'agent que sana porcs', *trencafront* 'instrument que evita trencar el front'.

En altres casos es violenta, fins a cert punt, l'estructura morfològica per l'addició de sufixos derivatius: un *picapedrer* no és el qui pica *pedrers* sinó *pedres*, ni és el qui treballa la *picapedra* (com un *ferrer* treballa el *ferro*). Un altre cas similar és *batifuller* (però *batifull* també designa l'ofici i no pas el full del metall).

Un altre grup de compostos amb el cap fora de la construcció és el format per un sintagma preposicional d'estructura *Preposició-Nom* o *Prefix-Nom*. El cap és un sintagma nominal al qual pot adjuntar-se el sintagma preposicional; el significat sol ser locatiu o temporal: *entreacte* 'X (temps) entre acte i acte', *entrecella* 'X (lloc) entre cella i cella', *sotabarba* 'X (lloc) sota la barba'; *entrecoberta*, *entrecostella*, *entremés*, *entretemps*, *entrecuix*, *antiferment* 'substància contra un ferment', *antiimperialisme* 'ideologia contrària a l'imperialisme', *ultramar* 'terres més enllà del mar'. També *interplanetari*, *extraterrestre*, *postpalatal*, *intracel·lular*. Com es pot observar, aquest tipus de compost no admet, com els més productius del tipus *parallamps*, un segon element plural: *antiferment*, **antiferments* (singular), però *matamosques*. Fins i tot *entre-* i *intra-*, que impliquen dos arguments preposicionals, no admeten plural morfològic **entreactes* (singular), etc.

25. *El tipus «barba-roig»*. — Els compostos com *barba-roig*, *capalt*, *mà-llarg*, *cuacurt*, etc. són els més típics dels compostos amb cap (§ 23). Són

moderadament productius (15 compostos amb *barba-*, 13 amb *cara-* al DGLC; 18 i 22, respectivament, al DCVB). No presenten cap restricció de tipus fonològic, com en el grup anterior (cf. **fa-llaços* i *mà-llarg*, **repvisites* i *capalt*). El primer element és sempre un substantiu, masculí o femení, en singular, encara que semànticament sigui plural, com a *peugròs* (= 'que té els peus grossos', no pas 'que té un peu gros'), i igualment *cellajunt*, *mà-llarg*. *Alatrencat*, *alaférit*, *alabaix*, *alapintat*, *alalligat* tenen tots el primer element en singular, però els dos primers no impliquen semànticament pluralitat, mentre que la resta sí.

El segon element d'aquests compostos és un adjectiu que fa de cap de la construcció i per tant rep la inflexió de gènere i nombre i determina les propietats morfològiques i sintàctiques del compost.

La semàntica és força regular en la majoria dels casos. L'adjectiu compost designa una propietat atribuïble a un element nominal tal que el substantiu que forma part del compost és una part inalienable del referent del nom, que té la propietat designada per l'adjectiu simple.¹⁵ *Barba-roig* designa la propietat P atribuïble a algú que té una part inalienable, la *barba*, amb la propietat designada per *roja*. L'estructura semàntica d'aquests compostos limita considerablement la classe dels adjectius i la classe dels substantius dels quals es poden formar. El substantiu ha de designar parts inalienables i per tant sol designar parts del cos d'animals. No podem formar un compost com **blatsebrat* aplicable a *camp*, perquè el blat no és una part inalienable del camp, ni podem dir que algú és **cotxevermell* o **deixeblebrillant* per raons idèntiques. Per això les paràfrasis que es poden utilitzar per definir el significat d'aquests compostos utilitzen construccions sintàctiques relacionades amb la inalienabilitat: *roig de barba* (cf. **vermell de cotxe*, **brillant de deixeble*), *amb la barba roja*, *que té la barba roja*, *la barba del qual és roja*, etc. Les restriccions semàntiques van però una mica més enllà i aquests compostos es poden aplicar només a animats (normalment humans), i amb el substantiu designant una part del cos: *barbablanc*, *culgròs*, *esquenadret*, *peumenut*, *collample*, *llavigròs*, *pèl-curt*, *bocamoll*, *camatort*, *caraample*, *galtaplè*, *garratibat*, *llenguallarg*, *ullblau*, *frontample*; *alapintat*, *potaferit*, *cuallarg*. Hi ha esporàdicament extensió a inanimats vegetals com *fullagroc*, *socallís*. En el cas d'éssers no vius els exemples són pràcticament sempre substantius i no adjectius: *terraprim* 'terreny de terra prima, sorrenca', *terraplè*, *aiguamoll*, *aiguamoix*, *rocallís* 'terreny de roques llises'; però *pèl-ras* 'sense pèl, aplicat a roba'.

Alguns compostos, com *tallgirat*, *aiguabatut*, no pertanyen a aquest primer grup, sinó que són derivats deverbals provinents de compostos (*tallgirar-se*, *aiguabatre*) del grup que examinarem a continuació.

Una altra propietat d'aquest grup és el fet que queda reduït al vocabulari més popular, i el lèxic tècnic no utilitza aquest procés de formació de mots per crear nous adjectius. Així, es fa servir *esplenomegàlic* i no pas *melsagròs*,

15. El terme «inalienable» s'ha de prendre en un sentit prou ampli, i en sintaxi encara més que en els exemples morfològics que discuteixo aquí.

gastrectomitzat en comptes de *estómac-extirpat*, *tubulidentats* en lloc de *dent-rodons*. (El grup anterior de compostos, § 24, també s'utilitza molt esporàdicament en el lèxic tècnic, però n'hi ha exemples tanmateix: *marcapàs*, *portaobjectes*, *comptaquilòmetres*.)

Els paral·lels que existeixen entre verbs i adjectius, en particular el paral·lel semàntic de ser ambdós predicats, fa que hi hagi certa relació entre els compostos com *barba-roig* i els que tenen com a cap un verb, amb un substantiu que el precedeix: *caragiar*, *corglaçar*, *camatrencar*, *capgirar*, *sangglaçar*, *peucalcigar*, *capalçar-se*, *ullprendre*, *aiguabarrejar-se*, *pellforadar*, *pelllobrir-se*, *pellpartir-se*, *pelltrencar-se*, *cornuar-se*, *tallgirar-se*, *sangcremar*, *sanggirar*, etc.

La diferència semàntica bàsica entre els dos tipus de compost prové del fet que l'adjectiu és normalment un predicat d'un argument, s'aplica a un sol sintagma (p.e., «*la roba neta*»), mentre que el verb en pot tenir més («*en Pere neteja el vidre amb un drap*»). Els compostos del tipus *pellforadar* tenen, com els del tipus *barba-roig*, un primer element que designa una part inalienable d'un argument del compost. En l'adjectiu l'únic argument és aquell del qual es predica aquest adjectiu (*en Pere* a «*en Pere és barba-roig*»), per tant aquest (*en Pere*) és el que té com a part inalienable *barba*. Lògicament, en el verb, que en té més d'un, l'argument elegit pot ser qualsevol dels que té el verb. La situació recorda la del primer tipus de compost que hem examinat, el tipus *parallamps*. Allí el que corresponia a aquest argument variable que cada peça lèxica fixava, no era l'element que establia una relació de part inalienable amb un component del compost, sinó el cap de la construcció (l'agent a *escombracarrers*, l'instrument a *obrellaunes*).

El contrast més típic és el que oposa verbs transitius a intransitius. Així, *camatrencar* té com a segon component, per tant cap, *trencar*, que és un verb transitiu que té com a complement directe el tema («*van trencar els plats*») i si apareix també amb complement indirecte, aquest designa el propietari d'una part (possiblement inalienable) que correspon al complement directe («*li van trencar les cames a l'ocell*»). *Camatrencar* «incorpora» el primer argument, el fa part de la peça lèxica, i com és normal en casos com aquest, l'argument complement indirecte passa a complement directe: «*Van camatrencar els ocells*». El mateix succeeix, d'altra banda, si la incorporació es fa derivacionalment en comptes de compositivament («*donar cops a X*» - «*colpejar X*»; RIGAU, 1978, 101). Per tant en aquests casos el complement indirecte del verb simple és el que entra en relació de propietat inalienable amb el primer component substantiu del compost: «*li va glaçar el cor*» - «*el va corglaçar*», «*li va foradar la pell*» - «*el va pellforadar*». Quan el verb simple és intransitiu —normalment és pronominal en aquest cas—, el compost, havent incorporat morfològicament el complement directe, només té un argument, el subjecte, i lògicament és aquest el que entra en relació de propietat inalienable amb el substantiu del compost. A «*En Pere es va cornuar*» és *en Pere* i *cor* que entren en relació, com a la frase corresponent «*A en Pere se li va nuar el cor*». *Peucalcigar* té dues possibilitats, segons entenguem *peu* relacionat amb subjecte propietari o amb complement indirecte propietari: a «*X peucalciga Y*» podríem entendre «*el peu de X calciga, trepitja Y*», o bé «*X calciga, trepitja el peu de (o a) Y*». La peça lèxica en

qüestió escull la primera possibilitat, i així es pot dir «*li va peucalcigar el peu*», però no, per exemple, «**li va camatrencar les cames*». És interessant d'observar que aquest tipus de compost tracta de la mateixa manera, fent-los primer element del compost, el subjecte d'un verb intransitiu (nuar-se *el cor* (subjecte)) i el complement directe d'un verb transitiu (trencar *la cama* (complement directe)), és a dir el que en les llengües ergatives s'anomena el cas absolutiu. El mateix passa amb una altra construcció, aquesta sintàctica, que també té com a funció canviar l'estructura argumental d'un predicat, —en aquest cas no per incorporació d'un argument en el predicat, sinó per fusió sintàctica de dos predicats. Es tracta de les construccions anomenades causatives: *En Pere* (subjecte) *torna* / *En Pere compra pa* (complement directe) passen, respectivament, a (La Maria fa) *tornar en Pere* (complement directe) / (La Maria fa) *comprar pa* (complement directe) a *en Pere* (complement indirecte).

En resum, aquests verbs tenen una estructura sintàctica argumental amb un argument (el compost va entrà claudàtors), A1 [SUBSTANTIU - VERB INTRANSITIU]_V o bé amb dos arguments, A2 [SUBSTANTIU - VERB TRANSITIU]_V A1. El significat bàsic correspon (VERB = verb simple) a SUBSTANTIU DE A1 VERB i A2 VERB SUBSTANTIU DE (o A) A1. Vegem-ho amb el verb *caragiar-se* que admet les dues possibilitats. *En Pere es caragira* equival, fetès les addicions semàntiques pròpies de la peça lèxica, a *La cara d'en Pere es gira*; *En Pere va caragiar la Maria* equival a *En Pere va girar la cara de (o a) la Maria*.

Com en el grup anterior, la major part dels compostos tenen com a primer element una part del cos, sovint humà (*cornuar-se*, *corsecar-se*, *colltòrcer*, *sangglaçar-se*, *camatrencar*), però en molts casos s'estén al món viu inanimat (*pelllobrir-se* una fruita, *corsecar-se* un animal o un vegetal) o també a inanimats o abstractes en general (*capgirar* les idees, *capalçar-se* una viga, *aiguabarrejar-se* dos rius, *tallgirar-se* una destal, *aiguabatre* algú una paret).

Molts d'aquests verbs donen, com és esperable, derivats de diversa mena, en especial però els formats amb el participi o amb el derivat pel sufix *nt* (l'antic participi de present, vegeu FABRA, 1956, 138, 134-135): *colltòrcer* - *colltort*, *caragiar-se* - *caragirat*, *aiguabatre* - *aiguabatent*; en molts d'aquests casos el derivat és més usual que no pas el verb, o fins i tot només és viva ja la forma derivada: *esmaperdut*, *garratibat*, *carnesqueixat* (nom), *missacantat*, *veu(s)portant*, *aiguavessant*, *compteoidor*.¹⁶

En altres casos la relació morfològica regular entre els elements del compost es perd parcialment, fet que es manifesta amb l'aparició d'al·lomorfs desviants (arcaics) de l'arrel que no corresponen als al·lomorfs que es troben en la flexió: *lloctinent*, *terratinent*, *fefaent*, *estupefaent*, aquest últim amb un primer element també dubtós, ja que apareix només en aquest mot i *estupefacció*, *estupefacte*, *estupor*; amb diferència semàntica més marcada, *estúpid* i mots relacionats, i *estupend*. La pèrdua pot ser total, com a *sometent*, originàriament un compost d'aquesta classe (*so metent*), actualment mot simple com prova la reducció vocàlica (*sumotén*).

16. També pertanyen a aquest grup, probablement, *totpoderós* i *pedrapiquer*.

26. *Altres tipus de compost amb cap. Incorporació. Adverbis en -ment.* — A continuació examinarem els compostos com *terratrèmer* i *primfilar* que no presenten cap relació semàntica sistemàtica entre un argument i el component del compost que no és el cap.

Els compostos com *barba-roig*, *camatrençar-se*, *cornuar-se*, *garratibat* es caracteritzen, com hem vist, per la relació directa entre un argument del predicat i el primer element del compost. En altres casos la relació es fa a través del segon element del compost, que és sempre un verb, almenys en la seva forma primitiva, si són derivats adjectivals com *garratibat*. Hi ha en tots aquests compostos, doncs, la incorporació d'un argument d'un predicat com a primer element d'un mot compost. *Batre* té un argument instrumental que pot ser el subjecte: *L'aigua bat els camps furiosament*. Si incorporem aquest element a la peça lèxica verbal, tindrem el compost *aiguabatre* que apareix en frases com *La pluja aiguabat els camps* o *El paleta aiguabat la paret* (*amb aigua). El fenomen de la incorporació és similar a l'ús absolut de verbs transitius: *En Pere menja pa* - *En Pere menja* ; *El metge opera el pacient* - *El metge avui no opera* ; *En Pere suma tres i quatre* - *En Pere està sumant*. En aquest cas, però, no hi ha incorporació morfològica, sinó només semàntica: el tema de *sumar* és qualsevol cosa sumable, el d'*operar* qualsevol cosa operable, etc. Observem però que en tots dos casos hi ha supressió d'un argument, incorporat al verb, sense canvis en els altres arguments. A *camatrençar* o *cornuar-se*, en canvi, la incorporació provoca canvis en els altres arguments: *El cor se li nua*, a *la Maria* (complement indirecte) —(incorporació morfològica de *cor*)— *La Maria* (subjecte) *es cornua*; *Van trencar les cames a l'ocell* (complement indirecte), o *de l'ocell* (possessiu) —(incorporació morfològica de *cama*)— *El* (complement directe) *van camatrençar*. Aquests casos d'incorporació amb canvi d'estructura argumental es poden comparar amb la relació dels verbs transitius amb els intransitius i els intransitius pronominals corresponents en els quals hi ha canvi d'argument, però que en comptes d'incorporació tenen eliminació d'un argument: *En Pere escalfa l'aigua* (complement directe) *amb el sol* - *L'aigua* (subjecte) *s'escalfa amb el sol*; *En Pere bull l'aigua* (complement directe) - *L'aigua* (subjecte) *bull*.

En el cas dels verbs transitius, intransitius i pronominals, el pas a intransitiu pot comportar o no canvis en els altres arguments, però el pronominal el comporta obligatòriament. Així, a *sumar* li corresponen dos intransitius, el d'ús absolut amb incorporació del complement directe («En Pere està sumant») i l'intransitiu amb pas del complement directe a subjecte i incorporació lèxica de l'agent (*Tres i quatre sumen set*). *Operar*, en canvi, té la forma absoluta sense canvi d'argument, només amb incorporació del complement directe (*El metge avui no opera*), però presenta la forma verbal pronominal quan hi ha incorporació del subjecte (*El pacient no es vol operar*).

Com que el tipus de compostos que hem d'examinar són verbs, i el subjecte és l'argument més conspicu o prominent del verb, és lògic que hi hagi pocs casos d'incorporació de subjectes (que normalment corresponen a agents), o bé que si ho fan la forma que apareix lèxicament no sigui el mateix verb, sinó el seu derivat adjectival. Aquest ha de menester com a argument no pas l'agent del verb, sinó —generalment— el tema (X(agent) *fereix* Y(tema); Y(tema)

ferit). Si incorporem el subjecte serà difícil trobar un subjecte X per al compost (X *llampfereix*, o *es llampfereix*), però serà fàcil de trobar un argument, el tema, per a l'adjectiu (un *arbre llampferit*).

Són exemples verbals *aiguabatre*, més sovint amb *aigua* designant l'instrument que no pas l'agent («La tempesta aiguabat el camp», «El paleta aiguabat la paret»), *terratrèmer*, i adjectivals *llampferit*, *gelcuit*, *solcuit*, i probablement, *lletraferit* i *aireferit* 'apoplèctic'.

És més freqüent la incorporació morfològica d'altres arguments, especialment els de tipus adverbial. Es poden incorporar elements adverbials de tipus nominal, com *prim* a *primfilar* de *filar prim*, a *primmirat* de *mirar prim*, o adverbis, com a *carcomprar*, *carvendre*, *menyestimar*, *menysprear*, *malgastar*, *malacostumar*, *malvendre*, etc. També en aquest cas hi ha molts exemples que són derivats deverbals el verb del qual deriven no existeix com a element lèxic: *propassat*, *propdit*, *benvolgut*, *benvingut*, *malestar*. Un cas especial és el dels compostos amb un segon element que és un derivat agentiu en *nt*: *propvinent*, *més-dient*, *versemblant* (reduït a mot simple en les pronúncies com *bəʃsəmbɫán*), *maldient*, *malavinent*, *benvolent*, *malcreient*, alguns encara amb la *i* etimològica del compost llatí en el primer element: *altisonant*, *altiloqüent*, *altitonant*, *clarividant*.

Quan l'argument verbal és un sintagma preposicional s'incorpora només l'element nominal, sense preposició: *portar a coll* - *collportar*, *prendre d'ull* (DCVB, s.v. *prendre*) - *ullprendre*, *plantat com un pal* - *palplantat*, *clavat en creu* - *creuclavat*, *addicte a la droga* - *drogaaddicte*. De vegades el tipus de forma sintàctica que adoptaria el primer element sense incorporar és poc clara, però el tipus de relació semàntica és més determinada: comitatiu a *aiguacuit* (*cuit en aigua*, o *amb aigua*), adverbial a *nouvingut*, *nounat* (*vingut nou*, *de nou*, *novament*, etc.), i igualment *coresforçar-se*, *vilténir*.

Hi ha també un grup de compostos amb cap, bastant productius en el vocabulari tècnic, que consten d'un cap (nominal, adjectival, verbal) i un primer element que correspon a un argument nominal d'ús apositiu, per tant de tipus adjectival o adverbial. A continuació dono alguns exemples. En els adjectius poso entre parèntesis algun nom al qual pot aplicar-se; escric també una paràfrasi en la qual es pot advertir la funció sintàctica de l'element que apareix prefixat en el compost.

n-dimensional	de dimensió n, de n dimensions.
zero-dimensional (espai —)	de dimensió zero, de zero dimensions.
α-adrenèrgic (receptor —)	adrenèrgic α, adrenèrgic del tipus α.
gram-positiu -iva (bactèria —)	positiu a la reacció de Gram.
c-comandament	comandament c.
c-comandar	comandar «de forma c».
gammaglobulina	globulina gamma.
D-glucosa	glucosa D, isòmer D (dextrogir) de la glucosa.

Aquests compostos, pel significat específic del primer element, tenen certa similitud amb els compostos prefixats com *bidimensional*, *semipositiu*, *antiadrenèrgic*, etc.

Similars a l'últim grup esmentat hi ha, finalment, alguns dels compostos amb un primer element de tipus prefixal. Són els que cita Fabra (1956, § 154 i alguns del § 156): *sobrealimentació*, *superhome*, *extraterrestre*, *avantbraç*, *semi-sec*, *pseudo-científic*.

Un cas interessant és el dels verbs que incorporen *entre* per donar caràcter recíproc al compost. De la mateixa manera que del verb amb dos arguments *odiar* (X odia Y) obtenim el verb *odiar-se* morfològicament amb clític reflexiu i amb un sol argument expressat (X s'odia = 'X odia X'), amb *entre* obtenim d'un verb amb dos arguments, subjecte i complement directe o preposicional, un verb amb un argument i significat recíproc: X *maten* X, o bé X *es maten entre* X dona X *s'entrematen*. Són similars, amb complement directe, *entremirrar-se*, *entrebesar-se*, *entresaludar-se*, *entredevorar-se*, *entretocar-se*; amb complement preposicional, *entresentir-se* (X se sent de Y), *entrexocar* (X xoca amb Y), *entresoldar-se* (X se solda amb Y); amb dos arguments complement directe i complement preposicional (A «fa» X amb Y → X s'entre«fa»), *entremesclar*, *entrelligar*, *entrellaçar*, *entrecriar*.

Contra- sol presentar, en canvi, una mena de caràcter reflexiu peculiar. En aquest cas l'element «reflexivitzat» és el mateix cap de la construcció. Així *contraatacar* no és 'atacar-se a si mateix' sinó 'atacar contra un atac' i una *contraoferta* no és una 'autooferta' sinó una 'oferta contra una altra oferta'. En una estructura N Prep N o V Prep N s'incorpora la Prep al N amb arrel lèxica idèntica al primer N o V. Altres exemples són *contrabatre*, *contraofensiva*, *contraprojecte*, *contraproposta*, *contrarevolució*. Hi ha algun cas similar amb *sobre-*: *sobresembrar* 'sebrar sobre sembrat', *sobresolar* 'posar sola nova sobre la vella'. En altres casos *sobre-* forma compostos amb la preposició incorporada lèxicament i el sintagma nominal regit per la preposició incorporat: *sobreposar* X (posar X sobre Y; en aquest cas el segon SN no s'incorpora, canvia de recció preposicional), *sobrepujar* X (pujar sobre X). També hi ha un exemple de *contra-* només amb canvi de recció: *contraposar* X a Y (posar X contra Y).

Hi ha finalment dins el grup dels compostos amb cap, els adverbis en *-ment*. Com és sabut, aquests compostos tenen com a primer element un adjectiu en forma femenina i l'element *ment*, arrel que no es presenta sinó en aquests compostos, com a segon element. Aquest tipus de composició és totalment productiu; el DGLC n'enregistra més d'un miler d'exemples, però de fet qualsevol adjectiu qualificatiu pot entrar en aquests compostos. En principi sembla que no hi ha restriccions fonològiques i que qualsevol adjectiu qualificatiu pot donar un adverbi modal en *ment*. Però ho sembla així pel fet que la major part de femenins adjectivals acaben en vocal (la *ø* del femení). Els invariables acaben també en vocal (*e* ortogràfica: *passable*, *alegre*, etc.), semivocal (*suau*, *breu*, *greu*), líquida (*vulgar*, *natural*), nasal (*prudent*, *elegant*) o *s* (*capaç*, *feliç*, *feroç*). Els pocs exemples que no es troben en aquests casos fan el compost amb una certa dificultat, encara que els judicis d'acceptabilitat

poden variar: *afiment*, *matment*, *miopment*, *àrabment*, *participment*, *hindúment* (dels adjectius citats per FABRA, 1956, 23), *bengalment*, *carmíment*, *rococóment*, *etíopment*, *zulúment*, *papúment*, *manxúment*. De vegades es cataloga *-ment* com a sufix i s'inclou la formació d'adverbis en *-ment* dins de la derivació. Les raons per procedir d'aquesta manera són òbvies: el fet que *-ment* no és ni un «mot independent», ni una arrel que faci part d'altres mots, i l'evident paral·lelisme amb altres processos clarament derivatius: *pur* - *purificar*, *pur* - *puresa* i *pur* - *purament*. D'una banda aquests arguments no són del tot vàlids, perquè el que hem anomenat «principi de la justificació indirecta» d'un element morfològic (§ 19) és aplicable tant a la derivació com a la composició, i, pel que fa al paral·lelisme amb altres processos derivatius, se'n podrien establir d'altres amb processos compositius: *filiforme*, *espongiforme*, etc.; *antropomorf*, *rizomorf*, etc. D'altra banda, la fonologia dels adverbis en *-ment* és la típica dels compostos, amb conservació de les vocals sense reduir al primer element i fins i tot conservació de l'accent secundari (*fasilmén* o *fàsilmén*), i encara l'aparició, en el primer element, del morfema de femení, un morfema inflectiu, abans del suposat sufix derivatiu, violaria una de les regularitats més específiques de la derivació.

27. *Els compostos sintagmàtics*. — Com ja hem indicat, molts grups de mots que s'han lexicalitzat i que sovint són designats com a compostos, no ho són pròpiament (*tap de bassa*, *blau cobalt*, *de mica en mica*, etc.). Alguns, però han soldat més fortament els seus components i donen mostres, en alguns casos més clares i en altres menys, de caràcter compositiu. El caràcter de compost es manifesta amb l'aparició d'un sol accent i manteniment sense reducció de la vocal amb accent subjacent en el primer element (*kabgròs*), la no aplicació de regles fonològiques que operen a final de mot (*durfbék*), la manca de concordança (*penya-segat*), violacions de bona formació sintàctica del sintagma del qual provenen (*Tots Sants*, cf. **tots sants tenen vuitada*, *tots els sants tenen vuitada*), la desviació fonològica (subjacent) d'algun dels elements (*børənít* 'bona nit', *kaðskú*, format per *káðø*, *ú* i *?sk*).

Una de les proves més clares que són compostos és, en els de tipus nominal, el fet que la inflexió els tracti com a un sol element, afegint els sufixos inflectius només al segon component del compost (Coromines a FABRA, 1956, 154, nota). Amb la derivació pot passar el mateix: *aigüerdentet*, diminutiu d'un compost, i *aigüeta mineral*, diminutiu d'un sintagma lexicalitzat; cf. **aigüetardent*, **aigua mineraleta*.

Amb la inflexió es donen tres casos: a) Inflexió sintagmàtica: són afectats els elements que tenen inflexió en el sintagma; *esperit de vi* dona *esperits de vi*, *nou moscada* dona *nous moscades*, *curt de gambals* dona *curta* (*curts*, *curtes*) de *gambals*. b) Inflexió de mot, *col-i-flor* - *col-i-flors*, *capgròs* - *capgrossos*, *agredolç* - *agredolça* (*agredolços*, *agredolces*). c) Caràcter invariable, restringit de forma gairebé exclusiva a algunes formes adjectivals que designen color. És típic dels colors compostos, com *blau marí*, *blau cel*, i d'altres que normalment són sintagmes lexicalitzats, *verd turquesa*, *verd poma*, *gris marengo*, *groc cadmi*, però també apareix en formes simples formades per derivació no afixal de

substantius: *uns pantalons porpra, lila, taronja, safrà, avellana, bordeus, merda d'oca*.¹⁷ Aquests adjectius funcionen doncs com els noms de tipus atributiu (apositiu) tals com *home anunci (homes anunci), raïm ull de llebre (raïms ull de llebre)*. El caràcter invariable prové, sembla, del caràcter invariable que té el substantiu en un sintagma del qual prové i en el qual funciona com a cap. A *raïm ull de llebre, ull de llebre* no pot concordar amb *raïm* perquè es troba dins un sintagma nominal autònom que determina ell mateix la concordança interna.

En el cas dels noms de color, aquests funcionen com a cap, o com a adjectius el cap dels quals és *color*: *camisa (de color (de)) safrà i camisa (de color) blau cel (o de blau de cel)*. És difícil trobar altres exemples paral·lels als noms de color, que tinguin caràcter general (per exemple, *taronja (de classe) primera especial, taronges primera especial, *taronges primeres especials*). De tota manera hi ha tendència a fer adjectivals aquests elements i fer-los concordar: *pantalons *safrans, ??taronges, ?liles, roses; tulipes gran duc (*grans ducs); raïms ??moscatell (moscatells), pomes *reineta (?reinetes)*.

El cas més freqüent de sintagma que ha passat a ser un mot (compost) és el del sintagma nominal. A diferència dels tipus de compost morfològicament més productius que hem vist en els paràgrafs anteriors, aquests no són productius i el significat s'allunya considerablement del purament componencial. Aquest darrer fet és lògic, ja que el significat componencial ja el té el sintagma sense lexicalitzar (un *pit roig* és un pit que és roig, un *pit-roig* un ocell, etc.), en canvi *comptagotes* (N), *cuallarg* (Adj) no corresponen a cap sintagma nominal i adjectival, respectivament, ni el primer correspon tampoc a un sintagma verbal, ja que el cap és fora de la construcció, ni el segon a un sintagma nominal, com demostra la falta de concordança.

Els tipus més freqüents són NAdj i Adj (o Det) N: *aiguardent, peuterrós, melmelada, capcalent*,¹⁸ *aiguamarina, cel ras, i grega, ve doble, pega dolça, (de) bocaterrosa, celobert, sostremort, salfumant, rata-pinyada, pell-roja, cua-roja; malànima, malesmans, malnom, malson, bonaventura, trespeus, deuhores, bon dia, centpeus, milhomes, quintaessència, set-ciències, quatre-ulls, santcris, santabàrbara, francmaçó, tothora, Tots Sants, poca-cosa, poca-pena, poca-solta, poca-traça, poca-vergonya*.¹⁹ Exemples com *malànima, malesmans* i els del tipus *poca-traça* podrien fer pensar en una estructura morfològica com la de *escombracarrers*: 'X que escombra carrers': 'X que té mala ànima', 'X que té males mans', 'X que té poca traça'. Aquesta estructura, però, és massa poc productiva per suposar que formen un grup autònom, i d'altra banda el gran ventall semàntic que tenen els compostos sintagmàtics pot incloure fàcilment

17. El DGLC enregistra com a mots que designen color i són substantius, *taronja, marró, verdura, porpra*; com a adjectius (no invariables, almenys pel que fa al nombre), *violeta, beige, escarlata, rosa*.

18. També pot provenir d'un compost del tipus *barba-roig* per derivació zero.

19. En alguns casos, com es pot observar, l'ortografia dubta entre la grafia típica del compost, és a dir els elements sense separar o separats per guionet, i la del sintagma, és a dir elements separats. Això indica la variació existent en el grau de lexicalització a què he al·ludit abans.

aquests exemples. Un altre grup, el format per compostos N Adj com *pit-negre, coll-verd, cap-gros, cama-sec, cuablanc, cul-gros* es poden considerar també del grup *barba-roig* amb derivació zero que els fa passar d'adjectius a substantius.

Hi ha altres compostos de dos elements que corresponen a sintagmes de diversa mena: N Adv, *cul-enrera, cules-arrera*; Adv Adv, *gairebé, tantost*; Prep SN, *capvespre, capaltard, entornpeu, per això* (pəɾsɔ 'però'); Adv Adj, *tanmateix, sempreviva*; i entre els sintagmes verbals, fins i tot frases, *saltamartí, passavolant, aiguanex, viafora*.

En alguns casos trobem sintagmes de més de tres elements (mots o clítics) que donen lloc a compostos: *cap d'any (kabdán), tot d'una, maldecap* ('preocupació' ≠ 'cefalàlgia': cf. «aquests [malzðəkáp] tan forts li vénen dels [malðəkáps] que passa»), *flor de neu, Santmiquel(la)nadal* (Menorca; DCVB, s.v. *tardor*), *capdamunt, capdavant, capdavant, malapler* 'intranquil·lament', *passapertot* 'xerrac', *passi-ho-bé, maltevell* 'embruïament', *onsevulla, qualsevol, qui-sap-lo* i variants flectives. Un altre cas és el dels components units per conjunció que, encara que pertanyen també a aquest grup, seran tractats amb els del grup següent.

28. *Els compostos sintagmàtics copulatius*. — Hi ha un conjunt de compostos dels quals es fa difícil determinar el cap: són endocèntrics, és a dir no tenen el cap semàntic fora de la construcció, com el té *parallamps*, però tots els components són simètrics. Són la classe denominada tradicionalment amb el terme sànscrit «dvandva» aplicable a compostos com *pitara- matara* 'pare-mare', 'pares'. En català es presenten amb la conjunció *i* o sense (*col-i-flor, herba-col*). Morfològicament els components són homogenis (substantiu-substantiu, verb-verb, etc.), i si el mot forma un compost real, la inflexió i la derivació actuen sobre el segon element (*col-i-flors, alçapremien, salpasser*). Quan apareix la conjunció podem considerar el compost dins el grup sintagmàtic anterior, com ja hem dit. Pel que fa al significat, l'exigència que sigui el resultat de l'addició dels significats dels components el reduiria a uns pocs casos: *cap-i-pota, cap-i-peus, ciavoga, salpetre, clarobscur, agredolç, blauverd, aiguavent, aiguaneu, sord-mut* (aquest ja dubtós). D'altra banda, el concepte «suma de significats» no és tan innocent semànticament com pot semblar, fet que indiquen ja els exemples que són predicats: *clarobscur* no és paral·lel, per exemple, a *blauverd* (amb el sentit, aquest, de 'entre blau i verd' diferent per tant del de *blaugrana* referit als colors de l'equip esportiu).

És freqüent de trobar també suma d'elements idèntics o molt semblants semànticament: *batibull, batipega, (de) soca-rel, (a) corre-cuita, suca-mulla, capcim, cappare*, o en relació d'hiponímia i amb el significat del segon element, inclòs semànticament dins l'altre: *terrargila, palafanga, salnitre*.

En altres casos el sentit és precís però no és el mer additiu (FERRATER, 1981, 52-57). *Sud-oest* podria, en principi, referir-se a la suma de les dues direccions (i «atac del sud-oest» indicaria un atac provinent alhora del sud i de l'oest) però de fet es refereix a una direcció intermèdia entre sud i oest, i és semblant, doncs, en certa manera, a *blauverd*. Els que tenen el significat que correspon aproximadament a la intersecció dels significats dels components, en comptes

de l'addició, són rars: *caixabanc* 'banc el seient del qual és la tapa d'una caixa', i amb el significat més apartat del componencial, els del tipus *col-i-nap*, *lliri-jonc*, *bleda-rave*, que designen vegetals amb característiques d'un i altre dels components. Finalment, en molts casos la relació semàntica és simètrica però presenta particularitats especials: *vaivé* (*successivament*), *cap-i-cua* (*igual per la cua i pel cap*), *allioli* (*en emulsió*), *capicular* (*alternativament*), en molts casos la relació és paral·lela, però el caràcter composicional molt afeblit o poc clar: *melicotó*, *capfoguer*, *peixo-palo*, *massapà*, *lligamanega*, (*fer*) *malbé*, *collibè*.

Un altre grup de compostos té una clara tendència a marcar un dels dos elements com a cap, sense entrar però en la classe de compostos amb un sol cap, com *camacurt* o *malaconsellar*. Amb el cap a l'esquerra tenim *figa-flor*, *capcingla* (peça al cap de la cingla), *bocamànega*, *ballmanetes*, *mareperla*, *herba-col*, *palferro*, *filferro*. Amb el cap a la dreta, generalment parafrasejables per '2n. component de 1r. component', tenim *salpàs*, *oripell*, *aiguafil*, *sangfluix*, *terratremol*, *cap-rodo* 'rodament de cap', *roba-dansa* 'ball robot', *capmàs* 'mas principal', *cine-club*.

En alguns casos apareixen, amb una estructura similar a la copulativa amb i, compostos amb altres partícules: *cara o creu*, *cap o creu*, *pa amb oli*, *pa amb tomàquet* (amb estructura de compost clara en pronúncies com *pantumàkət*, en dialectes sense assimilació de *m* a *t* en punt d'articulació), *cafè amb llet*.

Un grup especial és el dels numerals que segueixen, o bé el model de *sord-mut* (*trenta-quatre* = 30 + 4; *cent dos* entre els no compostos), o bé el sintagmàtic de *mil·lulles* (*dos-cents* = 2 × 100).

29. *Els compostos reduplicatius*. — El procés morfològic de reduplicació (repetició, exacta o aproximada, de part d'un morfema o de tot un morfema), que és productiu en moltes llengües (per formar plurals, per exemple) queda reduït, en català, a certs compostos que examinarem a continuació, a llenguatges secrets,²⁰ i algun cas esporàdic com *Pep* (← *ep* ← *Josep*), *Nina* (← *ina* ← *Caterina*) i en el llenguatge infantil: *pa(re)* → *papa*, *ma(re)* → *mama*, (*à*)*v(i)a* → *baba* (altres exemples al § 33). Tots aquests casos són de reduplicació «fonològica»: un segment del morfema es repeteix al davant (*pá* → *pəpá*) o al darrera (*pá* → *pápə*). Quan el resultat del procés és un compost, la reduplicació és morfològica: es repeteix tot un morfema, més o menys modificat el qual conserva, entre altres coses, l'accent subjacent que desapareix fonèticament però impedeix que la seva vocal es redueixi (cf. *kəkə̀rəkék* i *kəkə̀zá*).

L'element reduplicat pot ser idèntic al primitiu, *pasəpəsə*, 'truc de prestidigitador', *pikəpikə* 'pols vegetal que produeix picor', (*fer la*) *biwβiʷ*, *pətipəti*, *pəjpəj*, *təmtəm*; pot diferir-ne també parcialment, *kořəkuřén*, *baðəβəðək*, *məlməláðə*, *tikták*, *zigzəγəzə* (la ə és una *a* reduïda per efecte del sufix derivacional final), *bəliγəβəláγə*, *piŋpón*, *sinufánu*, *kərimóri*.

L'element primitiu pot ser un morfema que apareix en altres mots, com a *bada-badoc*, o a *melmelada*, o pot ser un morfema que només apareix en el

20. Com el que repeteix la vocal de cada síl·laba precedida de *p*: *késtik dién* → *kepéstipik diépén*.

compost reduplicat i és pel mateix fet que aparegui repetit que sabem que es tracta d'un compost de dos elements i no d'un mot simple: *simfím*, *pəjpəj*, *niγupáγu*, *bəliγəβəláγə*, *garəγərə*, etc.

Una part considerable són de caràcter o origen onomatopèic (*simfím*, *supfúp*, *nignág*, *tikták*, *piwpiw*, *bubbúp*, etc.), d'altres no: *leriléri*, *sinufánu*, *bəliγəβəláγə*.

En tots aquests casos el compost està format per elements que són morfemes, però no pertanyen a cap categoria lèxica, si bé el compost sí que ha de pertànyer, com és natural, a una categoria determinada. Així *pica-pica* té l'estructura $\left[\begin{array}{c} \text{N} \\ \text{V} \end{array} \left[\text{pikə} \right] \left[\text{píkə} \right] \right]$, però *pai pai* té l'estructura $\left[\begin{array}{c} \text{N} \\ \text{N} \end{array} \left[\text{páj} \right] \right]$.

30. *Compostos metalingüístics*. — L'existència d'objectes amb propietats de tipus lingüístic, com ara sorolls (comparables a propietats fonològiques), textos que contenen mots representats gràficament, lletres, etc., fa que hom es pugui referir metalingüísticament a aquestes propietats per designar l'objecte que les té.

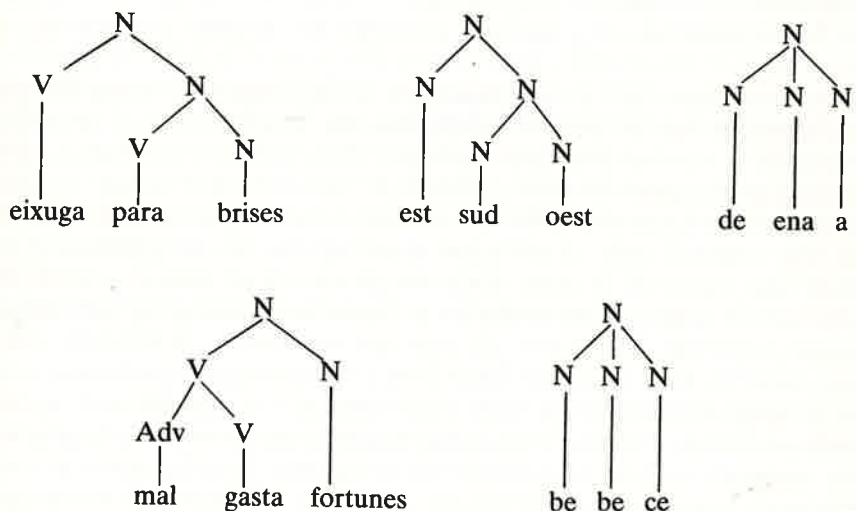
Si l'onomatopeia s'usa en la formació de peces lèxiques per crear elements nous reproduint les propietats acústiques del referent com a propietats acústiques de la representació fonològica de l'element lèxic, hi ha mots formats també metalingüísticament que utilitzen la representació lèxica completa associada amb un referent per fer-la servir com a mot que el designi. Així, una oració que comenci amb el sintagma «pare nostre» és un *parenostre*, una salutació que consta de la frase «Déu vos guard» és un *Déu-vos-guard*, etc. (Aquest procés només és productiu en la formació de sintagmes lexicalitzats: «Déu nos guard d'un *ja està fet*», «*ja estic tipa dels teus no hi tornaré*», «*es va despedir amb un llarg bona nit i bona hora i bon cel quan sigui l'hora*», etc.) Quan la seqüència consta de més d'un element i la lexicalització és més marcada pot arribar a formar-se un compost: *parenostre*, *avemaria*, *bondia*, etc.

Un camp en el qual la formació de compostos metalingüístics és força productiva és el dels compostos formats amb noms de lletres que formen part del referent. Hi ha exemples d'objectes formats per successions de lletres o símbols gràfics: *abecé* (*abesé*), *beabà* (*beəbá*, de «B-A, BA») (però en canvi, *alfabet*, *əlfəβét* — de α, β — esdevingut mot simple; i *alifati* i *alefat* — d'əlif, ələf —, derivats que designen els alfabetos semítics), *més-menys* (pronúncia i caràcter compositiu, per tant, fluctuant: *məzméjns* i *mezmejns*) que designa el signe ±, etc. Però el cas més típic és el de les sigles. La primera lletra de cada mot d'un sintagma o una successió de mots que constitueixen el nom d'un objecte s'utilitza per formar el compost que consisteix en la successió de noms d'aquestes lletres: *CNT senoté*, *BBC bebesé*, *DDT (de)deté*, *deðoté*, *dəðoté*, *CGS sezeésə*.

Algunes sigles no es tracten de forma metalingüística i el resultat de juxtaposar les primeres lletres dels components del nom es llegeix com si fos un nom; no s'utilitzen doncs els noms de les lletres (*FAI fáj*; *INRI inri*; *UNESCO unésku*, *unésko*). Llengües com l'anglès usen molt poc aquest procediment (*TWA túə* i *tídəbljuéj*, *WASP*, *PEN-Club*, *NATO*, *NASA*) i les sigles donen lloc

a compostos pràcticament en tots els casos (cf. *USA júèséj*, cat. *úsə*; *CIA stàjéj*, cat. *síə*; *IRA àjàréj*, cat. *írə*). En català, en canvi, la tendència és a llegir les sigles si això és possible (amb adaptacions, de vegades: *POUM púm*) i altrament a delletrejar-les (de vegades parcialment: *PSUC súk* o *pesúk*). La utilització de compostos d'aquesta mena augmenta de forma evident, però no arriba a la productivitat que té, per exemple, en anglès: *LA, Los Angeles*; *V.D. venereal disease*; *Ph.D. pí:èjtfdí, Philosophy Doctor*; en literatura tècnica als temes que s'usen freqüentment en un article se'ls crea la sigla per a ús exclusiu del text en qüestió, pràctica que es comença a estendre a llengües romàniques (com si aquí designéssim amb CSC *sesəsé*, els «compostos sense cap»).

Una característica interessant dels compostos formats per sigles és que tenen una estructura de constituents de ramificació múltiple i no la binària dels altres compostos, com es veu quan es comparen els compostos de tres elements:

31. *Compostos amb elements àtons*. — Quan trobem un mot possiblement compost amb un dels dos components àton, es poden donar tres casos. El component àton pot trobar-se davant d'un element derivacional (o flectiu en algunes formes verbals) que el desaccentua (ʒərmisíðə) fins i tot si el primer element no és un component simple sinó ell mateix un compost (ajɣwəðənté, midzuīnéł). El component àton pot ser també un prefix àton (dəsfé, əfázjə); o bé es pot tractar d'un antic component tònic que ha perdut el caràcter de morfema independent i ha passat a formar part de l'únic morfema del mot esdevingut simple (məɲləβá, məzuīðóm, etc.; vegeu § 20). Finalment, pot donar-se el cas que es tracti d'un mot pròpiament compost i que el primer component sigui un morfema independent i no pas un prefix sinó un radical, però que sigui àton. Ha de ser per tant un clític i el compost resultant és un compost sintagmàtic. Dit d'altra manera, un sintagma amb un element clític (un

mot gran, vegeu § 9) es lexicalitza i es fa mot compost, i presenta, pel fet de tenir un component sense accent subjacent (per tant sense accent fonètic i amb reducció a totes les seves vocals) una estructura de compost anòmala.

Alguns casos ja han estat esmentats al § 27 en parlar de compostos sintagmàtics amb conjunció (βajβé, kəlifló). Altres casos són *passapertot*, *passi-ho-bé*, si us *plau* (en la forma [siwspláw], encara viva), *queviures*, *quemullar* ('coca per sucuar', Mall., DCVB, s.v.), *aleshores*, *capdamunt*, *capdavall*, *malapler*.

També es poden considerar compostos d'aquest grup les formes preposicionals *per a*, *des de*, *cap a*, etc., i les adverbials *de seguida*, *pertot*, *enlloc*, *allà*, *enllà*, *endins*, *enrera*, etc., *amunt*, *avall*, etc. i les conjuncionals *ja que*, *bé que*,²¹ *i/o* [iś]²² *si i només si* (en lògica: A [sinumesí] B; *si* rep accent en aquest cas, com *i* a l'anterior, irregularment). De tota manera el mateix fet que tinguin un component àton fa difícil separar els mots d'aquesta mena que són compostos dels que són sintagmes lexicalitzats.

32. *Compostos de tipus culte*. — Incloc en aquest grup aquells compostos que s'originen típicament en sectors del lèxic tècnics o especialitzats, encara que molt sovint alguns passin al lèxic més comú, i que tenen com a components, o almenys com a un dels components, variants «cultes» o «sàvies» —per oposició a «populars»— d'un radical determinat. Si només un component és «savi» anomenarem el compost «culte mixt». Així *trípode* és format amb el radical *tri* 'tres' i el radical *pode* 'peu'. Cap dels dos no és un mot independent i només apareixen en compostos d'aquest grup (*trienni*, *trilogia*, *artròpode*, *miriàpode*, *podòleg*, i els mixtos *trisetmanal*, *tribàsic*). Si en comptes d'aquests radicals triem els populars corresponents, podem formar el compost sintagmàtic popular *trespeus*.

Una altra característica d'aquesta mena de compostos és la forma flectiva que adopta, en la majoria dels casos, el primer element. Un dels al·lomorfs del morfema de masculí és *u* (vegeu § 40), que apareix condicionat lèxicament, morfològicament i fonològicament. Un altre cas de condicionament morfològic ve donat per aquests compostos. El segon element és el que, lògicament, agafa els morfemes de flexió, i de derivació, si és el cas. El primer element, quan té caràcter nominal, apareix en la forma inflectiva no marcada, masculí singular, i els representants d'aquests morfemes són, respectivament, *u* i *ø*. Per això tenim *trípode* però *podòleg*, *misàntrop* però *antropomorf*, *greco-turc* i *turco-grec*. Els últims exemples ja indiquen que la tria d'aquest morfema *u* afecta també els radicals no cultes o que formen mots independents. La regla general per a la

21. *Poc que*, si ha existit mai. DCVB cita un sol text amb *poc que* (Sagarra, Comte Arnau); cf. també FERRATER, 1968, 126.

A diverses zones de l'oriental la forma d'aquest adverbi negatiu (equivalent, per la semàntica, a *pas*) és *pók*, a la major part de les comarques gironines és *pókə*, la ə amb les elisions de rigor. La forma *poc que* donaria fonèticament *pókə*. *Poc que* o bé reproduïx una forma molt escadussera o bé és una mala reproducció de la forma general amb ə final motivada possiblement per la por d'escriure la forma femenina *poca* o la forma *poque* sense equivalent en la flexió de l'adjectiu *poc*.

22. Curiosament no és [iś] cosa que sembla indicar que excepcionalment *i* ha rebut un accent que impedeix el pas a semivocal dins el mot.

formació de compostos de tipus culte és que cal agafar la variant culta d'un morfema si aquesta existeix, altrament la popular: *hidr-/aigua - hidroteràpia*, **aigüoteràpia*; *icti-/peix - ictiologia*, **peixologia*; *labi-/llavi - labiodental*, **llavidental*; però *iodel-/iodoteràpia*; *dors - dorsodental*, etc. En alguns casos sembla haver-hi duplictat culte-popular en aquests radicals (*músculo-cutani*²³ - *miocardí*). La duplictat de radicals cultes (normalment un d'origen llatí culte, l'altre grec) no és rara, i de vegades s'utilitza per diferenciar matisos semàntics que exigeix l'especialització lèxica. Hi ha certes regularitats combinatòries com en el cas de *quilo-/mili-* 'mil', *hecto-/centi-* 'cent', *deca-/deci* 'deu' amb significat multiplicatiu en uns casos i divisor en els altres. *-cult(or/ura)* només es combina amb els radicals llatins: *oleicultura*, **lipicultura*, *puericultura*, **pedocultura*, *vinicultura*, **enocultura*, *piscicultura*, **ictiocultura*, *aqüicultura*, **hidrocultura*, *avicultura*, **ornitocultura*, *horticultura*, *arboricultura*, **fitocultura*. Probablement hi ha d'altres regularitats combinatòries. Altres exemples de multiplicitat de radicals cultes:

sexagesimal	hexagonal		sis
quincuagenari	pentasíl·lab		cinc
calorímetre	termòmetre		calor
sacaròmetre	glucòmetre		sucre
rectilini	ortostàtic		recte
mèdio-passiu	hemiparàsit		mig
univalent	monovalent		un
pediluvi	podòmetre		peu
petrografia	gliptografia	litografia	pedra
fungicida	micotoxina		fong, bolet
macrocefàlia	megacefàlia		gran
múltipara	poliàndrica		molt
minibàsquet	microfilm	oligarquia	petit
electròmetre	galvanòmetre	redòmetre	corrent
uniforme	trimorf		forma
monolingüe	poliglòt		llengua
menorrea	menorràgia		raig
necròpsia	necroscòpia		observació
bibliòfil	bibliòman		aficionat

Com ja s'observa en els exemples anteriors, la vocal inflectiva del primer element, a més de *u*, pot ser *i* o *ə*, o bé no existir, com en *tri* que té una *i* final pertanyent al radical. L'elecció de la vocal inflectiva del primer element depèn de molts factors i és difícil de determinar-ne el funcionament sense un estudi detallat, per ara inexistent. Sembla que depèn del primer element, i també del segon. És a dir, hi ha radicals que prenen com a vocal inflectiva només *u*, d'altres només *i*, d'altres *ə*, i d'altres no en prenen cap; però el segon element de vegades només es combina amb radicals inflexionats en *u*, *i*, etc. Això dona

com a resultat la impossibilitat de certes combinacions: *fit*, per exemple, només es combina amb *u*, *fitòfag*, *fitoplàncton*, etc. i *-cida*, *-cultor* només es combinen amb radicals en *i* (insecticida, viticultor). Per tant **fitocida*, **fitocultor*, o igualment **fiticida*, **fiticultor* són impossibles, i hom recorre a altres radicals si cal crear el mot corresponent: *herbicida*, *agricultor*.

En molts casos la productivitat del primer o segon element és massa reduïda per poder parlar clarament d'impossibilitat de combinació. *fag* és molt productiu com a segon element, però com a primer element només apareix combinat amb *-cit* al DGLC (*fagòcit*, *fagocitosi*; a la GEC, a més amb *-lisi*, *fagòlisi*); el radical *rim* apareix com a segon element només en *monorim*. En molts casos els radicals només es combinen amb tres o quatre elements. La situació es complica més encara si tenim en compte que l'elecció de la vocal inflectiva sembla dependre d'altres factors. Els compostos que designen propietats morfològiques de les fulles, per exemple, només tenen primers elements en *i*: *penninervi*, *pinnaïlobulat*, *palmaticompost*, *peltinervi*, *parallelinervut*, *palminerviat*, etc. (vegeu a la GEC els mots que comencen amb el primer element d'aquests exemples). Que l'elecció de la *i* no depèn dels elements components del compost ho demostren formes com *paral·lelepípede*, *paral·lelògram*, *pseudocompost*, etc. Sembla doncs que en casos que tenen elecció lliure el tipus semàntic de compost pot decidir l'elecció.

Resumint, els compostos cultes combinen elements de tipus culte o popular —almenys un és de tipus culte— i el primer element pren els morfemes inflectius nominals (*u*, *i*, *ə*, *ø*; i *ø*, invariablement, per al singular). Alguns primers elements només admeten un d'aquests morfemes, d'altres són més lliures. Alguns segons elements només es combinen amb primers elements acabats en algun d'aquests morfemes i d'altres són lliures. En el cas d'elecció lliure la classe semàntica del compost pot decidir l'elecció.

En molts casos, la vocal final pertany al radical. El primer element *paral·lel* té una arrel *parəlləl* com demostra el substantiu o l'adjectiu que consta d'aquesta arrel més els morfemes inflectius regulars *ø*, *ə*, *s*. Per tant, la *ə*, *u*, *i* a *paral·lelepípede*, *paral·lelògram*, *paral·lelinervi* és inflectiva. En canvi, *poli-* té una arrel *pəli*, ja que 1) conserva la *i* en tots els compostos en què intervé i 2) conserva la *i*, davant els segons elements que comencen per vocal, quan la majoria dels primers elements perden aquesta vocal: *poliàndre* (*monàndre*, *monocèfal*), *poliàrquic* (*oligàrquic*, *oligocèfal*), *poliúria* (*hematúria*, *hematocele*). Altres elements que acaben en *i* radical són *amfi-*, *anti-*, *bi-*, *di-*, *epi-*, *equi-*, *hemi-*, *peri-*, *semi-*. Els casos amb altres vocals finals són més dubtosos.

Quan la vocal final és inflectiva —la major part dels casos— sol aparèixer sempre davant el segon element començat per consonant si no és que el primer element és dels pocs que no poden admetre vocal inflectiva (*hiper*, *inter*, *pan* i en general els de caràcter més «prefixal», i els acabats en vocal radical esmentats suara). Quan el segon element comença amb vocal (*-àlgia*, *-andre*, *-angle*, *-àntrop*, *-arca*, *-enni*, *-úria*, *-edre*, *-òpsia*, els seus derivats i pocs més), aleshores el primer element es presenta sense vocal, o pot aparèixer amb vocal, sobretot amb alguns segons elements, i quan el compost és més productiu, componencial, menys lexicalitzat: *neuràlgia*, *ginandre*, *rectangle*, *filàntrop*,

23. ALSINA i altres, 1974, s.v. *nervi*.

monarca, centenni, glucosúria, autòpsia; però *neuroanatomia, monoaural, gènito-urinari, autooxidació*. En els quatre últims casos el fet que el segon element sigui un mot independent el separa més, lèxicament, del primer i facilita la introducció de la vocal inflectiva.

Els tipus morfològics que poden entrar en aquests compostos són molt variats. Distingirem el cas en què el segon element és un mot independent i el compost es forma sobre aquest mot independent (*inducció, autoinducció, dependent, morfoindependent*) dels casos homogenis en què dos elements «cultes» es combinen. En tots dos casos és el segon element, com sempre, el que pren la inflexió del compost, mentre que el primer pren, si és el cas, la vocal inflectiva característica. Els tipus que es poden combinar són els següents:

1) *Radicals populars*. Són sempre segons elements en compostos heterogenis: *electroimant, arquebisbe, hispano-alemany, monocolor, unicel·lular*. En aquests el caràcter popular és clar perquè apareixen al seu costat les variants sàvies *magnet-* (*electromagnètic*), *episcop-* (*arxiepiscopal*), *german-* (*hispanogermànic*), *crom-* (*policrom*), *cit-* (*monòcit*). De vegades es fa difícil determinar el caràcter popular o savi (que no coincideix estrictament amb l'etimològic), ja que ambdós tenen la mateixa forma: *labiodental, centímetre, lamel·libranqui* (*dent, metre, brànquia*).

2) *Radicals populars fets savis* per l'addició del morfema inflectiu típic. Són per tant primers elements del compost. Sembla haver-hi pocs exemples (*calorímetre*, cf. *termòmetre, escudellòmetre* i altres neologismes populars). Això és degut al caràcter dextrogir dels compostos. Si l'element de la dreta, el segon, té caràcter «savi» tot el compost és «savi» i es fa difícil que el primer element sigui del lèxic general o popular. Quan el segon element és d'aquest darrer grup del lèxic no s'imposa cap restricció i aleshores tenim els compostos descrits a 1).

3) *Radicals savis que existeixen independentment* com a components de mots simples: *termodinàmica*, cf. *termal, tèrmic, terma* (radical popular, *calor*). Poden ser primer o segon element del compost.

<i>Corresponent popular</i>	<i>derivatiu</i>	<i>1r. element</i>	<i>2n. element</i>
estomac(al)	gàstric	gastrotomia	epigastri
cor	cardíac	cardiòleg	miocardi
cap	cefàlic	cefalotòrax	branquicèfal
calor(ic)	tèrmic	termografia	homoterm
ull	oftàlmia	oftalmoscopi	microftalm
forma	morf	morfologia	al·lomorf
tendència, canvi	tropisme	tropòfil	isòtrop
llengua	glossitis	glossofaringi	diglòssia
llengua	lingual	linguodental	unilingüe

4) *Radicals savis que no existeixen més que en aquest tipus de compost*. Sabem que són morfemes independents, diferents dels que examinàvem al § 21, com *per+metre, de+cebre*, etc., perquè la semàntica és regular. Així, per

exemple, ni *ornit(o)*, ni *te(o)*, ni *fil*, ni *mànc(ia)*, ni *crat(a)*, ni *latr(a)* no donen lloc a mots (derivats) independents. Però les seves combinacions tenen un significat componencial clar, a més, naturalment de les propietats semàntiques idiosincràtiques addicionals de cada peça lèxica.

	<i>fil</i> 'amant'	<i>mànci(a)</i> 'art adivinativa'	<i>logia</i> 'ciència'
<i>ornito</i> 'ocell'	ornitòfil	ornitomància	ornitologia
<i>teo</i> 'déu'	teòfil		teologia
<i>piro</i> 'foc'	piròfil	piromància	

Com hem dit, aquests radicals poden aparèixer en molts casos com a primer o com a segon element indistintament:

androceu	triandre
'conjunt d'estams o òrgans masculins'	'de tres estams'
antropòleg	misàntrop
biòfag	aerobi
'que es manté d'un organisme viu'	'que viu de l'aire'
citoplasma	fagòcit
'plasma cel·lular'	'que destrueix cèl·lules patògenes'
filogin	bibliòfil
'amant de les dones'	'amant dels llibres'
zoòfit	fitozou
'animal semblant a un vegetal'	'animal semblant a un vegetal'

El significat depèn dels dos components de forma bastant variable. Com és lògic, el segon element, el cap, sol determinar les característiques semàntiques bàsiques i el primer element hi afegeix certes propietats: *-metre* 'aparell per medir' (humitat *higro-*, densitat *densi-*, intensitat elèctrica *amperi-*, etc.); *-cit* 'cèl·lula' (blanca *leuco-*, vermella *eritro-*, de coagulació *trombo-*, etc.); *-cida* 'que mata' (insectes *insecti-*, tènies *teni-*, el seu germà o germana *fratri-*, etc.); *-mància* 'art adivinatòria' (a través de: cartes *carto-*, la mà *quiro-*, etc.); *-crom* 'que té (un *mono-*, diversos *poli-*) colors'.

De tota manera la indeterminació és considerable com mostren les parelles *fitozou - zoòfit* (idèntica significació), *filhel·lenisme - francofilia*, *gramòfon - fonògraf* (mateixa significació), *espermatòfita* 'planta proveïda de llavors' - *polisperma* 'que té moltes llavors', *androgen* 'de flors masculines i femenines

separades' - *ginandre* 'de flors amb òrgans masculins i femenins junts', *dactilòpter* 'gènere de peixos' - *pterodàctil* 'rèptil extingit' (cf. també, però, *fitocrom* 'pigment dels vegetals' i *cromòfit* 'vegetals (algues) caracteritzades per certs pigments', que presenten la regularitat de fer coincidir el cap morfològic i el semàntic).

Fonològicament, s'estableix una gran divisió entre elements tòncics i elements preaccentuats. Aquesta divisió s'estén també a la derivació. D'aquesta manera s'estableix una certa correspondència entre el caràcter accentual dels morfemes i la morfologia: són accentuals (tòncics com *-isim* o *-cida*, preaccentuats com *-ic* o *-fob*) els morfemes de derivació i composició; són àtons, i en pocs casos accentuals (tòncics), els de flexió.

33. *La formació de mots no morfològica*. — Si una llengua necessita crear un element lèxic nou pot recórrer als mecanismes morfològics que hem vist fins ara (derivació, composició). Aquests mecanismes expliquen l'estructura dels mots existents i, partint del principi general que una estructura regular present entre els mots existents és també una estructura de mot possible, permet de crear-ne de nous. Però de vegades la llengua recorre a altres sistemes. Perquè un mot nou sigui inclòible en el lèxicó, cal que es conformi a l'estructura d'aquest, ha d'obeir per tant l'estructura fonològica, morfològica, etc. de la llengua. Com que es fa difícil, a la pràctica, recórrer a l'atzar per determinar la forma d'un nou element, especialment la fonològica, es busquen procediments per superar l'arbitrarietat de la relació entre so i sentit. N'examinarem algun a continuació. Val la pena d'observar que mentre que aquests procediments valen per crear mots nous i incloure'ls en el lèxicó de forma fixa, no es poden fer servir per crear un terme per a l'ús estricte d'un acte de parla determinat, procediment per al qual fem ús de la formació morfològica, és a dir derivació i composició.

La forma més típica i directa d'establir una relació entre so i sentit que suggereixi una forma fonològica per al nou element lèxic és l'onomatopeia. L'onomatopeia està molt limitada pel patró fonètic de la llengua. Per indicar el parlar xiuxieuejat, ensordit, podríem utilitzar l'arrel *pařl* ensordint tots els fonemes, *pāřl*, però el català no té ni vocals ni líquides sordes. Recorrem aleshores a una característica d'aquesta forma de parlar, el fet que els sons estridents, les sibilants, siguin més perceptibles que els altres sons en el parlar xiuxieuejat per compondre un mot en què hi apareguin només aquestes: *fiwf*, que dona *fiwfiwəzə*. Les onomatopeies són, com és lògic, particularment freqüents entre les interjeccions, que sovint donen derivats, especialment nominals: *méw*, *mařəméw*, *flást*, *nignánj*, *bé*, *zumzúm*, *fáp*, *dríj*.

Altres vegades la relació és de tipus sinestèsic: s'estableixen certes relacions entre propietats acústiques i propietats sensorials de tipus no acústic. Les vocals tancades i palatals es relacionen amb mida petita, les posteriors amb calor, color fosc i to greu. El grau d'influència sobre la forma fonològica és molt relatiu, però s'observa, més que en la creació de mots nous, en el percentatge de sons d'un tipus o d'un altre entre els mots en qüestió. Vegeu els sinònims més importants de *gros*, *petit*, *clar*, *fosc*, *fred*, *calor*:

<i>gros</i>	<i>petit</i>	<i>clar</i>	<i>fosc</i>
ample	xic	transparent	opac
corpulent	diminut	diàfan	tèrbol
grandiós	menut	blanc	obscur
descomunal	esquifit	net	brom
enorme	exigu	lípid	boirós
colossal	minúscul	brillant	nocturn
majúscul	ínfim	polit	
gran	patufet	crystal·lí	
gras		nítid	
gruixut			
gegant			
voluminós			
obès			
màxim			
	<i>fred</i>	<i>calor</i>	
	gèlid	ardor	
	àlgid	cremor	
	glacial	escalfor	
	fresc	estuba	
	neu	xafogor	
	gebre	roentor	
		sufocació	

Els altres procediments parteixen d'un mot existent, modificant-lo. Els canvis irregulars d'un so per un altre no són freqüents en català, però s'observen en compostos reduplicatius com *ning-nang*, *tic-tac*, *nyigo-nyago*, *baliga-balaga*, *xinoxano*, *pim-pam*. Més usuals són el truncament i la reduplicació.

El tipus de truncament més genuí en català és el truncament per la dreta: es parteix un mot en dues parts i s'elimina la primera part i es conserva la segona, que conté l'accent. És típic dels hipocorístics: *Biel* (*Gabriel*), (*Sal*) *Vadó*, (*Do*) *Mingo*, (*Bar*) *Tomeu*, (*Ja*) *Cinto*, (*Joa*) *Quim*, (*Jose*) *Fina*, (*Nar*) *Ciset*, (*Enri*) *Queta*, (*Fran*) *Cesca*, (*Ig*) *Nasi*, (*An*) *Toni*, (*Jau*) *Met*, (*Jose*) *Pona*.²⁴ Més modern és el sistema invers que conserva la primera part i ha d'afegir sovint un accent; per això mateix sol partir de la forma escrita: *Montse*, *Santi*, *Nuri*, *bici*, *col·le*, *mates*. Menys freqüent és l'eliminació d'una part central: *Jep* (*Josep*), *Jan* (*Joan*), *Bar* (*celo*) *na*. Molt sovint el que es fa és trencar un compost en els seus dos components i conservar-ne un, normalment el primer: *ràdio* (*fonía*), *tele* (*visió*), *moto* (*cicleta*), *auto* (*mòbil*), *cine* (*matògraf*), *metro* (*polità*), *foto* (*grafia*), *zoo* (*lògic*), *disco* (*teca*), *estèreo* (*fònic*).

24. Altres exemples a MILÀ I FONTANALS, 1875, 540.

La reduplicació se sol produir sobretot en el llenguatge infantil, i segueix normalment al procés de truncament. Entre els hipocorístics tenim *Pep* (de la forma truncada *Ep*), *Nani* (de *(Jo)an*), *Non* (de *(Abd)ón*), *Nina* (de *(Cater)i-na*), *Quico* (de *(Franc)i(s)co*) i *Popona* (de *(Jose)pona*). El llenguatge infantil forneix exemples com *mama*, *papa*, *tet* i *teta* (de *(german)et* i *(german)eta*), *pipí* (de *pi(xar)*), *bobò* (de *bo*), *baba* (de *(À)v(i)a*), *non*, *nones* (de *(s)on*), *cocou* (de *ou*), *nonou* 'vestit nou', Mall., Men., DCVB (de *nou*).

Com el truncament per l'esquerra, la barreja de diversos components de mots diferents, especialment a partir de la forma gràfica, és més modern. Molts dels mots han entrat en el lèxic ja formats, provinents d'altres llengües: *falansteri* (*falange* + *monasteri*), *sial* (*silici* + *alumini*), *Barbara* (nom de sil·logisme, *A,A,A*), *OVNI* (objecte volant no identificat) i les altres sigles que no són compostos, és a dir, que es llegeixen i no es delletregen (vegeu § 30). Ja són préstecs casos com *Motel* (angl. *Motor Hotel*), *radar* (*radio direction finding and range*), *làser* (*light molecular amplification by stimulated emission of radiation*), *Gestapo* (al. *Geheime Staatspolizei*).

4. Flexió: la flexió nominal

34. *La flexió.* — La flexió és el procés a través del qual es formen mots (inflexionats) a partir d'arrels, simples, derivades o compostes. En les categories nominals i en el verb, que són les que tenen flexió en català (enfront d'adverbis, preposicions i altres partícules), una arrel no és un mot efectiu, fins que no adopta les seves marques formals inflectives. De vegades una arrel coincideix fonològicament amb el radical, però això és degut al fet que les distincions inflectives es fan de vegades a partir de morfons fonològicament plens i morfons zero o buits.

	CATEGORIES INFLECTIVES	CATEGORIES NO INFLECTIVES
ARRELS	ríw kánt riwét (simple) (simple) (derivada)	bé pərə fəlizmén (simple) (composta) (composta)
MOTS	ríwøø kántésim riwétøø	<i>idèntics a l'arrel</i>

De vegades resulta difícil decidir si un determinat procés és inflectiu o no, però el català no presenta en aquest camp gaires problemes (alguns han estat ja tractats, com la derivació pseudoflectiva, § 16; d'altres seran tractats aquí, com el caràcter derivacional de certes formes no personals del verb). En general, la flexió es caracteritza per no determinar canvis lèxics, mots diferents lèxicament, sinó paradigmes, pel caràcter regular, per fer intervenir categories sintàctiques (que intervenen en processos sintàctics: recció, concordança) i per estar segregada dels processos de formació de mots (en la sufixació, aparició dels sufixos inflectius sempre al final de mot, després dels derivacionals).

Als §§ 35-41 es tracta la flexió nominal i en els §§ 42-45 la flexió verbal. Algunes propietats inflectives dels clítics són analitzades amb més detall al capítol de Cliticització, §§ 46-54.

35. *Categories inflectives nominals.* — El terme tradicional «accidents» designa, en el cas dels elements nominals, aquelles categories gramaticals que tenen una representació fonològica sistemàtica. Així, a *únas* podem destriar una arrel *ún*, present també a *únə*, *ún*, *úns*, i dos sufixos *ə*, *s*, un de femení i un altre

de plural. *únəs* és també *indefinit* però aquesta categoria forma part de l'arrel i no està representada per cap element concret; pel que fa al gènere, en canvi, *únə* es diferencia de *úns* per la presència de ə i pel que fa al nombre es diferencia de *únə* per la presència de s. Diem per tant que el morf de masculí és zero (∅), i el de singular igualment, mentre que el de femení és ə i el del plural s.²⁵ Així, ajuntant a l'arrel lèxica *ún* els morf de gènere (masculí i femení) i els de nombre (singular i plural) obtenim les formes flexionades del determinant «un»:

	Singular ∅	Plural s
Masculí ∅	ún ∅ ∅	ún ∅ s
Femení ə	ún ə ∅	ún ə s

Gènere i nombre són per tant categories binàries, tenen dos valors (*masculí* i *femení* el gènere i *singular* i *plural* el nombre). D'aquests dos valors se sol anomenar «no marcat» el que acostuma a tenir com a representant fonològic ∅ i el que representa els dos valors quan cal referir-se conjuntament a tots dos. Són el singular i el masculí, en aquest cas (cf., per exemple, *els pares* = 'el pare i la mare', *les mares* ≠ 'el pare i la mare'; *la Maria i el seu cost són ben estranys*, ... **ben estranyes*). El caràcter binari ens permet representar el gènere i el nombre com a propietats amb dos valors, + i -, és a dir mitjançant «trets distintius». Els noms femenins són [+fem], els masculins [-fem], els plurals són [+pl], els singulars [-pl]:

	Femení	Plural
únəs	+	+
únə	+	-
úns	-	+
ún	-	-

¿Hi ha, a més de gènere i nombre, altres categories que intervenen en la flexió nominal? No, almenys d'una manera sistemàtica. En el cas de la persona, els demostratius tenen formes diferents per a 1a., 2a. i 3a.:

əkést-
əkéf-
əkél-

Podem suposar que *st*, *f* i *λ* corresponen, respectivament a 1a., 2a. i 3a. i *əké* a l'arrel del demostratiu. Es tracta en tot cas d'una regularitat molt restringida,

25. En el dialecte que ens serveix de base són fonèticament ə el de femení i s, z el de plural (quan no s'elideixen); per a la forma subjacent d'aquests morf vegeu més avall.

reduïda al demostratiu, ja que els altres elements nominals no presenten la mateixa regularitat; *st*, *f*, *λ* no reapareixen en cap altre dels elements nominals que tenen persona:²⁶

1a.	3ó	nuzálrəs	méw	nóstrə	mun	əm	əns
2a.	tú	buzálrəs	téw	bóstrə	tun	ət	us
3a.	él	éls	séw	lúř (séw)	sun	əs	əls

En aquestes formes es fa molt difícil de separar el que és arrel pròpiament, és a dir el que indica pronom fort, possessiu, pronom feble, del que indica persona i nombre; les tres categories estan representades per una mateixa seqüència fonològica. 3ó indica 1a. persona, singular i pronom, *bóstrə* 2a. plural i possessiu fort. És el mateix que passa amb el verb, on, per exemple, a la forma *kuřəyésiw* l'arrel *kúřəy* representa al mateix temps el verb *córrer* i l'imperfet de subjuntiu.

Un cas també reduït, però una mica més productiu, és el que presenten els pronoms febles de 3a. persona, en alguns dialectes, com ara el barceloní. El sistema

(ə)l, lu	li
l(ə)	li
(ə)ls, lus, lzə	(ə)lzi
ləs	(ə)lzi

pot derivar-se per processos fonològics de les següents formes subjacents:

l	li
lə	li
lz	lzi
ləz	lzi

Tenint en compte que les formes de datiu no tenen marca de femení, les formes del pronom de 3a. es construeixen a partir del morf de 3a. persona *l*, el de femení ə ([+fem] = ə, [-fem] = ∅), el de plural z²⁷ ([+pl] = z, [-pl] = ∅) i el de datiu *i* ([+dat] = i [-dat], és a dir acusatiu, = ∅):

26. Amb alguna excepció dialectal, p.e. en certes zones del valencià en les quals hi ha la sèrie *astó - aifó - aló* paral·leles a *éste - éjfe - akél*.

27. Vegeu la nota 25.

3a.²⁸ Femení Plural Datiu

l	l	- ∅	- ∅	- ∅
lə	l	+ ə	- ∅	- ∅
lz	l	- ∅	+ z	- ∅
ləz	l	+ ə	+ z	- ∅
li	l	± ∅	- ∅	+ i
lzi	l	± ∅	+ z	+ i

El ± a la columna que correspon al tret [fem] indica que tant [+fem] com [-fem] són representats per ∅ quan es combinen amb [+dat], és a dir que els datius no fan la distinció normal ə-∅ de gènere.

Deixant de banda aquests casos esporàdics i locals de flexió de persona i de cas, els elements nominals tenen només inflexió de gènere i de nombre. Això vol dir que cada element nominal té, en principi, quatre formes: femení plural, masculí plural, femení singular i masculí singular:

	pl	
fem	+	-
+	pókəs	pókə
-	póks	pók

De la mateixa manera que «poc» fa *pókəs*, *póks*, *pókə*, *pók*, molts altres noms segueixen el mateix paradigma: «un» fa *únəs*, *úns*, *únə*, *ún*, l'article definit fa *ləs*, *ls*, *lə*, *l*,²⁹ «esquerp» fa *əskérpəs*, *əskéřps*, *əskéřpə*, *əskéřp*, etc. Però no tots els elements nominals presenten aquest mateix paradigma

28. No introdueixo trets per a representar la persona, perquè no afecten la present discussió. En principi la 3a. persona seria [-1a, -2a].

29. De fet, vegeu § 39, *ləz*, *lz*, etc., com tots els plurals. La ə del femení es pot elidir i una ə o una u poden aparèixer a les formes masculines (*əlz*, *lzə*, *əl*, *luz*, *lu*) per regla fonològica (WHEELER, 1979, 164 i ss.).

inflectiu. Els casos que se n'aparten —deixant de banda ara la qüestió del gènere dels substantius, que examinarem després— obeeixen a raons diferents. Hi ha noms que són invariables respecte a certes categories, n'hi ha d'altres de defectius i n'hi ha que estan subjectes a processos fonològics o morfològics.

36. *Elements invariables.* — Hi ha elements que tenen la mateixa forma a cadascun dels dos gèneres (invariables respecte al gènere) i d'altres que fan el mateix amb el nombre (invariables respecte al nombre). En el primer cas, quan es tracta d'adjectius qualificatius se sol dir que són d'una terminació, en oposició al cas normal, com *poc* que són de dues terminacions. En general, el caràcter d'invariable no es pot derivar de l'estructura de l'adjectiu.³⁰ A més d'un nombre considerable de qualificatius (*jove*, *gran*, *igual*, *vulgar*, *feliç*, etc.) hi ha d'altres formes adjectivals invariables respecte al gènere: *tal*, *qual*, *gaire*, etc.

Cal notar que en els dialectes orientals, pel fet de no distingir-se les *ee*, *εε* i *aa* àtones, han esdevingut invariables els adjectius que presenten l'alternança ortogràfica *e - a*: *culte-culta*, *còmode-còmoda*, (*kúltə-kúltə*, *kómuðə-kómuðə*) etc.

Els noms acabats en *s* (ortogràficament *s*, *ç* o *x*) són invariables respecte al nombre si són plans o esdrúixols, substantius femenins, alguns masculins aguts i compostos el segon element dels quals és un plural.³¹

əl lápīs	əlz lápīs	ùn dílúns	sìh dílúns
l índəks	əlz índəks	ùn díməřs	sìh díməřs
ùn dúpləks	sìh dúpləks	ùn dízəws	sìh dízəws
əl pářkreəs	əls pářkreəs	əl téms	əls téms
triáŋgl isósələs	triáŋgləz isósələs	əl fóns	əls fóns
kunsunán lénis	kunsunánz lénis	əl plús	əls plús
		ùn díns	sìh díns
lə póls	ləs póls	ùn dúks (<i>dux</i>)	sìh dúks
lə káls	ləs káls	əl més (+)	əlz més
lə tós	ləs tós	əl méřs	əlz méřs

əl pasəpurés	əls pasəpurés
əl trespéws	əls trespéws
(cf. pinsənás)	- pinsənásus)

Hi ha naturalment una anàlisi possible que consideri aquests casos no pas com a invariables sinó amb un morf *s* que es fusiona fonèticament amb la *s*

30. Les normes que es basen en criteris ortogràfics són una mica més determinants, però en general només són indicatives i en algun cas no es poden estendre a la llengua parlada (els acabats en *aç*, *iç*, *oç* no es distingeixen fonèticament dels acabats en *às*, *ís*, *òs*).

31. Per al plural dels compostos i compostos invariables, vegeu la nota de Coromines a FABRA, 1956, 154. No tracto d'altres casos d'aparent invariabilitat, com *dues faldilles blau cel*, *dos cotxes malva*, *els Puig*, *els Trastàmara* (però *els Borbons*), perquè la relació sintàctica entre els dos elements en aparent concordança no és òbvia; vegeu § 27.

anterior d'acord amb una regla fonològica independent. L'inconvenient major d'aquesta proposta és el fet que no s'explica l'absència d'inserció d'una vocal entre les dues *ss* tal com s'esdevé en altres casos: *kəpás+s* dóna *kəpásəs*, *kúz+s* (2a. persona singular) dóna *kúzəs*, etc.³²

Altres elements nominals invariables respecte al nombre són *prou*, *massa*, *força*, etc.: *prou calor*, *prou llargada*, *prou enemics*, *prou ganes*.

Quan per un procés de derivació es forma una arrel derivada, el caràcter d'invariable depèn de l'últim sufix: *llarg -a* és de dues terminacions, *allargassat -da* també, com tots els adjectius que acaben en el mateix sufix, però *allargable* és invariable com tots els altres adjectius en *-ble*.

En el cas dels compostos i dels sintagmes lexicalitzats, la seva estructura i el grau de cohesió lèxica dels elements que els componen determinen quins dels elements són els que es flexionen (*vagons restaurant*, *targetes postals*, *clarobs-curs*), i són freqüents les vacil·lacions (vegeu § 27).

37. *Elements defectius*. — Els noms invariables tenen la mateixa forma per a certs casos d'inflexió, però posseeixen totes les (quatre) formes inflectives. Hi ha, però, mots que no les tenen totes quatre. Són mots defectius respecte a alguna o algunes de les formes de flexió. El cas més conegut és el dels substantius usats només en plural («pluralia tantum»):

els afores	*l'afora	les postres
els queviures	*el queviure	els calçotets
els escaldums	<i>etc.</i>	els escacs
les escombraries		les setrilleres
els llimbs		les tovalles
les acaballes		les golfes

No tots els dialectes tracten com a defectius els mateixos mots. Moltes vegades un mot només és defectiu en una de les seves accepcions (*els béns* 'propietats', *les raons* 'discussions', *les galteres* 'parotiditis').

En el cas dels substantius cal tenir en compte que tenen només dues formes de flexió, singular i plural, ja que el gènere és inherent: un substantiu és masculí o femení necessàriament, però un mateix substantiu no es presenta en les dues formes masculina i femenina (vegeu §§ 12 i 16). El fet que no puguem dir **el taula* o **les llibres* no vol dir que es tracti de formes defectives, sinó que *taula* és inherentment femení i *llibres* inherentment masculí i només tenen dues formes flectives, singular i plural.

Els defectius que acabem de veure no tenen singular, però es refereixen a elements no necessàriament «plurals» semànticament. *Les escombraries* i *la brossa*, de nombre morfològic diferent, es refereixen al mateix objecte; *els llimbs* i *el cel* a objectes d'estructura similar, i el mateix passa amb *les postres* i *el primer plat*, *els calçotets* i *la samarreta*. Quan cal formar el plural semàntic,

32. Vegeu WHEELER, 1979, 23-26, per a una anàlisi similar.

aquests mots continuen en el seu plural morfològic: *set cels* i *set llimbs*, *dos calçotets* i *dues samarretes*, *totes les golfes d'aquest poble*. D'aquesta manera els «pluralia tantum» poden usar-se, semànticament, com a singulars i com a plurals. La invariabilitat, en aquests casos, és deguda, doncs, al fet que els singulars semàntics ja són plurals morfològicament. Paral·lelament, els compostos amb segon element plural són invariables perquè, encara que siguin singulars morfològics, el seu segon element és morfològicament plural (*el tiralínies*, *els tiralínies*).

En canvi, és més difícil de trobar substantius que no tinguin plural, «singularia tantum». Encara que ens referim a un objecte únic —candidat a defectiu respecte al plural per tant, ja que només n'existeix un—, sempre podem trobar un ús figurat, metalingüístic, etc. que ens permeti de referir-nos a la classe d'objectes corresponent. Són mots com *cel*, *món*, *humanitat*, *sionisme* i especialment els noms propis: *València*, *Llull*, *La Renaixença*.³³ Però podem dir frases com *El cel d'avui i el d'ahir són dos cels ben diferents*, *És el millor dels mons possibles*, *Hi ha dues Valències en el meu record*, *Per més Llulls que hi hagués hagut...* etc.

A més dels substantius, són defectius, per exemple, *en*, *na* i *cap* respecte al plural.

En d'altres casos l'especialització d'ús d'un adjectiu porta a una situació de defectivitat que és, però, diferent de les dels defectius que hem vist i del cas dels plurals com «Valències».

a. Recordo moltes Valències	
b. *Han vingut ens Solers	
c. Jovenet barbamec	c'. ?Joveneta barbameca
d. Dona múltipara	d'. ?Home múltipar
e. Any bixest	e'. ?Part bixesta
f. Part alíquota	f'. ?Caràcter alíquota
g. Vents alisis	g'. ?Meteor alisi

a. té ús estès o especial, però és perfectament normal. b. és agramatical, l'article *ens* és inexistent. Els casos c. - g., en canvi, presenten adjectius usats específicament amb un substantiu o una classe de substantius determinats. Com que aquest substantiu, o tota la classe, té un gènere determinat, l'adjectiu no es troba usat mai en l'altre gènere. Hom pot imaginar, però, com en el cas de *Valències*, però forçant més la situació, frases en les quals l'altra forma és possible: *Els ratolins múltipars són més propensos a la tumoració*, *Van proposar una reforma del calendari amb dues parts de l'any bixestes alternativament cada quatre anys*. *Les parts alíquotes perden el caràcter alíquota amb aquesta operació*. *A més dels vents, no hi ha cap altre meteor que sigui alisi*.

33. La unicitat té un altre reflex gramatical, encara que només aproximat, en l'ús de l'article: els primers casos són els que presenten l'article literari en els dialectes salats, i els de l'altre grup són els que no duen article, generalment, o duen l'article personal, *en*, *na*.

Aquesta situació recorda la de la formació de mots, on distingim entre mots possibles però inexistents (com les formes derivades *impujabilitat*, *unglafort*) i mots impossibles (com *impujabilitable*, *unglestort*). Semblantment, *ens* és impossible, però les formes flexionades *barbameca*, *multípar*, etc. són possibles.

38. *Alternances morfològiques i fonològiques.* — Així com els noms invariables es caracteritzen per presentar la mateixa forma en les diverses inflexions, hi ha casos en què les formes són diferents, però no es poden segmentar en una arrel idèntica seguida en cada forma inflectiva pels corresponents morfs de gènere i de nombre (*ø*, *ə*, *s*). Comparem la flexió de «poc» i la de «mut» i «homòleg»:

pók	póks	mút	múts	umólak	umólaks
pókə	pókəs	múðə	múðəs	umóluyə	umóluyəs

En el segon exemple no podem ja dir que hi ha una mateixa arrel per a tots els quatre casos d'inflexió, si no volem veure'ns obligats a dir que l'arrel és *mú* i *t* és el morf de masculí singular, *ts* el de masculí plural, *ðə* el de femení i *s* el de plural. Això ens obligaria, en casos paral·lels, a dir, per exemple, que *k* és el de masculí i *γə* el de femení a *groc - groga*, *s* el de masculí i *zə* el de femení a *gris - grisa*, etc. És evident que el que explica l'aparent irregularitat del segon exemple són una sèrie de processos fonològics ben coneguts. D'una banda, l'ensordiment d'obstruents a final de mot, que fa *d* final de mot sorda, per tant [mút]. D'altra banda, l'espírantització de *b*, *d*, *g*, que les fa *β*, *ð*, *γ* en posició intervocàlica (per tant [múðə], [múðəs]). I, finalment, l'assimilació de sonoritat que ensordeix *d* davant de *s*, i la formació d'africada que fon l'oclusiva *t* i la fricativa *s* en un sol segment africad (per tant [múts]). Si bé fonèticament els dos primers exemples difereixen en el seu comportament respecte a la flexió, en la seva representació fonològica són completament paral·lels: una mateixa arrel en les quatre formes flectives, seguida dels morfs de gènere i nombre:

pókøø	pókəs	múd	múdəs
pókəø	pókəs	múdəø	múdəs

A aquestes formes fonològiques s'aplicaran regles fonològiques generals, que no modificaran el paradigma de *poc*, però sí que afectaran el de *mut*:

Forma fonològica	múd	múd+s	múd+ə	múd+ə+s
Ensordiment final	t	—	—	—
Espirantització de <i>b</i> , <i>d</i> , <i>g</i>	—	—	ð	ð
Assimilació de sonoritat	—	t	—	—
Formació d'africada	—	ts	—	—
Forma fonètica	mút	múts	múðə	múðəs

Examinem ara el tercer cas. Les alternances *k - γ* s'expliquen com hem dit, perquè *g*, com tota obstruent, en posició final de mot és sorda, i també s'ensordeix davant de la sorda *s*, i perquè *b*, *d*, *g* entre vocals són espíranis. ¿Com hem d'explicar, però, l'alternança *ə - u* que presenten les formes masculines i femenines? No existeix cap procés fonològic que relacioni aquestes vocals en aquest context, com mostren les formes *bənriluk* i *səkriləγə* que presenten, en el mateix context, la vocal inversa.

Si l'alternança no és deguda a cap regla fonològica, la representació fonològica de l'arrel d'*homòleg* haurà de ser, deixant ara de banda el problema de la reducció vocàlica, *umólug* per al femení (i els derivats com *homologar* etc.), però *umóləg* per al masculí. Ens trobem, doncs, amb una alternança vocàlica a la forma subjacent, condicionada només morfològicament. El morfema «log» (cf. *anàleg*, *anàloga*; *diàleg*, *dialogar*, etc.) té dues formes fonològiques, dos al·lomorfs, *ləg* per al masculí, *lug* per a les altres formes. En morfologia nominal només trobem alternances morfològiques com aquesta en pocs casos (subratllo les arrels alternants): *mun*, *mus*, *mə*; *tun*, *tus*, *tə*; *sun*, *sus*, *sə*; *dós*, *dúəs*; *əmdós*, *əmdúəs*, *əké(s)t*, *əkéts*.

Les regles fonològiques que afecten els elements nominals i que determinen alternances fonètiques, en canvi, són nombroses. En general es tracta de canvis que tenen lloc en posició final de mot, que en català són molt característics. El quadre següent presenta algunes de les alternances fonètiques de l'arrel (última columna) i la forma fonològica de l'arrel amb les regles fonològiques que s'hi apliquen.³⁴

bláb	semivocalització de <i>b</i>	bláw
bláb ə	espírantització de <i>b</i> , <i>d</i> , <i>g</i>	bláβ ə
r̄s̄z	africació de <i>z</i> final, ensordiment final	r̄s̄tʃ
r̄s̄z ə	—	r̄s̄z ə
dúr	caiguda de <i>r</i> final	dú
dúr ə	—	dúr ə

34. Vegeu la justificació i la discussió d'aquestes regles a MASCARÓ, 1983 i WHEELER, 1979.

plán	caiguda de <i>n</i> final	plá
plán ə	—	plán ə
gríz	ensordiment final	grís
gríz ə	—	gríz ə
ált	simplificació d'aplec consonàntic	ál
ált ə	—	ált ə
řékt	inserció de vocal final	řéktə
řékt ə	—	řékt ə
kəpás	—	kəpás
(femení singular)		
kəpás s	inserció de ə entre <i>ss</i>	kəpásə s

39. *La representació fonològica dels morfemes de gènere i de nombre.* — Queden per resoldre encara els problemes que plantegen les desinències de les formes nominals. Les qüestions principals són les següents: 1) quina és la forma subjacent dels morfemes de femení i de plural; 2) quin status té la vocal *u* que apareix als plurals masculins de mots com *zústus*, *grásus*; 3) quin status té la vocal final als substantius (*kázə*, *tóru*, *kómuðə*), que no apareix als derivats (*kəzál*, *turét*, *kumuðísim*).

La representació subjacent de la vocal que correspon al morfema de femení és un problema eminentment fonològic. Els dialectes que presenten [a], i alguna altra variant com [ɛ] o [a] (*káza*, *káze*, *káza*) tenen evidentment /a/ subjacent, però presenten *e* al plural: *la káza* - *les kázes*. Tenen, per tant, una alternança morfològica: el morfema de femení té dos al·lomorfes /a/ per al singular i /e/ per al plural.³⁵ Els dialectes orientals presenten [ə], que, segons la teoria fonològica de què es parteixi, podem derivar de /a/ o de l'arxifonema que inclou *a*, *ɛ* i *e*.

La *s* del plural es presenta sempre en posició final de mot, i en aquesta posició queda subjecta a una sèrie de processos fonològics que determinen el seu tret de sonoritat. A final de mot, una sibilant alveolar fricativa és sorda ([s]) a) davant de pausa i b) davant de consonant sorda, i és sonora ([z]) c) davant de vocal i d) de consonant sonora. No es troba, doncs, mai en una posició neutral que permeti determinar si és subjacentment sorda o sonora. Dit d'una altra manera, sempre es troba en un context de neutralització de l'oposició de sonoritat. Una *s* final d'arrel, en canvi, podem trobar-la en un context e), és a dir davant de vocal del morfema següent on alternen sorda i sonora, i això ens permet de determinar si prové d'una /s/ o una /z/ subjacent (## indica final de mot):

35. També fóra defensable una solució fonològica, amb [ɛ] als plurals derivada de /a/. El context, però, no és actualment fonològic, almenys per alguns parlars, ja que existeixen formes com *átlas*, etc. Vegeu *atlas*, *pàncreas*, DCVB, s.v.

<i>Repres. fonològica</i>	/gríz/	/grás/	/kəfɛ+s/
a)	grís##	grás##	kəfɛ+s##
b)	grís##klá	grás##klá	kəfɛ+s##klás
c)	gríz##érə	gráz##érə	kəfɛ+z##érən
d)	gríz##βuník	gráz##βuník	kəfɛ+z##βuníks
e)	griz+ét	grəs+ét	—

Formes com els derivats de *dós* i de *trés*, *duzéts*, *trəzóns*, són poc provatòries perquè no és del tot clar que calgui analitzar els numerals amb una *s* de plural (*dó + z*, *tré + z*).³⁶

Però a més del límit de morfema (+) i el límit de mot (##) tenim la juntura que separa un element clíctic del mot al qual és enclíctic (#). En aquest cas les sibilants es comporten com amb límit de morfema, és a dir, es distingeixen *s* i *z*:

béns#u	(venç-ho!)
tús#i	(tus-hi!)
brúnz#i	(brunz-hi!)
kúz#u	(cus-ho!)

Per tant, si podem trobar una *s* de plural en aquest context, que no en pot modificar la sonoritat, podem determinar si és sorda o sonora. L'únic cas és el dels pronoms febles *els*, *les* que, com hem vist més amunt, es poden analitzar morfològicament *l+s* i *l+ə+s* amb *s* de plural (el mateix val per a *ens*, *us* si es justifica una anàlisi morfològica similar). Com que aquests clíctics presenten [z] sonora davant de vocal, es tracta de /z/ subjacent i com que és el morf de plural, aquest és, fonològicament, /z/ (*es*, en canvi, presenta [s] i té per tant /s/ subjacent):

əlz#óβru	əlz#i#póza
ləz#əntén	ləz#ən#tréw
cf. s#óβrə	s#u#kréw ³⁷

40. *La qüestió de la vocal àtona final.* — La vocal que apareix en posició final o davant de la *s* de plural en posició àtona en els elements nominals presenta algun problema. En els casos més clars, com els citats més amunt, trobem ə en les formes femenines, i les masculines no presenten aquesta vocal. Com cal tractar, però, els altres casos? Més concretament, quin és el caràcter

36. Wheeler (1979, 26) cita *enfonsar*, amb [z], com a cas paral·lel. El fet que els topònims amb forma plural formin derivats a partir del singular (*Roses-rosínc*, *Borges-borjalenc*, etc.) tendeix a confirmar que no es pot afegir cap més sufix després de la *s* de plural i que quan això, aparentment, succeeix, és que la *s* ha estat lexicalitzada amb l'arrel.

37. En aquest cas es podria objectar que es tracta de *s* inicial i el context no és per tant paral·lel als altres casos. Però els dialectes que poden tenir *es* en segona posició (central nord-oriental) o que tenen pronoms de 2a. plural i 1a. plural /s/ (central meridional), la presenten sorda: *tə#s#u#kréw* «se t'ho creu» i *tə#s#əskápəs* «te'ns escapes», respectivament.

de les vocals *i*, *ə*, *u* finals o seguides de *s* de plural en exemples com els següents?³⁸

a. diβórsi	d. əskéřə
óđi	bállə
řítu	móřu
zėni	řóllu
b. əđultėri	e. pásus
ósi (<i>ossi</i>)	bóskus
c. biγóti	f. fizikumətəmátik
munisípi	əngluzəřmánik
báγə (<i>vague</i>)	
ənořmə	
móru (N)	

En els exemples del grup *a.*, la *i* o *u* pertany a l'arrel, ja que apareix sempre en mots relacionats morfològicament: *diβuřsía* (**diβórsə*), *uđtə* (**óđə*), *řituál* (**řítál*), *zənjál* (**zənál*). Aparentment no hi ha exemples amb *ə* final que no desaparegui davant sufixos (com, per exemple, **kutřəét* de *kótřə*, o **pəriuđėjk* de *pəriuđə*). Generalment els mots amb *ə* final la perden davant altres morfemes de derivació (cf., però, *sinəřórum* - *sineástə*).³⁹ El grup *b.* tampoc no presenta cap gran problema: la *i* és un sufix de derivació clar. *əđultėrá* fa *əđultėri*, com *bitupərá* fa *bitupėri*, *pəřzurá* *pəřzúri*; *śs* fa *śsi*, com *ėtəř* fa *ətėri*, *bíđrə* *bítri*, etc. En els grups *c.* i *d.*, en canvi, la vocal final desapareix davant un sufix, i en els grups *e.* i *f.* quan el mot es troba isolat en singular. Tenim, doncs, *bigutét* (**bigutiét*), *munisipál* (**munisipiál*), *bəγřsim* (**bəγəřsim*; el grup *əř* no és agramatical fonèticament: *kəřəinə*), *murėriə* (**muruėriə*; cf. *kruəzá*), *əskəřá* (**əskəřəá*, **əskəřėá*), *řullánə* (**řulluánə*). I, similarment, *pás* (**pásu*), *pəsėrə* (**pəsúėrə*), i *fizik* (**fiziku*), *fizikəlřzmə* (**fizikuəlřzmə*). Ens trobem per tant davant una vocal que no podem relacionar, en principi, amb cap morfema conegut: no pertany a l'arrel, perquè altrament apareixeria sempre, com a *a.*, ni tampoc no pertany a cap morfema derivacional, com a *b.*, ja que en aquest cas hauríem de tenir mots relacionats del tipus **biγót*, **biγutá*, **munisíp*, **munisipá*, etc. Dins aquest conjunt, és a dir els exemples com *c.-e.*, podem distingir tres casos.

1. *Condicionament morfològic-fonològic.* L'aparició de la vocal ve determinada fonològicament i morfològicament; és el cas de *e.* i *f.* Un context fonològic determinat, radical acabat en sibilant (*z*, *s*, *ř*, *f*, *dř*, *tř*), o bé *s* més *t* o *k*, i un context morfològic, el morfema de plural i el caràcter masculí del radical, determinen, de forma automàtica —en el cas de *ř*, *dř*, *st* i *sk*, opcionalment—, l'aparició de la *u* (**búřus*, **kásřus*, **kářsus*, **śřtus*, com a

38. Estenc. amb alguns canvis, l'anàlisi de WHEELER, 1979, 2-8.

39. I algun altre cas esporàdic, originat per la grafia, com *Boole* - *booleə*. A *homogeneřzar*, *homogeneřtat*, hi ha en tot cas un canvi d'afix o d'arrel, de *i* (homogeni) a *ə*.

plurals de *buf*, *Casp*, *calř*, *host*). En el cas dels compostos formats per dos adjectius del tipus *f.*, el context és únicament morfològic.

2. *Condicionament lèxic.* L'aparició de la vocal no ve condicionada ni fonològicament, ni morfològicament. Per tant, el fet que aparegui és una propietat lèxica del radical. De la mateixa manera que el caràcter masculí de *munisípi*, i el fet que *móřu* (Adj) sigui de dues terminacions, no es poden predir a partir d'altres propietats d'aquests mots, i són doncs determinats lèxicament, també és una propietat lèxica el fet que *moro* en les seves formes masculines tingui *u* final i no sigui simplement **məř*, o que *vague* tingui *ə* final i no sigui **bák*.

3. *Condicionament fonològic i lèxic.* La vocal ve parcialment determinada. A *d.*, abans de la vocal final, ens trobem amb seqüències fonològiques (*ř*, *ll*, etc.)⁴⁰ que no apareixen mai en posició final fonèticament i provoquen, en canvi, l'addició d'una vocal. Però el que no es pot determinar pel context és quina ha de ser la vocal. S'accepta generalment que el cas normal és la inserció de *ə*, que és la vocal que apareix en la gran majoria dels casos i també en altres contextos en què es produeix la inserció vocàlica (cf. *əsprémə*, *kúřəs*), mentre que *u* apareix condicionada lèxicament. Els casos de *u*, per tant, són assimilables als que presenten *u* a *c.*, i el fet que els de *u* final en context d'inserció siguin més nombrosos és només la conseqüència històrica d'un procés més general d'inserció de *u*, avui lexicalitzat.⁴¹

Molts dels casos amb *i*, com *munisípi* (WHEELER, 1979, 5, cita aquest mot i *bienni*) es poden reduir possiblement a sufixos de derivació que han donat lloc a derivats molt lexicalitzats. Hi ha una altra sèrie de casos problemàtics pel fet que observen un comportament doble, el de *a.*, conservació de la vocal davant sufix, i el de *c.*, pèrdua de la vocal, segons els casos. *məřkúri* fa *məřkurjál* i *məřkurəmśni*, *əlumini* dona *əluminjá* i *əluminját* però també *aluminśzi* i *aluminutėřmjə*.⁴² Altres casos semblants són *vacu* - *vacuřtat* - *vacant*; *pricipi* - *pricipiant* - *pricipal*; *dosi* - *dosar*, *dosatge* - *dosificar*, *dosimetria*; *nervi* - *nerviós*, *nerviřt* - *innervar*, *nervadura*. L'exemple més clar de *i* no derivacional és probablement *biγóti* (*biγutřt*, *biγutėř*, *biγutėřt*).⁴³

És possible, però no pas del tot segur, que els elements nominals que tenen formes masculines en *-ėw(s)* que alternen amb *-ėř(s)* al femení o *-ė* + sufix en els derivats tinguin finals en *ė+u* similars als del grup *c.* *Hebreu*, *caldeu*, *cananeu*, *galileu*, *reu*, *maniqueu*, *pigmeu*, *ateu*, *ateneu* (cf. *ateneista*), *dėu* (cf. *deisme*), *peritoneu* (cf. *peritoneal*) són alguns exemples. Aquesta *u* paral·lela a la dels casos anteriors es convertiria en *w* després de vocal (com a *dřyřw*, «diguí-ho»). Naturalment, aquest tractament no fóra vàlid per als dialectes que

40. La *ř* que apareix fonèticament en posició final de mot és sempre derivable de */ř/*, no pas de */řř/*: *kářř* amb el radical de *kəřřřim*, però *kářu* amb el radical de *kəřřėté*.

41. Altres exemples de *c.*, d'origen etimològic divers, són *conco*, *amo*, *quilo*, *zero*. Exemples de *d.* que es troben encara en context d'inserció són *ferro*, *carro*, *-arro*; *motillo*; *xarel·lo*; *musclo*, *recto*, *metro*; *llondro*. S'han trobat en el passat en context d'inserció casos com *toro*, *moro*, *suro*. (COROMINES, 1971, 197-209).

42. *Aluminat* al DGLC, *aluminiat* a la GEC.

43. També *Baldiri-Baldiró* (DCVB), però els noms propis són més irregulars.

distingeixen *o* i *u* àtones. Cal tenir en compte també que aquesta *u* no radical que estem discutint no passa a *w* en cap altre cas. Encara que sembla que no hi ha exemples dels grups *c.-f.* amb *u* final precedida de vocal, un castellanisme no inclòs en el DGLC, però prou aclimatat, com *tío* té *u* final i no *w* (*tíu*, **tíw*) i correspon als grups *c.-d.* com demostren les altres formes *tíā*, *tiét*, etc. De la mateixa manera, en el grup *f.* tenim *guine[u]-senegalès* o *sòdi[u]-potàssic* i no pas **guine[w]-senegalès* i **sòdi[w]-potàssic*. I tenim, encara que els diccionaris no donin entrada a la segona forma, el contrast entre *europa[w]* i *europa[u]-nord-americà* (*europèu* i *europèu-nord-americà*, respectivament).

Quin caràcter morfològic té doncs aquesta vocal final dels exemples *c.-f.*? Deixem de banda els casos clars *a.*, *b.* que presenten la vocal en el radical i com a sufix de derivació, respectivament. A *d.* els casos amb *ə* són la immensa majoria, mentre que els que presenten *u* són pocs (probablement una trentena). Per tant la *ə* s'introduirà automàticament com a vocal de suport. Evidentment *u* es relaciona amb el gènere masculí i *ə* amb el femení, però la distribució és una mica més complexa. Els noms masculins presenten, majoritàriament, *ø*, i els femenins *ə*. *dít* i *řóβə* són, doncs, exemples del cas més freqüent. Alguns masculins, molt pocs —devers un centenar entre els mots comuns—, tenen *u* en comptes de *ø*. Aquesta *u* està condicionada morfològicament, a més, en certs plurals i compostos (*e.*, *f.*). Els femenins que tenen *u* (*Safo*, *moto*, *ràdio*, *pòlio*) són dubtosos, com demostren el nombre escàs, els derivats (*motoreta*) i l'emparentament amb primers elements de compostos del grup *f.* (*motocicleta*, *radiotelefonía*, *poliomelítis*). Vegeu també § 33.

Els femenins tenen majoritàriament *ə*, però molts presenten també *ø*. Els casos dels masculins en *u* i els dels femenins en *ø* no són però comparables; mentre que aquells són molt reduïts, els femenins en *ø*, si bé són minoritaris respecte als femenins en *ə*, no es poden reduir com aquells a un o uns pocs centenars. Molts sufixos de derivació pertanyen a aquesta classe (*-ció*, *-ió*, *-dat*, *-tat*, *-tud*, *-or*). Hi ha finalment un nombre, bastant reduït però superior al dels masculins en *u*, de masculins acabats en *ə*: *diaca*, *drama*, *mapa*, *papa*, *frare*, *pare*, *pirata*, *celta*, *problema*, *poeta*, *dia*, *esgrima*, *aroma*, *període*, *conclave*, i sufixos com *-ista*, *-grama* (*anagrama*, *pentagrama*), *-arca* (*monarca*, *patriarca*), *-cida* (*deïcida*, *pesticida*), *-ita* (*pre-rafaelita*, *moscovita*), *-crata* (*buròcrata*, *àcrata*).

Hem deixat de banda aquells casos de mots masculins o femenins derivables d'un mot idèntic de gènere contrari, com són els noms de colors (*el rosa*, *l'avellana*, *el taronja*, *el bordeus*, etc.) i altres (*el València* (equip esportiu), *la Baix Empordà* (cobla), un *poca-solta*, etc.). És difícil de determinar en quins casos el gènere originari és present encara sintàcticament (com en construccions del tipus *el color blanc*, *el de gos com fuig i el pa torrat*), morfològicament, o ha estat totalment eliminat per la lexicalització. Alguns casos seran tractats més endavant.

Un altre problema que deixarem pendent és la possible existència d'altres morfemes inflectius com els estudiats. És a dir, seqüències fonològiques que desapareixen de l'arrel quan aquesta va seguida per un sufix, i que no es poden identificar com a morfemes derivacionals. Alguns exemples són *-is* (*brindis - brindar*, *glotis - glotal*, *cutis - cutani*), *-us* (*virus - víric*, *porus - porós*, *anus - anal*), *-s* (*bilis - biliar*, *fons - fonament*, *temps - temporal*). El fet que en els

dos darrers exemples i en casos similars la *s* final no pertanyi al radical justifica el caràcter invariable respecte al nombre d'aquests mots (WHEELER, 1979, 23-27).

La distribució dels morfs que corresponen al gènere es pot resumir en el quadre següent:

	ø	u	ə	i, is, us, s, etc.
Masculí	Majoria dít	Pocs casos súru	Minoria díə	Esporàdics biγóti, bríndis, etc.
Femení	Minoria sál	Esporàdic mótu	Majoria řóβə	Esporàdics glótiis, bílis, etc.

Té algun sentit dir, donada aquesta distribució, que el morfema de femení té els al·lomorfs *ø* i *ə* i el morfema de masculí els al·lomorfs *ø*, *u* i *ə*, deixant ara a part els casos més esporàdics? Creiem que sí. La situació recorda molt la que es presenta —amb més complexitat encara— en el paradigma verbal. En el verb, l'al·lomorfe d'un determinat morfema depèn dels altres morfemes que apareixen en la mateixa forma verbal, i en els irregulars, de l'arrel lèxica del verb. Els morfs de persona, per exemple, són molt regulars, però la segona persona singular és *z* en la majoria dels temps, mentre que a l'imperatiu és *ø* (*cantes - cantaø!*). En aquest cas l'al·lomorfe ve condicionat morfològicament, perquè és la presència d'un altre morfema de temps determinat el que fa que aparegui un al·lomorfe i no un altre. Però un grup de verbs (*tenir*, *fer*, *voler*, etc.) presenta, a la segona persona singular de l'imperatiu, *z* en comptes de *ø*: *tingues*, *fes*, *vulgues*. En aquests casos no pot ser el context morfològic (conjugació, temps, persona) el que determina tot sol l'aparició d'un morf o un altre, sinó l'element lèxic. En la flexió nominal passa el mateix. Els al·lomorfs del morfema de gènere més típics són *ø* per al masculí i *ə* per al femení, però, per a certs conjunts més reduïts de substantius —comparables per tant als verbs irregulars—, poden ser *u* i *ə*, i *ø*, respectivament. En alguns casos això es determina contextualment, pel context morfològic, o morfològic i fonològic. En la major part dels casos es determina lèxicament. Els masculins amb *u*, els masculins amb *ə*, els femenins amb *ø* i possiblement també els altres casos classificats en el quadre anterior que no corresponen a la situació més general, pertanyen a classes nominals comparables a les conjugacions verbals irregulars.

Aquesta interrelació entre els trets lèxics de l'arrel i els diferents morfemes inflectius, típica de les llengües flectives, es pot entendre millor si veiem quins són els casos extrems hipotètics entre els quals se situa. Si en la distribució dels mots segons el gènere no hi hagués cap distinció quantitativa i el masculí i el femení tinguessin tots morfs *ø*, *ə*, *u*, etc. en la mateixa proporció, això voldria dir evidentment que no serien morfs de gènere, ja que no hi hauria més raó per relacionar-los amb la categoria «gènere» que amb la categoria «animat» o amb qualsevol altra. Aleshores tindríem una partició dels elements nominals en tres —o

més— classes, A, B i C, per exemple, a les quals correspondrien, de forma absolutament regular, els morfs \emptyset , α i u . *dít* i *sérp* foren de la classe A, *ῥῥβᾶ* i *puétᾶ* de la classe B i *tóru* de la classe C. Independentment, *sérp*, *puétᾶ* i *tóru* foren animats, i *dít* i *ῥῥβᾶ* inanimats; *dít*, *puétᾶ* i *tóru* masculins, i *sérp* i *ῥῥβᾶ* femenins. En un altre extrem trobaríem un sistema que tingués, per exemple, sempre α per al femení i sempre \emptyset per al masculí. En aquest cas les classes serien «masculí» i «femení», és a dir les mateixes classes determinables a través de la concordança, i els correspondria de forma regular \emptyset i α , respectivament. Un sistema molt pròxim a aquest és el de la flexió de nombre. Però el gènere, en català, no correspon a cap d'aquests dos sistemes hipotètics i hem de recórrer, consegüentment, tant a les classes morfològiques «masculí» i «femení» com a les classes que hem denominat A, B i C, i possiblement alguna altra. Aquests dos conjunts són independents, però estan relacionats, bàsicament pel fet que el femení implica com a cas no marcat la classe B i el masculí la classe A.

41. *El gènere dels substantius*. — Els elements nominals, com ja hem dit, tenen gènere inherent, o bé flexió de gènere. Tenen gènere inherent els substantius, més exactament els radicals i els sufixos derivacionals substantius, i també els elements pronominals. Els altres elements nominals tenen flexió de gènere, és a dir, tenen formes femenines i masculines que vénen determinades sintàcticament a través del procés de concordança.

Un dels problemes que se solen tractar a les gramàtiques —més com a fet que no pas com a problema— és el que podríem anomenar el contingut semàntic de les categories morfològiques com el gènere. Es tracta, doncs, d'un problema de relació entre nivells o components de la gramàtica. Com en tants altres casos, una categoria gramatical es troba dins el sistema lingüístic «ou tout se tient» sotmès a una certa tensió o atracció entre els diferents nivells. És lògic que en el canvi lingüístic es produeixin desplaçaments a través dels nivells, fenòmens coneguts, com la lexicalització, morfologització, fonologització, etc. En un punt determinat de l'evolució històrica, una categoria es pot trobar portant a terme una funció en nivells diferents alhora, de vegades de forma força estable. Les conjugacions, per citar un cas, són un exemple de categoria d'un sol nivell, en aquest cas el morfològic. Ni té contingut semàntic ni se sotmet a processos sintàctics com ara la concordança. El nombre, en canvi, a més de tenir un funcionament sintàctic clar, té un contingut semàntic: singular, conjunt d'un element; plural, conjunt de dos o més elements. Tot i això el nombre és una categoria morfològica i aquest fet el manifesta eliminant en alguna ocasió, esporàdica, això sí, el seu contingut semàntic. És el cas d'alguns «pluralia tantum» i alguns «singularia tantum»: *les tovalles*, *els escacs*; *la gent*. Amb el gènere passa el contrari: només una part dels elements que tenen gènere inherent tenen un correlat semàntic per al masculí i el femení. Una gran majoria dels substantius que es refereixen a animals sexuats tenen forma masculina per al mascle i femenina per a la femella: *home - dona*, *nét - néta*, *gall - gallina*, etc. Pel que fa als referents humans, la correspondència és total; en català no existeixen aparentment en aquest cas substantius de gènere oposat al del referent (cf. italià *la sentinella*, *il soprano*). Les excepcions corresponen

doncs als animals no humans (*llangardaix - sargantana*, *corb - guatlla*, etc.), a la majoria dels quals el terme es refereix genèricament, sense especificar-ne el sexe. Si existeix la parella morfològica masculí-femení, aleshores se sol referir a espècies diferents (*lluç - lluçà*), o indistintament a la mateixa espècie (*llagast - llagasta*, *rat-penat - rata-penada*). Entre els éssers inanimats, la diferència de gènere és únicament una diferència morfològica i serveix, des d'un punt de vista lèxic, per diferenciar elements lèxics diferents, de la mateixa manera que els diferencia la derivació.⁴⁴ Trobem per tant des de sinònims, o sinònims en alguna accepció (*rajol - rajola*, *teulat - teulada*, *pla - plana*, *llimó - llimona*, *grapata - grapada*), fins a mots poc relacionats (*feix - feixa*, *blat - blada*, *clau-clava*, *pèl - pela*). La gran majoria són mots amb petites diferències semàntiques (*timbal - timbala*, *banc - banca*, *tap - tapa*, *tec - teca*, *tel - tela*, *anell - anella*, *parell - parella*, *cendrer - cendrera*, *paner - panera*, *cobert - coberta*, *magnesi - magnèsia*, *fet - feta*, *llibret - llibreta*, *crit - crida*, *tint - tinta*, *gir - gira*, *flor - flora*, *bord - borda*, *bot - bóta*, *full - fulla*, etc.). Si bé en la major part dels casos aquestes diferències semàntiques no són sistemàtiques, és a dir, no trobem un mateix tret o conjunt de trets semàntics diferenciant parelles masculí-femení, en alguns sectors del lèxic s'observa una tendència a la sistematicitat. Hi ha un petit conjunt de parelles de mots que designen objectes similars, el femení de mida més gran que el masculí: *sac - saca*, *plat - plata*, *cistell - cistella*, *gerro - gerra*, *ganivet - ganiveta*, *roc - roca*, *porró - porrona*. Només he trobat un cas semblant amb la relació invertida, *culler - cullera*. El fenomen es podria explicar per la tendència a formar un nou mot femení a partir de l'element masculí (possiblement degut a la relació no-marcata - marcata), però més difícilment a l'inrevés. Com que a l'hora de formar un nou mot la diferència de mida és un element semàntic diferenciador molt clar, es pot recórrer a la diferència de gènere i formar un nou mot femení, però també es poden utilitzar els sufixos derivacionals diminutius i augmentatius. Ara bé, com que els diminutius (*ét, él, í(n), ó(n), ól*, etc.) són més i molt més productius que els augmentatius (*ás, ót*, etc.), el femení es veu molt més sovint desplaçat per un sufix derivacional en el cas que designi un objecte més petit, que quan en designa un de més gros. Així s'expliquen també les sèries *plat - plata - platerets*, *bot - bóta - botella*, *fesol - fesola - fesolet*.

Citem dos casos més de relació semàntica sistemàtica entre masculins i femenins. El sufix *-skópi* (potser *-skóp+i*) forma mots que en la seva forma masculina designen aparells d'exploració visual (*laringoscopi, espectroscopi, endoscopi, microscopi*), i en la forma femenina l'operació o la tècnica d'exploració (*laringoscòpia, espectroscòpia, endoscòpia, microscòpia*). Un altre cas és el dels adjectius en *ik(ə)* que serveixen com a substantius per designar professionals d'una matèria determinada. Essent humans, tenim la diferència masculí-femení amb contingut semàntic sexual: *físic-a, tècnic-a, botànic-a, gramàtic-a, matemàtic-a, polític-a, lògic-a, músic-a*. Però la forma femenina, si designa un element abstracte, es refereix a la matèria objecte d'activitat o estudi: *física, tècnica, botànica, gramàtica*, etc.

44. Entre FABRA, 1912, i FABRA, 1956, es recullen trenta exemples diferents, però el procés és bastant estès (sense haver fet un recull exhaustiu, n'he comptat uns cent-cinquanta).

La diferència de mida (*sac - saca*, etc.) no es pot considerar productiva, mentre que els altres dos casos sí. Si un parlant es troba amb els mots *raspalla*, *palatoscopi*, *palatoscòpia*, *lingüístic* (N), *farmacèutica* (abstracte), encara que no els hagi sentits mai, podrà deduir en el primer cas una relació semàntica amb *raspall*, però no podrà inferir la diferència exacta, en particular cap diferència de mida. En els altres casos, en canvi, sí que pot suposar que es tracta d'un aparell i una tècnica d'exploració visual del paladar, d'una mena determinada de lingüista i disciplina farmacèutica.

Uns altres casos de diferència de gènere que se solen citar (FABRA, 1956, 25) són els dels mots idèntics però de gènere diferent. És a dir, masculins i femenins amb el mateix radical i amb morf de gènere \emptyset en ambdós casos, o \emptyset en ambdós casos. Fabra cita casos de polisèmia, formes femenines i masculines que «corresponen a accepcions distintes», i un cas de «sinònims». Si partim de la identitat fonològica, podem de fet distingir quatre casos. 1) Mots diferents, masculí l'un i femení l'altre que han confluït. L'etimologia sol ser diferent i el significat no està relacionat: *deu* (10) - *deu* (d'aigua), *u* (1), *u* (U), *part* (de parir) - *part*, *clau* - *clau*. 2) Substantius aplicats a referents de gènere diferent donen lloc a canvis de gènere i originen parelles masculí femení. *La corneta*, *la vista*, *la guàrdia*, *el soprano* donen lloc a *el corneta*, *el vista* (de duanes), *el guàrdia*, *la soprano*. Similarment, *tres*, *quatre*, etc. poden referir-se al número (el tres, el quatre) o a l'hora (*les tres*, *les quatre*). Aquests casos entren dins el fenomen que hem esmentat al paràgraf anterior (*la rosa - el rosa*, etc.). 3) Els casos citats per Fabra (*llum*, *son*, *fi*, *ordre*, *vall*, *planeta*, *canal*), o els que cita Badia (1962, 133; *son*, *llum*, *fi*, *còlera*, *salut*) són casos de polisèmia. S'hi pot afegir *la pols* i *els pols* (només en plural = 'les pólvores'), *la terra* i *el terra* (dialectal, DCVB, s.v.), *el reuma* i *la reuma* (DCVB), *el capital* i *la capital*, *l'art* (p.e., *pescar a l'art*) i *l'art* (p.e., *belles arts*). Altres com *arròs*, *anell*, *fred* i *gebre* són masculins en alguns parlars i femenins en d'altres. 4) En els sinònims de fet hi ha la tendència a distingir accepcions i usos diferents per al masculí i el femení, acostant-los així una mica al grup anterior. Així, l'exemple que cita Fabra, *mar*, apareix en masculí a «el mar Pacífic» (**la mar Pacífic*, o **la mar Pacífica*) i en femení a *fa mala mar* (**fa mal mar*). S'hi poden afegir *vessant*, *serpent* i, en algunes accepcions, *art* (*el/la difícil art de la guerra*).

5. Flexió: la flexió verbal

42. *El paradigma verbal*. — El paradigma de qualsevol verb és, en català, un sistema considerablement complex. Si en la flexió nominal tenim adjectius amb quatre formes (masculí singular, femení singular, masculí plural i femení plural), un verb té normalment 50 formes diferents (set temps de sis persones, un de cinc i tres formes no personals).

Hi ha també temps compostos que es formen combinant els verbs *haver* o *ésser* conjugats seguits de l'infinitiu (excepte participi i imperatiu, que no tenen compost) i les altres construccions amb verb conjugat seguit d'infinitiu, gerundi o participi, amb preposició o sense, anomenades perifràstiques, que inclouen el pretèrit perfet d'indicatiu perifràstic (*vaig cantar*), que ha substituït en una bona part del domini el perfet simple (*cantí*). Dins els compostos cal incloure també el sobrecompost⁴⁵ que és el resultat d'aplicar dos cops la formació de temps compostos (*he hagut cantat* ← *he cantat* ← *canto*). Més que un sol temps és tota una altra sèrie com la dels compostos, formada sobre els simples i perifràstics (*haver hagut cantat*, *haviem hagut cantat*, *haguéssiu hagut cantat*, *vaig haver hagut cantat*, etc.).

Tant els temps compostos com els perifràstics ultrapassen el domini del mot, com demostren el fet de ser possible d'intercalar elements no clítics entre els seus components i el comportament fonològic típic de límit de mot de la juntura dels seus elements. En els exemples següents, *pas* es pot col·locar entre l'auxiliar i el verb a *a.*, i a *b.* l'auxiliar es comporta com un mot i no pas com un clític o com un morfema lligat:

a. No ho has *pas* portat?

b. Límit de mot (# #)	Límit de clític (#)	Límit de morfema (+)
əβén # # ənát	əβént # u *əβént # ənát	kánt + əs *əβént + ənát
əβé # (ə)nát	əβér # u *əβér # ənát	mír + əs *əβér + ənát
bádʒ # # əná	fúz # i (fuig-hi) *bádʒ # əná	báz + is *báz + əná

45. És el *surcomposé* francès. Vegeu COROMINES, 1976, II, 67.

Per aquesta raó no tractarem aquí ni les formes perifràstiques, ni les compostes. Els temps compostos són l'infinitiu compost, el gerundi compost, el futur compost, el condicional compost, els compostos de l'indicatiu present (indefinit), l'indicatiu imperfet (plusquamperfet), l'indicatiu perfet (anterior), el subjuntiu present (perfet) i el subjuntiu imperfet (plusquamperfet), i els seus sobrecompostos. L'imperatiu no té forma composta a causa del caràcter perfectiu del compost, incompatible amb el caràcter semàntic imperfectiu de l'imperatiu. Tampoc no en té el participi, aquest per raons formals: de fet el participi no és una forma inflectiva verbal, sinó un derivat adjectival deverbal productiu. Com a adjectiu no admet forma composta, tot i que no hi ha altra raó que ho impedeixi:

Els experts són consultats pel govern.

Els experts han estat consultats pel govern.

Els experts consultats pel govern.

*Els experts haguts consultat(s) pel govern.

El paradigma d'un verb pot estar mancat de certes formes, i aleshores diem que el verb és defectiu. Les causes del caràcter defectiu d'un verb respecte a certes formes poden anar de la incompatibilitat semàntica entre verb i forma a l'accident merament històric, i en casos es fa difícil de determinar si un verb és realment defectiu:

a. *calem
fem falta
som necessaris | b. *ploc
*hi haig
*m'encalmo | c. *convén!
*succeeix! (intr.)
*sol cantar! |
|--|------------------------------------|---|

En el primer cas la incompatibilitat no és semàntica, com demostren les expressions sinònimes. En el segon, amb verbs impersonals, hi ha incompatibilitat entre el verb i qualsevol persona referencial (inclosa la tercera, **ell plovia*). En el tercer cas l'imperatiu implica subjecte animat (incompatible amb *succeir*) i acció voluntària (incompatible amb *convenir* i *soler*; la incompatibilitat semàntica desapareix, però, en la construcció de forma imperativa si el sentit imperatiu és substituït per un de tipus condicional, *tu convén-li i veuràs com et fa cas*). En general el caràcter defectiu d'un verb depèn molt de cada idiolecte (per exemple, per a molts *raure* només té infinitiu o infinitiu i terceres persones del present d'indicatiu) i de l'accepció del verb (*haver* intransitiu només té la persona 3 i les formes infinites).

43. *Els accidents del verb.* — Els «accidents» o categories verbals tradicionals són temps, mode, aspecte, persona, nombre i conjugació. El verb és una unitat de més d'un nivell lingüístic i l'especificació d'aquestes categories es justifica dins de cada nivell. Així, el plural no té una representació morfològica en el verb, i el mode la té només si s'adopta una anàlisi suficientment abstracta (p.e., la de WHEELER, 1979, 59-140). A més, una categoria no es comporta de la mateixa manera respecte a les altres en un nivell o en un altre. *Vostè*,

morfològicament 3, funciona sintàcticament com a segona persona: com a subjecte, no pot tenir objectes de la mateixa persona. Igualment, *vós* és plural morfològicament i determina dues menes de concordança, una de morfològica amb el verb i una altra «ad sensum» amb el predicat nominal:

*Tu us vas veure.	Vós guanyeu.
Ell us va veure.	*Vós guanyes.
*Vostè us va veure.	Vós sou massa vell.
	*Vós sou massa vells.

Les categories tradicionals són:

<i>Persona</i>	1a. (jo, nosaltres), 2a. (tu, vosaltres, vós), 3a. (ell, ella, ells, elles, vostè, vostès).
<i>Nombre</i>	Singular (jo, tu, ell, ella, vostè), plural (nosaltres, vosaltres, ells, elles, vós, vostès).
<i>Temps</i>	Present, pretèrit, futur.
<i>Aspecte</i>	Perfet, imperfet.
<i>Mode</i>	Indicatiu, subjuntiu, condicional, imperatiu.
<i>Conjugació</i>	I, II, IIIa, IIIb.

S'acostuma a donar el nom de temps també a la combinació d'un temps propi amb un mode i un aspecte: present imperfet de subjuntiu (o subjuntiu imperfet), etc.

Les formes verbals anomenades infinites o no personals són les que no tenen, en català, ni persona, ni temps, ni mode, és a dir infinitiu i gerundi. Tradicionalment també s'hi inclou el participi.

Excepte la conjugació, totes les categories tenen una funció sintàctica, però morfològicament només funcionen algunes combinacions de trets. Vegeu, a les figures 1 i 2, dues anàlisis de les formes verbals amb trets amb base sintàctica. Aquí adoptarem les següents categories:

<i>Persona i nombre</i>	1a. (jo), 2a. (tu), 3a. (ell, ella, vostè), 4a. (nosaltres) 5a. (vosaltres, vós), 6a. (ells, elles, vostès).
<i>Temps, aspecte i mode</i> (i formes infinites)	Present d'indicatiu (PI), pretèrit imperfet d'indicatiu (II), pretèrit perfet d'indicatiu (PF), present de subjuntiu (PS), pretèrit imperfet de subjuntiu (IS), futur (F), condicional (C), imperatiu (Imp), infinitiu (Inf), gerundi (Ge) (i participi (Pa)).
<i>Conjugació</i>	I, II, IIIa, IIIb (o pura).

A aquestes categories corresponen uns determinats morfemes que juxtaposats formen la representació fonològica d'una forma verbal. Una forma verbal consta dels següents elements ordenats seqüencialment:

1) *Radical* que consta d'un o de més d'un morfema i varia segons el verb; és per tant el representant morfològic de la categoria lèxica.

2) *Morfema de conjugació*. Sol correspondre al que tradicionalment s'anomena vocal temàtica i és el que a la conjugació IIIa és en algunes formes l'increment temàtic *éf* (occ. *if*, bal. *ísk*). 1) i 2) formen el *tema verbal* que va seguit de 3) i 4) que constitueixen la *desinència*. El conjunt vocal temàtica (o increment temàtic) més desinència només té un ús pràctic normatiu (Fabra usa normalment —sistemàticament a FABRA, 1956— per a aquest concepte el terme més general «terminació»).

3) *Morfema de temps*. Correspon al temps verbal i a les formes infinites.

4) *Morfema de persona*. Només present a les formes finites.

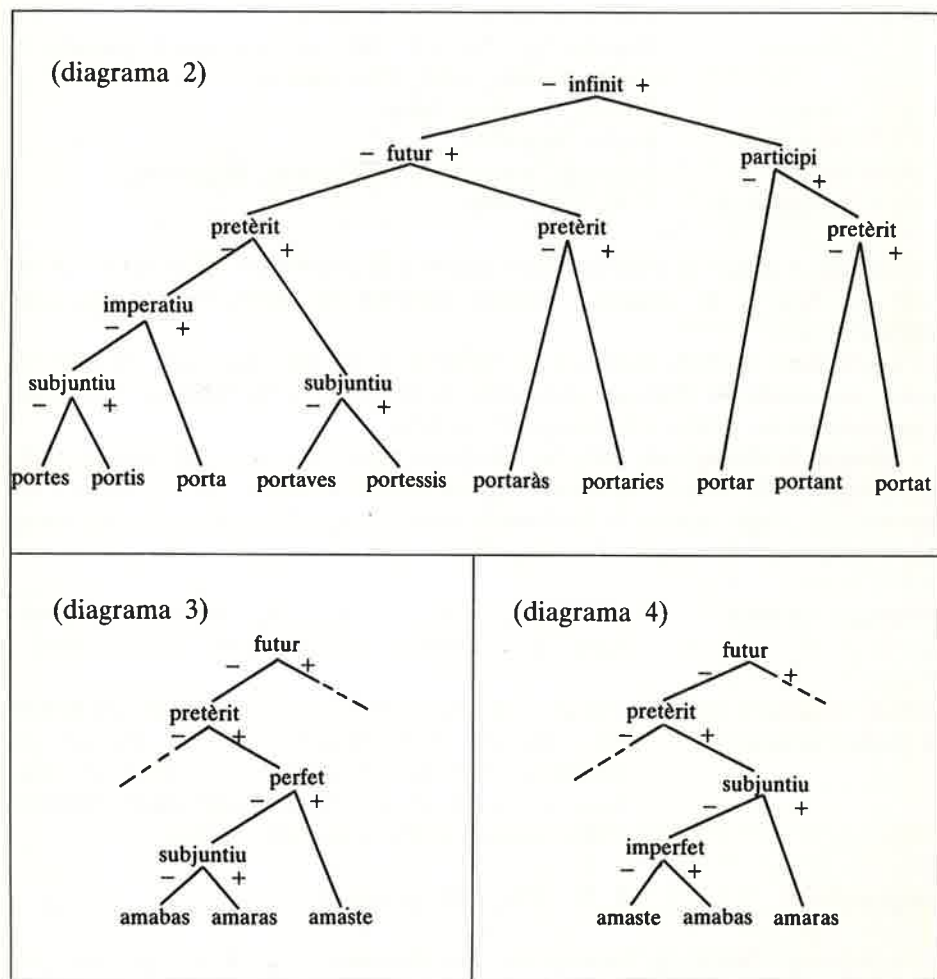

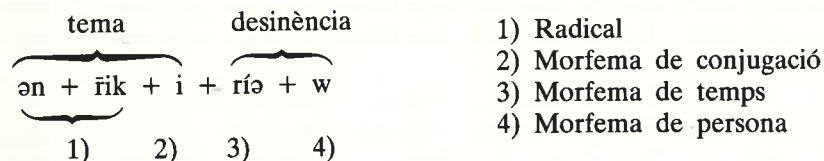
Fig. 1 (de FERRATER, 1981, 67-68).

INF	FUT	PRET	PERF	IMPER	PART	SUBJ		
+	-	-	-	-	-	-	venir 'to come'	(infinitive)
+	+	-	-	-	-	-	vindr-	(future stem)
+	-	-	-	-	+	-	venint	(gerund)
+	-	+	+	-	+	-	vingut	(participle)
-	-	-	-	-	-	-	véns	(present indicative)
-	-	-	-	-	-	+	vinguis	(present subjunctive)
-	-	+	-	-	-	-	venies	(imperfect)
-	-	+	+	-	-	-	vingueres/vas venir	(preterite)
-	-	+	+	-	-	+	vinguessis	(past subjunctive)
-	-	-	-	-	+	-	vine	(imperative)
-	+	-	-	-	-	-	vindràs	(future)
-	+	+	-	-	-	-	vindries	(conditional)

Fig. 2 (de WHEELER, 1979, 65).

El participi es pot considerar, com hem dit, una forma derivada de tipus adjectival. Com a element nominal presenta, després del morfema de participi, els morfemes típics dels elements nominals, és a dir gènere i nombre.

Una forma com *enriqueirieu* presenta, per tant, la següent estructura morfològica:

Aquesta divisió de la forma verbal conjugada no és pas òbvia. Intentarem veure, doncs, com es pot justificar.

La identificació del radical i del morfema de persona no presenta dificultats. L'element radical es presenta invariable al llarg de tot el paradigma, almenys en la seva forma fonològica. Els morfemes de persona apareixen també de la mateixa manera (1=∅, 2=s,⁴⁶ 3=∅, 4=m, 5=w, 6=n), excepte a la persona 2 de l'imperatiu (2=∅). Infinitiu i gerundi (i participi) no tenen morfema de persona.

L'imperatiu és irregular en aquest aspecte només aparentment. La persona no marcada és, en tots els temps, la 3a. i el nombre, el singular. Però a l'imperatiu, com a temps d'ordre, és la 2a. la més natural i la menys marcada. Per tant sembla lògic que, de la mateixa manera que el gènere i el nombre no marcats fan ∅ als elements nominals, facin ∅ en els verbs les persones no marcades (3 en general i 2 a l'imperatiu).

La fig. 3 mostra aquesta regularitat de radical i morfema de persona en les conjugacions regulars I, II, IIIb (l'alternança *bát - bat* és fonètica, però no morfològica). Si separem a la fig. 3 els radicals i els morfemes de persona, obtenim la fig. 4. Hi apareixen les seqüències fonètiques que representen en la forma verbal tot el que no és l'element lèxic ni la persona, per tant el temps, el

46. Més endavant presentaré un argument a favor del caràcter sonor del morf de 2; aquí dono la forma fonètica, amb ensordiment final.

mode, la conjugació i l'aspecte que es redueixen a temps i conjugació en la nostra classificació.

PI	II	PS	IS	PF	F	C	Inf, Ge, Pa 2, 5, 6 Imp
mír u	mir ábə	mír i	mir és	mir í	mir əré	mir əríə	mir ár
mír əs	mir ábəs	mír is	mir ésis	mir árəs	mir ərás	mir əríəs	mir ánt
mír ə	mir ábə	mír i	mir és	mir á	mir ərá	mir əríə	mir ád
mir ém	mir ábəm	mir ém	mir ésim	mir árəm	mir əréəm	mir əríəm	mír ə
mir éw	mir ábəw	mir éw	mir ésiw	mir árəw	mir əréw	mir əríəw	mir éw
mír ən	mir ábən	mír in	mir ésin	mir árən	mir ərán	mir əríən	mír int
bát u	bət íə	bát i	bət és	bət í	bət ré	bət ríə	bát rə
bát s	bət íəs	bát is	bət ésis	bət érəs	bət rás	bət ríəs	bət ént
bát	bət íə	bát i	bət és	bət é	bət rá	bət ríə	bət úd
bət ém	bət íəm	bət ém	bət ésim	bət érəm	bət rém	bət ríəm	bát
bət éw	bət íəw	bət éw	bət ésiw	bət érəw	bət réw	bət ríəw	bət éw
bát ən	bət íən	bát in	bət ésin	bət érən	bət rán	bət ríən	bát int
búl u	buł íə	búl i	buł ís	buł í	buł iré	buł iríə	buł ír
búl s	buł íəs	búl is	buł ísis	buł írəs	buł irás	buł iríəs	buł ínt
búl	buł íə	búl i	buł ís	buł í	buł irá	buł iríə	buł íd
buł ím	buł íəm	buł ím	buł ísim	buł írəm	buł irém	buł iríəm	búl
buł íw	buł íəw	buł íw	buł ísiw	buł írəw	buł iréw	buł iríəw	buł íw
búl ən	buł íən	búl in	buł ísin	buł írən	buł irán	buł ríən	búl int

Fig. 3 (de MASCARÓ, 1983, 132-134). Hi hem afegit el perfect.

En una llengua aglutinant esperariem la mateixa correspondència exacta que trobem entre les categories morfològiques de radical i de persona i els morfemes corresponents, en les altres categories (conjugació, temps). En una llengua flectiva com el català esperem una certa correspondència però no una correspondència total.

Comencem amb l'aspecte. No es pot extreure cap seqüència de fonemes que sigui comuna als temps perfectius (participi i perfect).⁴⁷ Pel que fa al mode, es podria proposar un morf *i* per al subjuntiu i un morf \emptyset per als altres modes. Com que no apareix a totes les persones i la classificació en modes no és del tot clara, deixarem de banda aquesta possibilitat. A la Fig. 4 apareixen els temps (combinació de temps en sentit estricte, mode i aspecte) a les columnes, i les conjugacions i les persones a les files. Per tant, les semblances verticals entre les

47. També l'imperfect de subjuntiu a la Fig. 2, però sembla més aviat degut a criteris morfològics. Vegeu WHEELER, 1979, 64-66.

seqüències correspondran probablement a igualtats entre els mateixos morfemes temps, les semblances verticals i horitzontals dins de cada grup (I, II, III), a igualtats entre morfemes de conjugació.

	PI	II	PS	IS	PF	F	C	Inf, Ge, Pa 2, 5, Imp
I	u	ábə	i	és	í	əré	əríə	ár
	ə	ábə	i	ési	árə	ərá	əríə	ánt
	ə	ábə	i	és	á	ərá	əríə	ád
	ε	ábə	é	ési	árə	əré	əríə	ə
	é	ábə	é	ési	árə	əré	əríə	é
	ə	ábə	i	ési	árə	ərá	əríə	i
II	u	íə	i	és	í	əré	əríə	r
	—	íə	i	ési	érə	ərá	əríə	ént
	—	íə	i	és	é	ərá	əríə	úd
	ε	íə	é	ési	érə	əré	əríə	—
	é	íə	é	ési	érə	əré	əríə	é
	ə	íə	i	ési	érə	ərá	əríə	i
III	u	íə	i	ís	í	iré	iríə	ír
	—	íə	i	ísi	írə	irá	iríə	ínt
	—	íə	i	ís	í	irá	iríə	íd
	i	íə	i	ísi	írə	iré	iríə	—
	i	íə	i	ísi	írə	iré	iríə	i
	ə	íə	i	ísi	írə	irá	iríə	i

Fig. 4 (de MASCARÓ, 1983, 136). Hi hem afegit el perfect.

Si ens fixem en la primera vocal de la seqüència, observarem una asimetria: si la seqüència és tònica (encerclada a la Fig. 4), la primera vocal canvia d'una conjugació a una altra (en cap cas no és igual a les tres conjugacions)^{47bis} i, menys, d'un temps a un altre o d'una persona a una altra (sempre *i* a III, *i, u, e, ε* — *i ə* derivable de *e* o *ε* — a II, *i, a, e, ε* — *i ə* derivable d'aquestes — a I). Si la seqüència és àtona, en canvi, no s'observa variació d'una conjugació a una altra (les úniques diferències són 2PI i 3PI i 2Imp que en deriya); però sí que n'hi ha d'un temps a un altre *i*, menys, d'una persona a una altra.

Tot això fa pensar que quan la seqüència és tònica, la primera vocal és la marca de conjugació (la vocal temàtica) i la resta forma part de la desinència (morfema de temps). Quan la seqüència és àtona, la primera vocal pertany a la desinència (de fet és el morfema de temps) i el morfema de conjugació és \emptyset .

Si observem ara el que queda quan eliminem la vocal temàtica, ens trobem amb seqüències que varien fonamentalment de temps a temps, i menys de persona a persona i de conjugació a conjugació. Això fa pensar, doncs, que es tracta de morfemes de temps.

47bis. Excepte la i de 1PF (Maria Rosa Lloret, c.p.).

Pel que fa a IIIa, la situació és la mateixa que a IIIb, però allà on a IIIb no apareix la vocal temàtica, apareix a IIIa l'increment *éj*, que per tant no varia de conjugació a conjugació, i menys de temps a temps i de persona a persona. És, com la vocal temàtica, un morfema de conjugació (increment temàtic).

Globalment, doncs, ens trobem amb una correspondència clara entre morfema i morf al radical i a la persona, i menys correspondència a la conjugació i al temps. El que justifica que es pugui parlar de morfemes de conjugació i de temps és que existeixi aquesta correspondència, encara que parcial; si totes les seqüències depenguessin igualment de dues o més categories no podríem parlar de morfemes separats per a cada categoria.⁴⁸

44. *Els verbs regulars.* — Els verbs regulars presenten les següents característiques: 1) Radical uniforme; si hi ha diferències fonètiques d'una forma verbal a l'altra són degudes a fenòmens fonològics generals (p.e., la diferència sonor-sord a *kúzu - kús* és deguda a l'ensordiment final); 2) Els morfemes de persona presenten pràcticament sempre els mateixos al·lomorfs, independentment de quina sigui la conjugació, el temps o la persona, és a dir:

- 1 \emptyset
- 2 z (excepte a l'imperatiu que fa \emptyset)
- 3 \emptyset
- 4 m
- 5 w
- 6 n

3) Els morfemes de conjugació, en canvi, i els de temps depenen d'altres categories, però són sempre els mateixos per a cada forma verbal. Per a les conjugacions de «cantar» (I), «batre» (II), «bullir» (IIIb) i «unir» (IIIa) són els següents.

a.

Persones	Conjugació			
	I	II	IIIb	IIIa
1,2,3,6, PI	\emptyset	\emptyset	\emptyset	<i>éj</i>
1,2,3,6, PS				
2,6, Imp				
F	á	\emptyset	í	í
C	á	í	í	í
II	á	í	í	í
Inf	á	\emptyset	í	í
Ge	á	é	í	í
Pa	á	ú	í	í
4,5 PI	é	é	í	í
4,5 PS				
5 Imp				
IS	é	é	í	í

48. En aquesta anàlisi he seguit MASCARÓ, 1983, 129-142. ROCA-PONS, 1968, i WHEELER, 1979, presenten anàlisis similars.

b.

Temps	Inf	Ge	Pa	C	II	PS	PF	IS	F	PI
Persones	r	nt	d							
1				ría	bə/ə	i	\emptyset	s	ré	u
3				↓	↓	↓	↓	↓	↓	↓
2							rə	si	rá	ə/ø
6									ré	ə
4,5										\emptyset

Aquests diferents al·lomorfs dels morfemes de conjugació, de temps i de persona situats, per aquest ordre, darrere el radical verbal donen les formes (fonològiques subjacents) dels paradigmes verbals regulars. La forma verbal *bát-in*, per exemple, consta de l'arrel verbal *bát*, el morfema de conjugació \emptyset , d'acord amb a., el d'imperfet de subjuntiu, que per a la persona 6 és, segons b., *i*, i el morfema de persona 6 que és *n*. En aquest cas no hi ha discrepància entre la forma fonològica i la fonètica [bátin]. A continuació demostrarem que les diferències que hi ha entre les formes regulars són sempre atribuïbles a fenòmens fonològics generals i no a diferències pròpiament morfològiques.

1) *Desaccentuació i reducció vocàlica.* El radical verbal porta sempre accent a l'última síl·laba. Possibles úniques excepcions són els radicals de les formes *sàpiga*, *sàpigues*, etc., *càpiga*, *càpigues*, etc. Si el morfema de conjugació no és \emptyset , és a dir, si la vocal temàtica o l'increment temàtic *éj* apareixen, com que aquests són sempre tòpics, tindrem un mot simple amb dos accents i només es conservarà, en tot cas, el segon. El mateix passa si el morfema de temps és tònic (futur i condicional). La desaccentuació de la vocal radical o de la temàtica comporta, si aquesta és *a*, *e*, *e*, *ə*, *o*, la reducció vocàlica i el pas a \emptyset en els tres primers casos i a *u* en els dos darrers:⁴⁹

	kánt+á+rə+m	flór+éj+ə+n	mók+á+rá+s
Desacc.	kant+á+rə+m	flor+éj+ə+n	mok+a+rá+s
Red. voc.	kənt+á+rə+m	flur+éj+ə+n	muk+ə+rá+s

2) *Canvis al final del radical.* En les conjugacions II i IIIb, a la persona 3PI, tots els morfs inflectius són \emptyset . L'última consonant del radical, en trobar-se en posició final de mot, sofreix l'efecte d'alguns processos fonològics que il·lustro a continuació.

Ensordiment final	kús kuzí, pút puđím, řép řéβi
Simplificació d'aplec consonàntic	sén séntu, řóm řumpút
Africació de <i>ʒ</i>	fútʃ fúzis
Tensió de <i>r</i>	mórř mórřən
Inserció de <i>ə</i>	şβrə şβrin, ómplə ómplin

49. En els altres dialectes es produeixen els canvis propis de reducció vocàlica (*ə* → *o*; *e* → *e*; *e*, *e* → *a*, etc.).

3) *Inserció de ə entre sibilants.* Quan una sibilant final del radical o de l'increment temàtic *éf* es troba directament davant del morf de persona 2 (*z*), es produeix un fenomen similar al dels plurals dels adjectius femenins en *s* (*kəpás - kəpásəs*, enfront de *árəp fem. - árəps fem.*). Això es dona a les conjugacions II, IIIa i IIIb. Paral·lelament a *tém+s*, *búl+s*, hauríem de tenir *béns+s*, *kúz+s*, que donarien normalment les formes fonètiques **béns*, **kús*. La inserció *ə* dona com a resultat, en canvi, *bénsəs*, *kúzəs*, i *krúfəs*, *fəífəs*, *fúzəs*, *túsəs*, *tórsəs*, *kréfsəs*, *mərəfsəs*, *unéfsəs*, *pərtéfsəs*, etc.

4) *Canvis en els morfs de temps finals.* Els morfs de temps de les formes finites, en no tenir morfema de persona, es troben en posició final. La *r* de l'infinitiu no es comporta com la *r* final del radical. Mentre que aquesta, com hem vist, es conserva i es tensa (*mór → mór̄*), aquella sofreix el fenomen d'elisió típic de molts elements nominals (*primé - primérə*) i tenim així *kəntá*, *uní*, etc. L'existència de *r* es justifica perquè apareix davant de clític: *kəntáru*, *kəntárnə*. En alguns verbs, com veurem més avall, no apareix mai.

En el gerundi, i també en molts parlars del central en la persona 6 del PS, tenim *nt* que se simplifica en *n* en final de mot gran o davant de clític començat per consonant. En el cas del 6PS podem observar la presència de *t* —en els parlars en què es produeix el fenomen— a través de l'imperatiu corresponent a *vostès*: *puřtán - puřtantu - puřtánlə*, *póřtin - póřtintu - póřtinlə*.

El participi, en els verbs regulars, acaba en *d* que s'ensordeix en posició final però que apareix com a sonora davant la *ə* del femení o en els derivats de participi: *unít - uníđə - uníđisim*, *əkəbát - əkəbáđə - əkəbəđst - əkəbəđisim*.

5) *Canvis als infinitius, futurs i condicionals de la conjugació II.* Hem establert abans que a la conjugació II l'infinitiu no té vocal temàtica. Això dona per a la persona 1 de futur que agafarem com a exemple formes com les de *a.*, *b.* a les quals corresponen les formes fonètiques de *a'*., *b'*..

a. <i>tém+ə+ré</i>	a'. <i>təmərə</i>	b. <i>řomp+ə+ré</i>	b'. <i>rumpré</i>
<i>prém+ə+ré</i>	<i>prəmərə</i>	<i>řéb+ə+ré</i>	<i>řəbré</i>
<i>pláŋ+ə+ré</i>	<i>pləŋərə</i>	<i>bát+ə+ré</i>	<i>bətré</i>
<i>əmpéŋ+ə+ré</i>	<i>əmpəŋərə</i>	<i>péřd+ə+ré</i>	<i>pəřđré</i>
<i>béns+ə+ré</i>	<i>bənsərə</i>	<i>béw+ə+ré</i>	<i>bəwré</i>
<i>tórs+ə+ré</i>	<i>tuřsərə</i>	<i>káw+ə+ré</i>	<i>kəwré</i>
<i>kréř+ə+ré</i>	<i>krəřərə</i>	<i>dí+ə+ré</i>	<i>diré</i>
<i>mərəř+ə+ré</i>	<i>mərəřərə</i>		
<i>kóřř+ə+ré</i>	<i>kuřərə</i> ⁵⁰		

Així com a les formes *b.* corresponen, un cop desaccentuat el radical i reduïda la vocal, les de *b'*., a les de *a.* cal inserir-los una vocal *ə* entre el radical i el morf de temps. El fenomen queda determinat fonològicament ja que a *a.* tenim radicals acabats en sonants (*m*, *ŋ*, *r*) o sibilants (*f*, *s*) i els de *b.* acaben en obstruents (*p*, *ř*, *t*, *đ*), semivocals (*w*), o vocals (*i*).

50. Per a la reducció de *rr* a *r*, vegeu WHEELER, 1979, 191-194, o WHEELER, 1977, 8-10, i MASCARÓ, 1983, 90-98.

Els primers donarien lloc a les formes impossibles fonèticament en català: **təmré*, **bənsré*, etc.⁵¹ Per això té sentit des d'un punt de vista pràctic i normatiu, però no descriptiu, la divisió de la conjugació II en IIa i IIb, que són les corresponents als verbs de *a.* i *b.*, respectivament (FABRA, 1956, 41-43).

Aquests exemples de 1F serveixen per a les altres persones del futur i per al condicional. Pel que fa a l'infinitiu, el que hem dit val per als dialectes en els quals els verbs de *a.* presenten *r* final almenys davant de clític començat per vocal, és a dir que presenten formes com *préməru*, *kunéřari*, etc. Però en molts parlars tenim en canvi *préməw* (o *prému*), *kunéřəj* (o *kunéři*), etc. És a dir que per als verbs de *a.* la *r* és purament etimològica i ha desaparegut fonèticament en tots els contextos. Aquests verbs tenen per tant com a morf d'infinitiu *ə*, ja que, no havent-hi *r*, no hi ha el context adequat per inserir *ə*, i l'absència total de *r* en la representació fonètica fa molt difícil suposar la seva existència i l'elisió en qualsevol context (MASCARÓ, 1983, 122-123). En alguns parlars ha arribat a desaparèixer aquesta *r* de tots els verbs (*kəntáw*, *unín* 'unir-ne', etc.), i en aquest cas la *r* ha desaparegut del tot com a morf de temps.

Tornant als exemples anteriors amb futurs, podem veure la relació que hi ha entre les conjugacions per dos cantons: a) pel nombre i tipus (regulars o irregulars) que corresponen a cada conjugació, b) per la relació que hi ha entre els morfs de les diverses conjugacions.

Tradicionalment s'han classificat els verbs en tres conjugacions (MARVÀ, 1934) de vegades subdividides en cinc «models» (FABRA, 1956: I=cantar, IIa=batre, IIb=témer, IIIa=unir, IIIb=bullir). Per distingir els verbs regulars dels irregulars hem partit bàsicament del criteri que ens forneix la invariabilitat o variabilitat (al·lomorfia), respectivament, del radical verbal. *Cantar* és regular perquè presenta sempre el radical *kánt*; *fondre* és irregular perquè segons les formes té radicals diferents: *fóng*, *fón*, *fóz*. Ens queden, un cop eliminades les diferències fonètiques explicables fonològicament, que hem discutit suara, quatre grups. El grup I i el IIIa són les conjugacions que contenen la gran majoria dels verbs i les úniques que admeten derivats verbals productius (*unificar*, *sensibilitzar*, *oxidar*, *falsejar*; *enfortir*, *espessir*). Segons Ferrater (1981) al DGLC hi ha, sobre uns 4 500 verbs usuals, 3 500 verbs de la classe I i 700 de la classe IIIa.

La conjugació II es pot dividir en dues parts. La II regular conté un petit nombre de verbs: *témer*, *prémer*, *fúmer*, *vèncer*, *tòrcer*, *plànyer*, *atènyer*, *pertànyer*, *estrènyer*, *empènyer*, *créixer*, *péixer*, *merèixer*; *rompre*, *rebre*, *percebre*, *batre*, *permetre*, *fotre*, *perdre*, els altres derivats i algun més. La II irregular conté un nombre major de verbs (257 a FABRA, 1926, derivables de 28 radicals; però el DGLC en conté alguns més) amb al·lomorfia al radical i irregularitats en alguns casos a la desinència i a la vocal temàtica. Aquest darrer tipus d'irregularitat fa que alguns verbs s'inclouin en la conjugació I o II, perquè es parteix de l'infinitiu com a forma determinant per a la divisió del verb en

51. Només es troben en central septentrional, precisament en els infinitius d'aquests verbs: *kunéřə*, *bénsrə*, etc. Són errònies les transcripcions amb *ə* inserida (**kunéřə*, **bénsrə*, etc.) que de vegades apareixen (ALCOVER-MOLL, 1929; VENY, 1982, 50).

classes, un criteri acceptable a efectes pràctics o normatius, però evidentment inadequat lingüísticament. Els verbs afectats són *anar* i *estar*, que presenten vocals temàtiques de les tres conjugacions (*ανάβα, ἀνέσ, ἀνιρέ*) i formes de radical amb *g* o *z* finals típiques de la conjugació II, i *tenir* i *venir*, que les tenen de la II i la IIIb (*τινέμ, τινγút; τανίμ, τανίν*).

La conjugació IIIb és similar a la II regular. A més de ser també regular,⁵² el nombre de verbs que conté és també limitat: *acudir, ajupir, arrupir-se, brunzir, bullir, collir, consumir, cosir, cruixir, dormir, eixir, escopir, fugir, grunyir, lluir, mentir, morir, munyir, obrir, oir, omplir, presumir, pruir, pudir, resumir, retrunyir, sentir, sortir, tossir* (alguns també conjugables com a IIIa). També s'hi inclouen alguns dels seus compostos i derivats, que observen, però, la tendència general dels mots formats a partir d'un radical que està marcat per una certa irregularitat, a eliminar-la (*dissentir, assentir* i *escruixir* són de la IIIa encara que *sentir* i *cruixir* siguin de la IIIb; *escollir* és de la IIIa o de la IIIb segons el DGLC, encara que *collir* només pugui ser de la IIIb).

Pel que fa als morfs de conjugació (vocal temàtica i increment temàtic), podem observar que hi ha una certa relació entre algunes conjugacions. La IIIa i la IIIb comparteixen la vocal *i* en les mateixes formes i difereixen en alguns temps en els quals tenen \emptyset o *é*. La conjugació II, d'altra banda, presenta certes particularitats. La vocal temàtica és, en algunes formes, pròpia: persones 2-6 del perfet i gerundi tenen *é*, el participi *ú*, infinitiu, futur i condicional tenen \emptyset . En les altres formes, però, la vocal temàtica és idèntica a la de la primera conjugació (4,5 PI, 4,5 PS, 5 Imp tenen *é*; IS té *é*), a la de la tercera (II, *i*) o a ambdues (1,2,3,6 PI, 1,2,3,6 PS, 2,6 Imp que tenen \emptyset). L'altra particularitat és que conté pràcticament tots els verbs irregulars.

Tenim, doncs, dues grans conjugacions regulars, la I i la IIIa, dues conjugacions regulars menors, la IIIb relacionada amb la IIIa, i la II regular relacionada amb les anteriors, i la conjugació irregular que inclou pràcticament tots els verbs irregulars i que es relaciona amb la II regular, òbviament.

45. *Els verbs irregulars.* — Ja hem vist que la distinció verb irregular-verb regular es fa en base a la regularitat morfològica de l'arrel —existència o no d'al·lomorfa en l'arrel. *Perdre* és regular perquè presenta un sol morfema radical, /pérd/ que es realitza fonèticament de diversa manera [pé̃t], [pé̃r], [pə̃rð], etc. L'existència d'«irregularitat» en la desinència és simplement una conseqüència del caràcter inflectiu de la flexió verbal catalana, que es manifesta, sobretot, com hem vist, en els morfemes de temps i conjugació; hi ha una gran varietat d'al·lomorfs per a cadascun d'aquests morfemes segons

52. Les úniques excepcions, són *eixir*, que presenta l'alternança *ə - i* (ifú - ə̃fím), i els seus compostos, i *lluir, oir, pruir* i compostos quan es conjuguen en forma pura, perquè presenten radical amb *w* final (lúw, ów, prúw, etc.). Cal afegir-hi els verbs que presenten alternança *ú - o* en els dialectes que no redueixen les *oo* àtones a *u* (*tossir, collir, cosir, sortir, escopir*). Les alternances *put - puden* són purament ortogràfiques. *Dir, tenir, venir* són de la segona conjugació. Finalment cal dir que els participis d'alguns verbs de la IIIb són de fet irregulars (*morir - mort, omplir - omplert, obrir - obert*), com de fet també passa amb els verbs regulars de la segona (*plangut, atès, estret, crescut*, etc.).

amb quins altres morfemes es combini. Curiosament, la desinència verbal varia molt poc quan passem dels verbs regulars als irregulars. Només en alguns casos, i especialment en els verbs més irregulars, trobem canvis en la vocal temàtica o en els morfemes de temps i de persona que els apartin dels verbs regulars.

A continuació examinarem algunes de les propietats que caracteritzen els verbs irregulars.

En tots aquests verbs existeixen dos o més al·lomorfs per al morfema radical. En alguns casos també varia la vocal temàtica, i només en els més irregulars els morfemes de temps o persona. La irregularitat de la vocal temàtica ha fet pensar⁵³ en l'existència de tres úniques conjugacions regulars, I, IIIa i IIIb, i una gran conjugació irregular, II. Tot depèn, evidentment, del criteri a partir del qual determinem regularitat i irregularitat.⁵⁴

Amb el criteri que hem adoptat aquí —al·lomorfa en el radical— tenim com a regulars I, IIIa, IIIb (amb alguna excepció) i els del tipus *témer* o *perdre* de II. Són irregulars, en canvi, la major part dels verbs de II, i algun de IIIb. Però podríem utilitzar com a criteris distintius alhora l'absència d'al·lomorfa en l'arrel i la regularitat en la vocal temàtica. Amb aquest criteri tindríem les conjugacions següents:

	Al·lomorfa en l'arrel	Vocals temàtiques ⁵⁵ (o increment temàtic)
I	NO	ø á é é
IIIa	NO	é̃j í (é)
IIIb	NO	ø í (é)
II «regular»	NO	ø é é í ú

La conjugació II «regular» es caracteritza per presentar, barrejades, vocals temàtiques típiques de les conjugacions I i II, a més de la *ú* pròpia de la major part dels seus participis. A més, els acabats en *er* àton ortogràfic ja no tenen, com hem vist, *r* com a morfema d'infinitiu en molts parlars.

El caràcter mixt de la conjugació II es manifesta també en d'altres casos. La distribució mixta de vocals temàtiques —sigui determinant o no d'«irregularitat»— no és sempre la dels verbs regulars de II que hem exposat més amunt. De vegades afecta l'infinitiu que, com se sap, és el temps determinant de conjugació a efectes normatius. Per això han estat catalogats com a verbs de la I o la II alguns com els següents que presenten una distribució de vocals temàtiques particular:

53. MASCARÓ, 1983, 142.

54. El criteri estadístic o de productivitat derivacional, repetit per Ferrater (1981, 36, 99), no és pertinent. Una conjugació —com la IIIb de *sentir* o la II de *perdre*— pot ser no productiva derivacionalment, però per això no deixa de ser conjugació, és a dir, paradigma inflectiu verbal aplicable a un conjunt —obert o tancat— de verbs.

55. Exclou la *i* de IPF.

Al·lomorfa
en l'arrel

Vocals temàtiques

tenir	SÍ	ø í é é ú
venir	SÍ	ø í é é ú
anar	SÍ	ø á é é í
estar	SÍ	ø á é é

El que fa que aquests verbs tinguin caràcter mixt no és només el conjunt de vocals temàtiques que prenen, sinó la seva distribució. Comparem, per exemple (vocal temàtica en cursiva), els regulars I cantaré, cantant, III bulliré, bullint, amb aniré, anant; II temut, tement, III bullit, bullint, amb tingut o vingut, tenint, venint; cantøes, cantøa, cantøen, amb estàs, està, estan. Les alternances de l'arrel característiques d'aquests verbs són de dues menes. Algunes afecten molts verbs i es caracteritzen per ser alternances de la consonant final de l'arrel, sobretot alternances de *g*, *w*, *v*,⁵⁶ *ʃ*, *ʒ*, *j*, *i*, de forma més reduïda, alternances en l'última vocal del radical. Altres alternances són casos de supleció, és a dir existència d'arrels alternants molt distanciades fonològicament i que només afecten un verb. Exemples del primer tipus són alternances *w-g* a *déw-déyi*, *əskríw-əskríyi*, *tréw-tréyi*, *ríw-ríyi*; exemples de supleció són les formes *sók-érəm-sərə-fósiw-əstát* del verb *ésser*, o *sé-səβiə-sápiγəs*, del verb *saber*. Una característica de les relacions d'alternança (com *ø-g*, *w-v*, *ə-i*, etc.) és que cadascuna no és exclusiva d'un conjunt de verbs, sinó que s'entrecreuen, i donen lloc, d'aquesta manera, a un conjunt bastant nombrós de «conjugacions irregulars» amb trets d'irregularitat comuns.

A continuació dono en quadre (adaptat de MASCARÓ, 1983, 174) les alternances de consonants finals més regulars. Indico el grup o «conjugació menor», un exemple de verb del grup i la consonant que alterna per a cada conjunt de formes inflectives. Ignoro, en aquest quadre, les variacions de la vocal del radical que indico amb * en els casos en què es presenten (*káw-kéjə*, etc.):

Consonants finals de radical subjectes a alternança (participi omès)

		Inf.F.C 2,3,6 PI 2 Imp	II	5 Imp 4,5 PI	Ge	PF, IS	PS 6 Imp	1 PI
Regular	témer	—	—	—	—	—	—	—
G-1	córrer	—	—	—	—	g	—	—
G-2	fondre	—	—	—	—	g	g	g
GUI-1	caure	w	*j	j	j	jg	jg	jg
GUI-2	treure	w	j	j	j	g	g	g
GUI-3	riure	w	*j	—	—	g	g	g
GUI-4	dur	w?	j	—	—	g	g	g
GU	cloure	w	—	—	—	g	g	g
GUB-1	beure	w	b	b	b	g	g	g
GUB-2	escriure	w	b	b	b	g	g	g
BUSC	viure	w	b	b	b	sk	sk	sk
XSC	néixer	ʃ	ʃ	ʃ	ʃ	sk	ʃ	ʃ
XG	conèixer	ʃ	ʃ	ʃ	ʃ	g	g	g

56. *b* en els dialectes que no distingeixen *v* i *b*.

La mateixa regla d'inserció de *ə* que explicava la forma fonètica de futurs i condicionals explica l'aparició de *ə* en formes que deriven de radicals amb velar final, com a *kórrgés* → *kuřəyés*.

La *d* típica dels infinitius, futurs i condicionals de verbs que presenten radical acabat en *n* o *l* també s'explica fonològicament i no cal postular al·lomorfs del radical amb *d* final, com *fónd*, etc.⁵⁷ Variacions vocàliques com ara *treu-traient*, *neix-naixem* són, en dialectes orientals, purament ortogràfiques. En dialectes que les presenten fonèticament, s'han de tractar com les altres alternances vocàliques que examinarem una mica més avall. En el cas de *dur* es fa difícil de determinar en quins casos el radical acaba en diftong *uw*. A més d'aquells parlars en què apareix fonèticament de forma clara (ALCOVER-MOLL, 1929, verb *dur*), l'únic argument per suposar una *w* es pot derivar de l'exemple de Fabra (1913, I, 10) *dúwnus*, que en aquests parlars és *dunus* i no pas **dunzə*, paral·lelament a *féwnus*, **féwnzə*.

Fabra (1926) conté 260 verbs de la segona conjugació (inclosos *venir*, *tenir* i compostos, i *donar*, *estar* i *anar*). Però molts són derivats o compostos i el nombre de morfemes radicals d'aquesta conjugació no arriba, probablement, a la setantena. A continuació dono tots els verbs inclosos en els grups esmentats abans i els més irregulars. Cal afegir-hi els seus compostos.

Grups de verbs (morfemes radicals) de la conjugació II

1. *Regulars*. Atènyer, batre, -cebre (concebre, percebre, etc.), empènyer, fènyer, -metre (admetre, prometre, etc.), péixer, perdre, pertànyer, plànyer, rebre, rompre, estrènyer, témer, tòrcer, vèncer. *També* créixer, merèixer, néixer (si no s'adopten les formes en *sk*). En molts casos és irregular el participi (atès, pertangut, etc.).

2. *G-1* Córrer.

3. *G-2* Tots els verbs amb radical en *l*, *n* finals: caldre, doldre, moldre, -soldre (dissoldre, absoldre, etc.), soler, toldre, valer; encendre, fendre, fondre, -pendre (dependre, suspendre, etc.), prendre, pondre, romandre, -tendre (atendre, entendre, etc.), tondre, vendre. *Soler* i *valer* presenten enfront dels altres verbs del grup, vocal temàtica en l'infinitiu, però això no afecta el radical que segueix les alternances pròpies del grup.

En aquest grup, com en els següents, hi ha verbs defectius, cosa que en algun cas dificulta la classificació (*caldre*, *lleure*, *raure*).

57. WHEELER, 1979, 29-30; MASCARÓ, 1983, 148-150.

4. GUI-1 Caure.
5. GUI-2 Creure, jeure, lleure, seure, treure.
6. GUI-3 Riure.
7. GUI-4 Dur.
8. GU Cloure, coure, noure, plaure, raure.
9. GUB-1 Beure, deure, heure, moure, ploure.
10. GUB-2 Escriure.
11. BUSC Viure.
12. XSC Créixer, néixer, merèixer. Pel que fa a l'ús de formes amb *sk*, hi ha diferències entre FABRA, 1918, 1932, 1956.
13. XG Conèixer, parèixer.

El participi, que fins ara no hem considerat, és la forma que, lògicament, donat el seu caràcter de derivat adjectival, presenta més desviació. Dels 57 morfemes radicals d'aquests grups menys irregulars, la majoria (32) fan el participi amb vocal temàtica *u* i morfema de participi *d* combinat amb algun dels radicals alternants del verb. El caràcter sonor del morfema de participi es justifica amb les formes femenines (*pəřđúđə*, *kunəγúđəs*, etc.). En alguns altres pocs casos, aquells morfemes s'adjunten a un morfema radical alternant que no apareix en cap altra forma (*pascuda*, de *péixer*, *pertanguda* de *pertànyer*, *planguda* —o *planyuda*— de *plànyer*). Bastants verbs tenen un participi acabat en *z* (12 exemples: *klózə*, *fózə*, *prézə*, etc.). Wheeler (1979, 98-102) assigna aquesta consonant final al morfema de participi i la deriva d'una *d* subjacent. A Mascaró (1983, 154, 162-163) es considera, sense oferir cap argument, de l'arrel i s'assignen vocal temàtica i morfema de participi \emptyset a aquests verbs. Una raó per considerar aquesta *z* radical és el fet que els derivats com *iqkluzjó*, *fuzibblə* la presenten i aquest tipus de derivats no es formen pas sobre el participi, sinó sobre un radical: *kumfəsə-kumfəsəjə*, *tóřs-tuřsəjə*, *səřβi-səřβibblə*, *bəřiə-bəřibblə*.

Uns quants participis acaben en *t* sorda: *trétə*, *əstrétə*, *dútə*, *əskrítə*, *móltə*, *kújtə*, *(di)sóltə*, *tóltə*, *póstə*. Aquest últim exemple s'ha d'analitzar amb *t* de participi que segueix un radical en sibilant final sense vocal temàtica, *póz+ \emptyset +t+ə*. La sibilant pot ser *z* assimilada en sonoritat a la *t*. Per tant aquesta

z, paral·lela a les que acabem de discutir, és per força del radical i no pertany al morfema de participi.

Pel que fa a la terminació, cal notar que *soler* i *valer* presenten una vocal temàtica anòmala *é* en l'infinitiu i en el gerundi (quan els verbs del seu grup presenten, respectivament, \emptyset i *é*). *Escriure* i *viure* tenen la vocal temàtica de la conjugació III amb els radicals acabats en *b*: *əskriβim* (cf. *muβém*) *biβin* (cf. *bəβén*). En els radicals acabats en *j*, quan hauria de seguir una vocal temàtica *i* hi ha en canvi vocal temàtica \emptyset : *kéjə*, *tréjə*, *řéjə*, *dújə* (**kə(j)itə*, etc.). Històricament, es tracta, òbviament, del pas de la vocal temàtica a semivocal per desplaçament de l'accent, però sincrònicament no hi ha cap raó per suposar actius aquests processos.

Pel que fa als morfemes de persona, ja he comentat l'existència d'una marca d'infinitiu *ə*, en molts parlars, en els verbs acabats en *s*, *f*, *ř*, *m*, *ř*. Els imperatius de tots els verbs de la conjugació II desenrotllen una vocal *ə* en la persona 2 quan segueix clític. Si seguim la generalització de Fabra (1913, I, 10) els verbs acabats en consonant (no semivocal) que tenen el mateix radical a 2 Imp i 3 Imp són els que presenten *ə*:

2 Imp	řép	kús	prén	mól
3 Imp	řéβi	kúzi	préngi	mólyi
2 Imp+clític	řéβə ns	kúzə lə	prén nus	mól lə

Una altra irregularitat que presenten alguns d'aquests verbs, i que és típica dels més irregulars que veurem de seguida, és l'alternança de la vocal del radical. Afecta els grups GUI-1 (*caure*), GUI-3 (*riure*) i GU (només el verb *coure*). Afegim aquí *eixir*, de la conjugació IIIb que també presenta alternança vocàlica.

Verb	Alternança	Formes en les quals presenta el segon element de l'alternança
caure	á-é	II
riure	í-é	II
eixir	í-ə	Totes les no rizotòniques (4,5 PI, 4,5 PS, II, IS, F, C, Inf, Ge, Pa, PF)

Exemples: *káw-kájyi-kéjə*, *řw-říyi-řéjə*, *řř-řřim-řřirá*.

En el quadre següent apareixen els morfemes radicals i les vocals temàtiques o morfemes desinencials anòmals dels altres verbs irregulars. Deixo un espai entre els diferents morfemes i dos espais entre morfema radical i morfema de temps o persona quan no apareix el de la vocal temàtica. Els morfemes desinencials no apareixen més que quan són diferents dels normals a la conjugació II.

	Saber	Cabre	Poder	Voler	Tenir	Venir	Haver
FC	sáb	káb	pód	ból	tín	bín	áv
Inf	sáb é	káb	pód é	ból é	tén í	bén í	áb é
2, 6 PI	sáb	káb	pód	ból	tén	bén	á*4
3 PI	sáb	káb	pód	ból	té	bé	á*4
II	sáb	káb	pód	ból	tén	bén	áb
Ge, 4,5 PI	sáb é*5	káb é*5	pód é*5	ból é*5	tén í	bén í	áb é*5
IS	sáb	káb	púg	búlg	tíng	béng	ág
PS, 6 Imp	sápig	kápig	púg	búlg	tíng	bíng	áz*1
PF	sáb	káb	púg	búlg	tíng	bíng	ág
5 Imp	sápig	káb	púg	búlg	tíng	bén	*1
2 Imp	sápig ə z	káb	púg ə z	búlg ə z	tíng ə z	bín ə	*1
1 PI	sé	káb	púg	búl	tíng	bíng	é/áz*4*8
Pa	sáb	káb	púg	búlg	tíng	bíng	ág

	Veure	Fer	Anar	Va*1	Dir	Estar	Ésser
FC	béw	fé*2	án í		dí*3	st á	s é, fó rə
Inf	béw	fé	án á		dí	st á	s é, és
2, 6 PI	béw	fá	bá	bá/bá rə	díw	st á	ét, só
3 PI	béw	fá	bá	bá	díw	st á	és
II	béj ə	féj ə	án á		déj ə	st á	ér ə
Ge, 4,5 PI	béj	f	án á*6	bá/bárə	dí	st á*6	s, só
IS	béj	f é	án		díg	st	fó
PS, 6 Imp	béj	fás, f	báz, án	báz	díg	stíg	síg
PF	béj	fíw, f, féw	án á		díg	stíg	fúj, fó, fów
5 Imp	béj	f	án		díg	stíg	síg
2 Imp	béj ə z	f é z	b é z*7		díg ə z	stíg ə z	síg ə z
1 PI	béj	fáz	báz	báz	díg	stíg	sóg
Pa	bíz t	f é t	án á		dí t	st á	st á

*1 *va*, l'auxiliar del perfet perifràstic és defectiu en totes les formes, excepte els dos presents; *haver* és defectiu en l'imperatiu (*heure* o *haver* transitiu té imperatiu, però s'inclou en grup anterior, v. més amunt). *2 És difícil en aquest, o altres casos similars, de destriar arrel i vocal temàtica. El perfet sembla imposar *f+é+rə+n*, però els temps com futur i condicional que a la conjugació II no tenen vocal temàtica indiquen el contrari. *3 A *dir*, com a *dur*, inclou la vocal que precedeix el morfema de temps dins de l'arrel. Els problemes són similars als de la nota anterior. *4 Existeixen també, com és sabut, les formes àtones *i, əs, ə, ən* en alguns parlars del central. *5 La *é* només és anòmala en el Ge, que normalment pren *e*. *6 La *a* només val per al Ge anòmala; 4,5 PI prenen regularment *ε*. *7 Val el que s'indica a la nota *2: podem analitzar *b+é+z* o bé *bé+ə+z*. 8. *é* usat per a l'auxiliar, per a la forma impersonal amb clíctic inherent «*haver-hi*» i també per a la perifràstica «*haver de Inf.*», *áz* ([átj]) per a la perifràstica.

Saber i cabre. Les alternances *β-p* que presenta l'arrel (*sáβən, kabíə, sáps, káp*, etc.) s'expliquen per processos fonològics generals. Ambdós presenten un al·lomorfe amb accentuació plana (/sápig/, /kápig/) única en tota la flexió verbal.

Saber presenta també l'al·lomorfe /sé/ a 1 PI. A notar que la distribució d'al·lomorfs no és paral·lela a 2 Imp ni a 1 PI.

Poder i voler. Aquests dos verbs presenten alternança vocàlica *ə-u*, a més de les arrels en *g* final, que a *voler* són les típiques dels verbs del grup G-2 (*fondre, moldre*, etc.), amb la particularitat de l'arrel en *λ* final *búl* que només apareix en aquest cas. A *poder* la *g* final alterna amb *d*.

Tenir i venir. Tenen quatre al·lomorfs radicals. Respectivament, /tín/, /tén/, /té/, /tíng/, i /bín/, /bén/, /bé/, /bíng/. L'assimilació de nasals i altres regles fonològiques deriven la forma fonètica amb què pot aparèixer el radical (*tindrè* amb inserció de *d*, *təní* amb vocal reduïda, *tíg* amb *n* assimilada i *g* elidida). L'alternança *té-tén* que aquí considerem morfològica es podria relacionar amb l'alternança *n-ø* als nominals (plá-plánə). Vegeu Mascaró (1983, 186-187) per a arguments en contra.

Haver. La distribució més familiar dels verbs del grup GUV amb *b-w-g* finals reapareix aquí. S'hi afegeixen, però, la palatal final *ʒ* (pròpia també de *veure, fer* i *anar*) i formes més irregulars (arrels *á, é*).

Veure. Similar a *treure*, és a dir, amb alternança de consonant final *w-j*, però la tercera consonant subjecta a alternança és *ʒ*, en comptes de *g* (*tréyi-bézi*, etc.). La distribució també és diferent, amb més extensió de *ʒ* i de *j*. El participi *bíz t* és un altre exemple a favor del caràcter radical de la *z* dels participis *post*, *ofès, romàs*, etc.; vegeu més amunt.

Fer. Les arrels alternants recorden algunes de les alternances més regulars que aquí es presenten molt irregularment, amb molta profusió i s'aproximen als casos de supletió: /f/, /fá/, /féj/, /fás/, /fíw/, /féw/, /fáz/.

Anar i va. *Anar* és un cas típic de barreja de conjugacions: I (ənáβə), II (bátj), III (əníré). L'arrel amb vocal temàtica de conjugacions I i II és /án/, les de la III són /bá/, /báz/, /b/. *Va* és defectiu i presenta les arrels /bá/ /bárə/ (en variació lliure) i /báz/. La forma /bárə/ conté l'element *rə* que és idèntic al morfema de perfet simple.

Dir. Pel que fa a l'arrel s'assembla al grup GUI-3 (riure) amb alternances *w-j-ø-g* i canvi de la *i* en *é* davant de *j* (*réjə, déjə*). La distribució, però, és diferent (*dir* té *g* a 2,5 Imp i té en canvi *ø* a Inf, F, C i Pa).

Estar. La *ə* inicial és epentètica. Té formes de la conjugació I en una part del paradigma i formes en *g* final de la conjugació II en la resta.

Ésser. És el verb supletiu per excel·lència. S'hi aprecien, distribuïdes de forma del tot irregular, algunes alternances que hem trobat a altres verbs: /s/, /st/, /só/, /sóg/, /síg/, /lé/, /léx/, /fów/, /fól/.

La terminació

La vocal temàtica apareix en molts casos en què és normal que sigui absent a la conjugació II. En altres casos trobem vocals temàtiques d'altres conjugacions, o anòmales. Al F, C i Inf apareix *a* a *estar*, *e* a *fer* i *ésser*. Tenen *ε* Inf i Ge de *saber, poder, voler* i *haver*. Trobem *i* a *tenir* i *venir* amb els radicals /tén/, /bén/ i a *anar* a F i C.

No apareix vocal temàtica, com ja passava en el grup de verbs menys

irregulars, en 1 II amb radical acabat en *-ěj* (*bějə, fějə, dějə*) i en moltes formes del verb *ésser*.

Com ja ha quedat dit, la irregularitat en el morfema de temps i persona és típica dels verbs més irregulars, mentre que els menys irregulars del grup anterior no solen presentar al·lomorfa en aquests casos.

La terminació *øø* típica de 2 Imp (*tém, káw*, etc.) té, en els verbs que presenten *g* final i alguns altres, *z* com a morfema de persona. Se sacrifica doncs el *ø* que correspon a la persona «no marcada» de l'Imperatiu (vegeu § 44) a la representació homogènia de la 2a. persona singular en tot el paradigma. En aquests casos, quan el radical acaba en consonant, apareix el morfema de temps *ə* com a la conjugació I (*tíγəs, síγəs*, etc., com a *kántə*; però *féøš, béøš*, com *búlø*). Aquesta *ə* apareix també a *bínə*.

Quan un verb pren una vocal temàtica exclusiva, per a la forma en qüestió, d'una conjugació altra que la II, la terminació temporal correspon a aquella altra conjugació: *əstáβə, ənáβə, əskriβítə, biβítə*.

El morfema *ə* que apareix a la persona 6 al PI en les conjugacions regulars (*λəən, kréən, mórən, lúən*, etc.) desapareix en els verbs del grup que tenen radical acabat en vocal: *án (ən), fán, bán, bán, əstán, són*.

Alguns temps són totalment irregulars. El C d'*ésser* pot tenir el morfema *rí* típic (*sərtə*) i un altre *rə* (*fórə*). *Haver* té l'IS normal *əγés, əγésis*, etc. amb morfemes de temps normals *s, si*, però també *əγérə, əγérəs*, etc. amb *rə* que apareix en temps de passat en altres casos (normalment el PF *kəntárəs*, però també l'auxiliar del perfet perifràstic (*bárəm, bárəw, bārən*)).

L'aparició del clític darrera el verb determina canvis morfològics en la desinència. La 6 Imp té morfema de persona *nt* a tots els verbs (*méπzinti, fásintu*). Com que l'únic context en què és possible determinar la forma del morfema de persona és precisament quan segueix clític que comença en vocal, es pot defensar que el morfema de 6 és, per a l'imperatiu, o possiblement per a tots els temps, */nt/*. Ja hem vist abans que alguns verbs prenen una *ə* a 2 Imp quan segueix clític (*kús* però *kúzələ*). Al mateix temps els que tenen 2 Imp. en *əz* (*sápigues, pugues, vulgues, tingues, veges, digues, estigues, rigues*) no presenten la sibilant i acaben per tant en *ə* quan segueix clític (*sapiγən, tíngələš, díγəli, əstíγət*, etc.).⁵⁸

58. Dialectalment aquest fenomen de diferenciació de formes clítics i no clítics del verb encara és més estès: *dóna* i *dóm, dém* (central), *mów* però *mótet* (Tortosa; ALCOVER-MOLL, 1929), *díγez* i *dízo* (diverses localitats valencianes; ALCOVER-MOLL, 1929).

6. Cliticització

46. *El fenomen de la cliticització.* — Ja hem esmentat més amunt la dificultat tradicional de definició del terme «mot». Un dels efectes que té l'elecció d'uns o altres criteris de definició és l'aplicació del terme a unitats més petites (com «*la*», «*sense*», «*casa*») o més grans (com «*casa*», «*la casa*», «*vendre-ho*», «*que faci*»). Allò que diferencia les dues definicions és el tractament de certs elements com a mots en el primer cas i com a parts de mot en l'altre. Solem designar amb el terme «clític» aquests elements morfològics que ocupen l'espai entre el mot i el morfema. En aquest espai aquelles propietats que diferencien el mot del morfema (caràcter lliure, certa llibertat d'ordre, fenòmens fonològics típics, inexistència d'al·lomorfa) es barregen; el clític *et*, per exemple, és un element sempre àton (de fet és asil·làbic, ja que fonològicament és */t/*), mentre que els mots tenen almenys un accent. Però, a diferència dels morfemes derivacionals o inflectius, pot canviar de posició respecte al mot sobre el qual cliticitza: *əfá* i *féřtə*.

Hi ha alguns processos fonològics que actuen com si el conjunt mot-clític fos un sol mot (l'epèntesi de *ə* i la conservació de la *r* de l'infinitiu, en els dos exemples anteriors); altres processos els tracten com a mots diferents, com l'epèntesi de *ə* a *təskriw* (**ətskriw*; cf. *inskriw, *inəskriw* amb prefix *in-*).

Hi ha, com és d'esperar, una certa continuïtat entre el caràcter de mot i el caràcter de morfema. És a dir, hi ha clítics més acostats al mot i d'altres que comparteixen més característiques amb els morfemes inflectius i derivacionals. La conjunció *i* cliticitza sobre qualsevol element no clític (*ifəré, iðəmə, ikwán, iðóns*, etc.), l'article només ho fa sobre l'element inicial del sintagma nominal (*ləfló, ləméβəfló, ləmézyrán*, etc.) i els pronoms febles només poden cliticitzar sobre un verb, però ho poden fer a la dreta o a l'esquerra (*uβriřtə, tuβriš, *uβrišəmpřət, *təřəβřə = t'ara obre*).

47. *Els criteris de distinció.* — Quines són les propietats que ens diferencien els clítics dels altres tipus d'unitats morfològiques? Partirem aquí del supòsit que una distinció triple —mot-clític-morfema— és suficient. Utilitzarem els termes «mot gran» per designar la seqüència *clítics-mot, mot-clítics* o *mot sol*, i «mot petit» per designar el mot sense clítics que contenen aquestes seqüències (un mot que apareix sense clítics és per tant un mot gran i un mot petit alhora). A *tuřnəřəpəřpuřtářmələ*, doncs, hi ha els mots grans *tuřnəřə* (que conté un mot

petit, el mateix *tuṛnərá*) i *pəṛpuṛtármələ*, que consta del mot petit *puṛtá* i els clítics *pəṛ*, *mə*, *lə*.

De forma paral·lela a la composició, el procés de cliticització és un procés que es troba una mica en els límits entre morfologia i sintaxi. Això equival a dir que el mot gran i el mot compost són mots que s'acosten, sense arribar-hi, al sintagma. El que diferencia el compost del mot gran és evidentment el caràcter lèxic del primer, enfront del caràcter més sintàctic de la cliticització (i, en certa manera també, de la flexió).

El canvi lingüístic ajuda a veure aquest diferent comportament —com a morfema lligat, com a clíctic, com a mot— quan observem el pas d'una mateixa unitat lèxica per les diferents categories. Prenem per exemple els sintagmes llatins *CĀNTĀRĒ HĀBĒS* i *CĀNTĀRĒ ĪLLĀM*, ambdós formats per dos mots tòpics independents. *ĪLLĀM* ha passat a clíctic com demostra el fet que, a diferència del llatí, no és possible separar-lo del verb com es pot fer amb altres pronoms: *kəntárləðmə*, **kəntáðməlá*; cf. *kəntákéləðmə*, *kəntáðməkélə*. El mot *HĀBĒS* ha fet un pas més enllà: s'ha convertit en un morfema inflectiu i forma amb el verb un sol mot, amb un sol radical, una única vocal temàtica, etc. En una determinada època varen tenir ambdues formes la categoria de clítics i aleshores era possible separar el clíctic del verb per un altre element que també fos clíctic: *cantar la has* (per *la cantaràs*), etc.

Semblantment a la perspectiva històrica, la que ens dona la comparació tipològica entre llengües diferents aclareix la diversa realització gramatical d'una mateixa categoria lingüística. En els exemples següents els objectes pronominals del verb es realitzen sintàcticament com a pronoms forts que constitueixen sintagmes independents en el cas de *a.*, per cliticització, en el cas de *b.* i per inflexió verbal a *c.* Podem observar també que el català es comporta com el basc en el cas del subjecte pronominal que apareix representat en la inflexió verbal.

a. Anglès

b. Català

c. Basc

He gives it to them.

3a. 3a.
sing. pl.
ac. dat.

PRONOMS
FORTS

Els ho dona.

3a. 3a.
pl. sing.
dat. ac.

CLÍTICS

Ematen die

'donar' Aux. 3a. sing. erg.,
3a. sing. ac.,
3a. pl. dat.

INFLEXIÓ
VERBAL

Hi ha una certa tendència a fer equivaler clíctic i mot àton. L'equivalència sembla molt pràctica pel que té de simplificació, però és inaplicable en qualsevol anàlisi detallada. Un primer problema es planteja quan volem definir més estrictament el caràcter àton. En moltes llengües l'accent de mot no permet aplicar una distinció tan simple. Per citar només un exemple, els pronoms febles postverbals del mallorquí i del rossellonès poden rebre accent principal, i això no fa que perdin totes les altres característiques que fan que es considerin clítics.

El que caracteritza el clíctic, i el que ha de ser a la base d'una definició, si el concepte en mereix una, és el caràcter intermedi entre element inflectiu i categoria lèxica independent. Això es reflecteix en l'aparició de propietats de «mot» i de «morfema inflectiu» al mateix temps.

Pel que fa als fenòmens de tipus *fonològic*, en general el clíctic actua més com a morfema, que no pas com a mot independent; tot i així, hi ha fenòmens que el tracten com a mot. A continuació en presento uns quants de representatius. Indico en cada cas si el fenomen es produeix o no.

	MOT PETIT	CLÍTIC	FRASE
<i>Simplificació de grups consonàntics</i>	<i>NO</i> ʃumbós səntəná kuʃumpiə	<i>NO</i> əmbéł féntu kuʃómpu (=corromp-ho)	<i>SÍ</i> řum uést fən əʃó kuřóm əʃó
<i>Elisió de r final</i>	<i>NO</i> priméřə	<i>NO</i> pəruβri féru	<i>SÍ</i> primè řp fè řps
<i>a→ε final (nord-occidental)</i>	<i>NO</i> dónes	<i>NO</i> dónala laðónes	<i>SÍ</i> dóne
<i>Sonorització de fricatives</i>	<i>NO</i> pásən	<i>NO</i> túsi (=tus-hi)	<i>SÍ</i> pàz əstrét tùz él
<i>Elisió vocàlica</i>	<i>NO</i> řəó řəunəmén	<i>SÍ</i> lóřə (optatiu) dónu (=dóna-ho)	<i>SÍ</i> kwátrórəs dónářwə
<i>Formació de semivocal</i>	<i>NO</i> suisiði	<i>SÍ</i> sujğrésə	<i>SÍ</i> tù řğrésəs
<i>b→w final</i>	<i>NO</i> beβiə	<i>SÍ</i> béwi	<i>SÍ</i> bèw ářwə
<i>uw→əw</i>	<i>SÍ</i> pləwřá	<i>NO</i> tu(w)ntáβə (=t'ho untava)	<i>NO</i> tù (w)ntáβəs
<i>bl→bbl</i>	<i>SÍ</i> póbblə	<i>NO</i> řéblə (=reb-la)	<i>NO</i> sàb limitářsə

L'elisió de *r* final és especialment aplicable al baleàric que la fa de forma molt sistemàtica i en canvi no l'elideix entre clíctic i mot petit o entre mot petit i clíctic.

La conservació, en certs mots, de la *n* final, podria explicar-se també pel seu caràcter proclíctic —o potser pel fet d'haver estat proclítics en una determinada època. És el cas de *un*, *ben*, *mitjan*, *quin*, *algun*, enfront de *ú*, *bé*, *mitjà*, *qui*, *algú*. Pel que fa a l'accent, la qüestió no és senzilla. Normalment es fa la distinció entre els mots tòpics i els àtons, és a dir, pronoms febles, articles, possessius sense article, preposicions *a*, *amb*, *de*, *en*, *per*, «relatiu» *que*, conjuncions *i*, *ni*, *si*, *que*, i algunes formes dels auxiliars *haver* i *ésser*. En

aquesta classificació se segueix el criteri de la manca normal d'accent fonètic i la presència de reducció vocàlica. Però la reducció vocàlica només es pot detectar amb tota seguretat en el cas de *a*, ja que la *i* no és mai resultat de reducció i la *u* pot ser-ho o no. I la manca de reducció només es veu en el cas de *a*, *e*, *e*, *o*, *o*. Quan apareixen *i*, o *u*, per tant, tant es pot tractar de contextos de reducció com de no reducció, ja que el resultat és el mateix.

Però si la presència de reducció garanteix l'existència d'atonicitat fonètica regular, la seva absència no demostra caràcter tònic, com ja s'ha dit per als compostos (vegeu § 20).

Un altre criteri, aquest segur, d'atonicitat és la pèrdua de caràcter sil·làbic de *i* i de *u*: *nojéntris*, *pénsiw*.

Distingim, doncs, tres casos, pel que fa a l'accent: *a*. accent subjacent realitzat fonèticament, sense reducció; *b*. accent subjacent sense realització fonètica, que ha evitat, però, la reducció; *c*. accent subjacent o no, sense realització fonètica i amb reducció.

- a. *pá préw sál*
- b. *řentápláts sensəpó kontrəkóř*
- c. *řəntəđóřə sənsé kuntrári*

Si el cas *b.*, a més a més d'afectar el primer element de molts compostos, s'estén també al primer element (complementitzador, preposició, adverbi) d'alguns sintagmes, aquest primer element podria considerar-se igualment un clíctic. Encara que la confirmació de la possibilitat necessitaria una anàlisi més detallada, la identitat o diferència (accentual) fonètiques dels exemples següents fan veure que en molts casos l'accent d'aquests mots és diferent d'un accent normal i que en molts casos és amb tota seguretat igual a accent zero:

La porta_v cap_{prep} aquí ≠ La porta cap_v aquí
 A qui valdrà més... = Equivaldrà més ≠ Aquí valdrà més
 (= 'a aquell a qui valdrà més...')
 Tant sobre_{prep} nou (= 9) ≠ Tant sobre_N nou (≠ vell)
 Entre la gent ≠ Entra la gent
 Sense antenes ≠ Cent centenes
 Que des d'amunt ≠ Quedés damunt

Se'ns va confiar { *quan* } marxava (*confiar-se* intransitiu) ≠
 { *perquè* }
 ≠ Se'ns va confiar { *quan* } marxava (passiva pronominal de *confiar*).
 { *perquè* }

Mentre calma ≠ M'entra calma
 El que no pesa ≠ El canó pesa
 Ni t'estranya ≠ Nit estranya

Això demostra que elements com *qui*, *sobre*, *entre*, *sense*, *des*, *quan*, *perquè*, *mentre*, *no*, *ni*, i d'altres, es presenten sovint sense accent. Si bé la variant accentuada és possible (per exemple a *əlkənoðpézo* o a *əntřələzén*), no és la corrent i s'interpreta amb l'element accentuat amb accent d'èmfasi (l'equivalent, en l'exemple, a *El que sí que pesa*, en l'afirmativa, o a *No, ENTRE la gent* com a resposta a *Oi que el vau veure sobre la gent?*). Si aquesta manca d'accent de frase és determinativa de caràcter clíctic, és una qüestió que queda per resoldre.

Les característiques *morfològiques* dels clíctics també són mixtes. Si els comparem, per exemple, amb els morfemes de flexió verbals, presenten sempre, de forma molt regular, el mateix morfema. El clíctic de 2a. persona singular és /t/ sempre, i les formes [ət], [t], [tə], [əd], [əm] etc. (*əttřř*, *əřékət*, *fěřtə*, *əddík*, *əmmírən*) són totes imputables a regles fonològiques generals. Hi ha però també casos d'al·lomorfa, com veurem més endavant, que acosten els clíctics als morfemes no radicals.

El comportament morfològic-sintàctic, especialment en allò que fa referència a l'ordre i posició dels clíctics és un dels trets que millor els caracteritza. Dins el mot petit, radical i morfemes de derivació i de flexió tenen un ordre absolutament fix. En la frase, en canvi, l'ordre és, en català, discretament variable d'una banda, i governat sintàcticament de l'altra. Els clíctics tenen una certa llibertat d'ordre, però la seva col·locació no obeeix principis sintàctics en general:

Vull poder veure *això*.
Això, vull poder veure (amb èmfasi marcat per entonació descendent sobre l'última síl·laba d'*Això*).
 Vull poder veure-*ho*.
 Vull poder-*ho* veure.
Ho vull poder veure.
 **Ho*, vull poder veure.

No tots els clíctics es comporten de la mateixa manera; els pronoms febles cliticitzen sempre sobre un verb, en un ordre determinat, independent de l'ordre dels sintagmes amb els quals estan relacionats. Altres clíctics cliticitzen sobre el primer mot que tenen a la dreta, preservant l'ordre sintàctic. *a*. i *b*. mostren com els pronoms febles no poden cliticitzar sobre elements no verbals i altres clíctics sí; *c*. i *d*. mostren com l'ordre sintàctic es preserva en certs clíctics, però no en el cas dels pronoms febles:

- a. No facis cas a la Maria.
 No *li* facis cas.
 *No facis cas-*li*.
 **Li* no facis cas.
- b. No vol *que* vingui.
 No vol *que* ell vingui.
 No vol *que* mai no vingui.

aquestes formes no poden ser tampoc sempre enclíiques, com demostren els exemples en què apareixen finals: *nòsékiés*, **nòsékiés*, *kwàniéts*, **kwàniéts*.

49. *Els pronoms febles*. — El sistema pronominal àton català és considerablement complex. Encara que el conjunt de seqüències pronominals àtones sigui finit, és prou extens: probablement més de 150 seqüències i encara augmentarien si s'han de tenir en compte els canvis determinats pel caràcter preverbal o postverbal i el caràcter fonològic del verb sobre el qual cliticitzen. La fonologia dels clítics pronominals ofereix trets propis, la morfologia també, i la sintaxi presenta molts problemes encara no resolts. Aquí no podem defugir moltes qüestions de tipus sintàctic, però ens centrarem en els aspectes morfològics, i també en els fonològics en la mesura que sigui necessari resoldre'ls per adoptar una solució morfològica o una altra.

Les preguntes bàsiques que hem de contestar són les següents: a) Quin és el conjunt de les seqüències fonològiques possibles que representin una seqüència pronominal àtona? b) Quines categories morfològiques i sintàctiques representen? Parlo de «seqüència àtona» en comptes de parlar de «seqüència de pronoms febles» perquè —com es veurà més endavant— la seqüència no és segmentable en un conjunt de «pronoms febles» independents. En això es manifesta precisament l'acostament del clíctic al morfema i el seu allunyament del mot. Fins al punt que podríem parlar d'una segona flexió del verb, la seva «flexió pronominal». ⁶³ No qualsevol seqüència pronominal possible en principi es troba entre les seqüències efectives. Les causes de la agramaticalitat de certes seqüències són sintàctiques, morfològiques o fonològiques, i en determinar de quin tipus és la restricció que opera en cada cas i com cal formular-la resideix el principal problema del sistema pronominal.

Per facilitat d'exposició començarem per les seqüències pronominals d'un sol element. Com es caracteritza un pronom feble? Morfològicament per la forma fonològica (o formes fonològiques si hi ha al·lomorfa) que adopta el morfema o adopten els morfemes que el constitueixen i per les seves propietats morfològiques. Així el pronom *em*, que representarem amb EM, amb majúscules, té el sol morfema /m/, i la propietat 2a. persona [+II, -I], singular [-PI] i pot tenir altres trets com [+referencial], [+reflexiu], [+acusatiu], etc.

Hi ha propietats sintàctiques o semàntiques que els elements lèxics o l'estructura sintàctica imposen als sintagmes nominals, que no tenen transcendència en el sistema pronominal vist morfològicament (per exemple el caràcter comptable, o el temps verbal), però els pronoms febles són probablement els elements morfològics en els quals conflueixen més propietats lingüístiques diferents. A l'hora de determinar la gramaticalitat d'una seqüència pronominal àtona s'han de tenir en compte categories tan diverses com gènere, definit, humà, nombre, acusatiu, persona, reflexiu, partitiu, datiu, recció preposicional,

63. El terme és només aproximat, perquè en la flexió pròpiament verbal, també hi ha flexió pronominal, ja que el verb s'inflexiona en persona per establir concordança amb el subjecte.

impersonal, locatiu, instrumental, preverbal, postverbal, alatiu, ablatiu, animat, etc.

Morfològicament caracteritzem els pronoms febles pels morfemes que els constitueixen. Parteixo del sistema central normatiu i aniré fent, quan això resulti interessant, referències a formes dialectals, sobretot al barceloní.

Els catorze pronoms febles es poden representar de la forma següent:

Forma fonològica	Trets morfològics dels morfemes
1. s	-I -II ES
2. t+∅	-I +II / -PI
3. m+∅	+I -II / -PI
4. n	EN
5. u+z ; al·lormorf radical: bu	-I +II / +PI
6. n+z ; al·lormorf radical: nu	+I -II / +PI
7. l+∅+∅ ; al·lormorf de gènere: u	-I -II -Dat +Ac / -Fem / -PI
8. l+∅+∅	-I -II -Dat +Ac / +Fem / -PI
9. l+∅+z ; al·lormorf de gènere: u	-I -II -Dat +Ac / -Fem / +PI
10. l+∅+z	-I -II -Dat +Ac / +Fem / +PI
11. li+∅ (o be' [+i+∅])	-I -II +Dat -Ac / / -PI
12. l+∅+z ; al·lormorf de gènere: u	-I -II +Dat -Ac / / +PI
13. u	HO
14. i	HI

El tractament que presento aquí coincideix bàsicament amb Wheeler (1979, 141-190), el treball més extens i complet sobre el sistema pronominal «normatiu» i sobre el barceloní. ⁶⁴ Aquí, però, tracto amb al·lomorfs les formes *elllo*, *els/los*, *ens/nos*, *us/vos*, i introdueixo algunes altres modificacions que comento en nota.

Segons la posició i el context fonològic s'adopten uns o altres al·lomorfs. Regles fonològiques d'epèntesi de *ə* (*əmdónə*, *əlzimítə*, *səsáp*), d'elisió de *ə* (*lèβístə*), de formació de semivocal (*fásiw*), i d'altres, donen les diferenciacions fonètiques observables en la seqüència.

Sintàcticament s'hi afegeixen altres propietats que distingeixen, per exemple, l'*em* acusatiu del datiu, els dos *es*: *Es dóna les gràcies (a tothom)*, *Es dóna les gràcies (ell mateix)*, etc.

50. *La font dels clítics*. — Per determinar, en part, les propietats sintàctiques i morfològiques dels clítics, podem recórrer a la seva funció sintàctica, generalment representada pel sintagma amb el qual estan relacionats, el que anomenarem la «font» del clíctic. A la frase *No el compraran* el pronom *el* està relacionat sintàcticament amb un sintagma complement directe definit masculí singular, per tant amb un sintagma com *aquest diari* a *No compraran aquest*

64. Les formes fonètiques de les seqüències pronominals barcelonines i les observacions bàsiques sobre el sistema ja foren establertes per Fabra (1913).

diari. Aquest sintagma nominal, o qualsevol amb característiques similars, és la font d'*el* a *No el compraran*. Resulta pràctic utilitzar, per tal de determinar la font, el fenomen sintàctic de la dislocació. La dislocació dóna com a resultat un constituent precedit o seguit d'una frase que conté el pronom feble corresponent al constituent dislocat. El constituent dislocat es caracteritza per una entonació ascendent final, quan precedeix la frase, i baixa final, amb tonalitat general baixa si la segueix, mentre que la frase té la seva entonació com si fos aïllada. El fenomen és doncs diferent del de la frase citada més amunt (*Això, vull poder veure*) amb entonació diferent i sense pronom feble a la frase. *a.* i *b.* són casos de dislocació tots dos, però el fet que sigui a l'esquerra o a la dreta dóna entonacions lleugerament diferents. Igual que *a.* i *b.*, *c.* i *d.* tenen la mateixa forma fonètica segmental, però difereixen sintàcticament, i per l'entonació; *c.*, amb la dislocació a l'esquerra té la mateixa entonació que *a.*⁶⁵

a. La roba, la roba.	DISLOCACIÓ A L'ESQUERRA
b. La roba, la roba.	DISLOCACIÓ A LA DRETA
c. El color, l'imitaran.	DISLOCACIÓ A L'ESQUERRA
d. El color, limitaran.	TEMATITZACIÓ

Amb frases amb dislocació, com *a.* i com *b.*, podem doncs tenir al mateix temps el pronom o els pronoms i la seva font. En d'altres casos la font no es pot determinar d'aquesta manera (font de l'ES impersonal i dels reflexius, font «lèxica» dels verbs pronominals, etc.). A continuació dono, resumidament, les possibles fonts dels pronoms febles. Aquest és un problema sintàctic complicat, per tant el tractament és considerablement simplificat.

1. se	a) Reflexiu de 3a. persona.	Es renten la cara.
	b) Subjecte «impersonal»	Es renta la roba a qui ho demani.
2. et	a) Acusatiu	Et veig, a tu.
3. us	b) Datiu	Us agrada, a vosaltres.
5. ens	c) Reflexiu (acusatiu o datiu)	Ens rentem (la cara).
6. em	d) Benefactiu	No em fallis!
4. en	a) Partitiu	De pa, { no n'arriba.
no en volen.
no en couen cap de petit. }
	b) Ablatiu (provinença espacial).	De Roma, en sortiren a les quatre.
Regit pel verb.
	c) Complement preposicional amb <i>de</i> regit pel verb.	De tu, sempre en parlen.
	d) Complement preposicional amb <i>de</i> dependent d'element nominal.	D'aquest llibre, se n'han venut molts exemplars.

65. Vegeu la descripció de BONET, 1984. Alguns autors usen «dislocació» i «tematització» amb sentit intercanviat.

7. el	a) Acusatiu (definit a 7-10)	3a. El diari, el compraran.
persona.
8. la		
9. els	b) Predicatiu (definit a 7-10)	De bonic, ja ho és.
10. les		
13. ho		
11. li	a) Datiu definit animat 3a. perso-
na.	Li agrades.
12. els	b) Benefactiu definit animat 3a.
persona.	La nena els ha tornat a sus-
pendre el curs.
14. hi	a) Locatiu, alatiu, comitatiu, re-
gits o no pel verb.	Què hi fas aquí?
Allà, no hi aniré pas.
Hi treballes bé, amb ella?
	b) Preposicional regit pel verb, di-
ferent de <i>de</i> .	S'hi preocupen, per ella.
	c) Datiu inanimat.	A la seva vocació hi va dedicar
tota la seva vida.
	d) Predicatiu.	De bonic, s'hi ha tornat ara.

En el cas de l'impersonal, els reflexius, i possiblement el benefactiu, la font no pot aparèixer dislocada perquè la construcció admet només el pronom i no el sintagma nominal ple:

{ *Algú
*La gent
*Ells
etc. }, es renta la roba a qui ho demani

*A tots, tots es renten la cara.

*A mi, em rento la cara. (N.B.: amb entonació de dislocació, òbviament.)

?Als seus pares, la nena els ha tornat a suspendre el curs.

La font existeix igualment en aquests casos; l'únic que passa és que no es pot fer aparent per dislocació. La determinació de la font és una mica més complexa. Per al reflexiu val el subjecte, per al benefactiu es pot recórrer, amb una certa prudència, a un sintagma nominal coreferent que aparegui abans.⁶⁶ En el cas de l'impersonal ES, no existeix cap SN que hi pugui correspondre.

51. *La no biunivocitat de la relació font-clític*. — Els casos anteriors no poden presentar la font dislocada o en frases independents, però la font existeix (sintagma «impersonal», sintagma coreferencial amb el subjecte, etc.). En

66. Així com en la dislocació el clític preserva la propietat de determinació de l'element dislocat (*El teu amic, l'he vist; ?Un amic teu, l'he vist*), un indeterminat es fa determinat a partir de la seva aparició en el discurs (RIGAU, 1981, 313 i ss.). *He dit a un amic teu que el podries veure més tard.*

aquests casos parlarem de la font pròpia o «sintàctica» per diferenciar-los dels que no tenen font pròpia (font «lèxica»). Ara examinarem casos de relació no-biunívoca entre el pronom feble i la seva font, que poden ser de tres tipus: a) clític sense font, b) clític amb més d'una font, c) font amb més d'un clític (el cas de font sense clític, per exemple el clític de subjecte definit inexistent en català, no cal assenyalar-lo).

El cas més típic de pronom feble que no està relacionat amb cap sintagma nominal (o més ben dit amb cap «posició» de sintagma nominal en la frase) i per tant no és referencial, és el dels anomenats verbs pronominals. Aquests verbs es construeixen sempre, com és sabut, amb un clític reflexiu, per tant concordant amb el subjecte:

La Maria s'empassa el dinar (*a si mateixa).
No t'ho pensis pas (*a tu mateix).

El caràcter no reflexiu, semànticament, del clític es fa palès si afegim a les frases anteriors *a si mateixa* i *a tu mateix*, respectivament.

Un altre cas conegut és el d'*en* en verbs com *dur-se'n*, *anar-se'n*, *tornar-se'n*.⁶⁷ A les frases següents, però no sé d'on fa impossible l'aparició del clític *en* per contradicció semàntica; el clític és però possible si *en* no és referencial, no té font «sintàctica»:

Ve, però no sé d'on.
*En ve, però no sé d'on.
*(Es) va, però no sé d'on.
Se'n va, però no sé d'on.

A aquests dos grups de casos cal afegir-hi bastants altres verbs que també presenten aquest clític no referencial, que aquí anomenem «de font lèxica».

Clítics amb font lèxica

<i>Reflexius</i>	queixar-se, abstenir-se, atrevir-se, etc.	
<i>en</i>	anar-se'n, dur-se'n, emportar-se'n, tornar-se'n	
<i>hi</i>	veure-hi, veure-s'hi	'tenir visió'
	sentir-hi	'tenir oïda'
	tocar-hi	'encertar-la, entendre-s'hi'
	haver-hi	
	tornar-s'hi	'respondre a un atac'
	tornar-hi	'repetir'
	estar-hi+datiu	'estar d'acord, acceptar', p.e. una reclamació

67. En el cançoner tradicional són abundants els exemples amb un ús similar; el clític apareix, però, molt més lliurement amb qualsevol verb: «Mira endarrera i se'n posa a plorar.»

<i>la</i>	dinyar-la cagar-la fotre-la campar-se-la	'morir' 'equivocar-se, fallar' íd. (Ja l'hem fotuda) 'guanyar-se la vida; fer-s'ho sol' 'viure, ser' 'fer una mala passada'
	fer-la fregir-la+datiu jugar-se-la ballar-la	
<i>les</i>	fer-les tenir-se-les haver-se-les carregar-se-les (no) tenir-les (totes) pirar-se-les arreglar-se-les	'tenir problemes' íd. 'barallar-se' íd. 'carregar-se la culpa' 'tenir por' 'marxar'
<i>ho</i>	passar-(s')ho bé fer-s'ho	'arreglar-se-les'

Si bé no conec casos de dues fonts sintàctiques representades per un sol clític,⁶⁸ sí que n'hi ha de dues «funcions» representades per un sol clític. Ja és sabut que quan hi ha dos clítics idèntics la seqüència és agramatical. Però també és agramatical la frase amb un sol clític si li atribuïm totes dues fonts:

A la cadira, hi dóna cops amb un martell.
Amb el martell, hi dóna cops a la cadira.

*A la cadira, amb el martell, { hi hi dóna cops.
hi dóna cops. }

D'amics meus, en van expulsar quatre de la reunió.
De la reunió, en van expulsar quatre amics meus.

*D'amics meus, de la reunió, { ne'n van expulsar quatre.
en van expulsar quatre. }

Si en canvi un dels clítics té la funció «lèxica», és a dir, si no li correspon cap font sintàctica, pot tenir a més una funció referencial afegida, li pot correspondre una font sintàctica.⁶⁹

68. No conec cap exemple acceptable (en sentit tècnic). D'exemples se'n pot trobar algun, com el primer «es» del conegut fragment (VERDAGUER, 1904, 112): *Dolça Catalunya, / pàtria del meu cor, / quan de tu s'allunya / de anyorança 's mor*. Hi ha una certa tendència a la interpretació impersonal, perquè la interpretació amb «es» inherent i subjecte el·líptic referit a «el meu cor» es fa difícil ja que aquest últim sintagma es troba inclòs en un altre sintagma.

69. De vegades en aquests casos s'admet dislocació sense deixar clític (*A casa, fan arròs per dinar. Al capdamunt de l'escala, no es veu res. De la reunió, va marxar de seguida*). Potser són més

{ Hi ha } arròs per dinar
 { *Ha }

A casa, hi ha arròs per dinar.

No { t'hi } veuràs (amb el sentit no-reflexiu).
 { *et }

Al capdamunt de l'escala, no t'hi veuràs.

{ Se'n va } anar de seguida.
 { *(Es) va }

De la reunió, se'n va anar de seguida.

Fan excepció l'es impersonal i el reflexiu que no poden tenir al mateix temps una funció reflexiva «lèxica», de verb pronominal:⁷⁰

- Es protesta amb raó.
 *Es queixa amb raó. (=Hom es queixa amb raó)
- Se'n pot dubtar.
 *Se'n pot refiar. (=Hom pot refiar-se'n)
- Es van carregar l'ambaixador.
 *Van carregar l'ambaixador. (=El van eliminar)
 L'ambaixador es va eliminar. (a si mateix)
 *L'ambaixador es va carregar. (a si mateix)

Si bé tot un clíctic no pot tenir dues fonts sintàctiques, sí que hi pot haver un morfema que forma part d'un clíctic fent la funció de dues fonts. El cas més clar es dona en el conegut problema que presenta la confluència de dos clíctics de 3a. persona. Com és sabut, excepte el valencià que presenta tots dos clíctics amb les formes que tenen aïllats (*li + ls = lils*, *li + la = lila*, etc.), hi ha sempre «canvi d'un datiu a hi». Aquí prendrem com a exemple el sistema dialectal del central nord-oriental per raons de simplicitat expositiva. L'anàlisi és extensiva, mutatis mutandis, als altres dialectes. El sistema pronominal de les comarques gironines no distingeix en el plural ni en el datiu entre masculí i femení:

provatoris exemples com els següents: *D'aquest negoci se'n treu molt, però s'hi treballa molt* / ?*però es treballa molt. D'aquest negoci se'n treu molt, però hi ha molta feina. Al capdamunt de l'escala, des que en va caure, no l'hi he vist més* / ?*no l'he vist més. Al capdamunt de l'escala, des que en va caure no s'hi ha vist més. Cobren molt per les reunions, però, hi entren tard i en marxen aviat* / ?*marxen aviat. Cobren molt de les reunions, però hi entren tard i se'n van aviat.*

70. Amb recíprocs aquestes construccions semblen millorar una mica: ?*Es van carregar l'ambaixador i després es van carregar els uns als altres.*

	Singular	Plural
Acusatiu	l/lə	lz
Datiu	li	lzi

Si partim de l'anàlisi dels clíctics en morfemes, la confluència de dos clíctics de 3a. persona té com a resultat la confluència de dos morfemes de 3a. persona (*l*) i, possiblement, de dos morfemes de plural o de datiu (# indica separació entre clíctics):

Forma normativa	Forma hipotètica (clíctics com apareixen aïlladament)	Forma efectiva
l'hi	l#l+i	li
la hi	l+ə#l+i	li
els el	l#l+z+i	lzi
els la	l+ə#l+z+i	lzi
els hi	l+z#l+i	lzi
els els	l+z#l+z+i	lzi

Deixant de banda el problema de la no aparició de la ə del femení, explicable fonològicament, es veu clar que el resultat efectiu correspon a la forma hipotètica eliminant-ne els morfemes repetits (*l* en tots els casos, i *i* en l'últim cas). A l'última combinació, doncs, l'única *l* representa alhora la 3a. persona de la font-acusatiu i la 3a. persona de la font-datiu, i la *z* representa igualment dos plurals de fonts diferents, acusatiu i datiu.

Aquesta explicació es pot estendre a les formes *ni* (=li'n) on el morfema *n* representa la tercera persona del datiu i la 3a. persona d'EN, i possiblement també les formes de datiu + HI, fonèticament *li*, *lzi*. En aquest cas, però, es fa difícil de determinar si es tracta de *l+i#i*, *l+z+i#i* reduïts per processos fonològics a *li*, *lzi*, o si ens trobem davant de *l+i*, *l+z+i* amb un morfema *i* ambivalent (font doble: HI, datiu).

En d'altres casos una sola font, sintàctica o lèxica, pot donar lloc a dos clíctics diferents. No incloc en aquesta divisió els casos de repetició sintàctica sobre verbs diferents (*Ho vaig veure-ho*, *li feien fer-li*). El cas més simple és el de repetició d'un mateix clíctic que es dona en molts dialectes. Alcover i Moll (1929) donen aquests exemples (adapto la transcripció): *mšwtət* (Lloret, Blanes, Pineda), *mštet* (Tortosa), *béstətən*, *nəm(m)unnós* (Ciutadella, Ferreries, Es Migjorn-Gran, Alaior, Villa-Carlos, Maó, Sant Lluís).

En barceloní es troben exemples amb verbs com *tornar-se*, *posar-se*, que es construeixen amb un predicat nominal o adjectival (*tornar-se groc*, *papallona*; *posar-se malalt*). Aquest predicat apareix introduït per *de* quan es disloca (*de papallona*, *s'hi torna*; *de malalt*, *s'hi va posar*), però al mateix temps és el règim semàntic de destinació que sol introduir-se amb *a*, o *en* (*passar*, *transformar-se*, *convertir-se*). Aquestes dues propietats d'una única font apareixen en la seqüència pronominal, representades per dos clíctics, EN i HI:

De groc, [səni] tornarà aviat.
De malalt, [səni] va posar ahir.

Un altre cas es troba en central nord-oriental en combinacions de primeres i segones persones. El cas més freqüent de concurrència dels pronoms EM o ENS amb ET o US és quan les fonts són reflexiu pronominal («lèxic») i benefactiu:

Te m'escapes; us em perdo; no te'ns moguis.

En combinacions com aquestes apareix el pronom benefactiu corresponent i la font reflexiva es divideix en dos clítics, ES, que marca la propietat reflexiva, i un altre de segona o primera que indica la persona. L'ordre de col·locació és molt variable:

[sətəm] escapes.	[sətəm] escapo.
[təsəm] escapes.	[təsəm] escapo.
[təməs] escapes.	[təməs] escapo.

52. *L'ordre dels elements.* — L'ordre respecte al verb depèn només de la morfologia verbal. En català antic la posició seguia la llei de Wackernagel i ocupaven la segona posició de la frase (COROMINES, 1971, 245); si la frase començava en verb eren, doncs, postverbals. Avui la morfologia verbal determina la posició, amb poca diferència dialectal: postposició amb imperatiu, gerundi i infinitiu, excepte el rossellonès que només ho fa amb l'imperatiu; alguns dialectes tracten les formes imperatives *vostè, vostès* com a subjuntius i fan anteposició (*m'ho digui*), d'altres com a imperatius i postposen els clítics (*digui-m'ho*).

L'ordre dels elements que formen la seqüència pronominal àtona és fix, determinat morfològicament i independent de la posició respecte al verb. Però establir les condicions de l'ordenació no és senzill. Seguint Perlmutter (1971) se sol indicar alhora ordre i restriccions d'aparició a través de filtres que estipulen quins elements poden aparèixer i en quin ordre. Per al català central «normatiu» el filtre fóra:

$$ES \left\{ \begin{array}{l} ET \\ US \end{array} \right\} \left\{ \begin{array}{l} EM \\ ENS \end{array} \right\} \left\{ \begin{array}{l} ELS \\ +Dat \\ LI \end{array} \right\} \left\{ \begin{array}{l} EL \\ LA \\ ELS \\ +Ac \\ LES \end{array} \right\}_a \left\{ \begin{array}{l} EN \\ HI \end{array} \right\}_a \leftrightarrow \bar{b}$$

o, més simplificadament,

$$ES \ II \ I \left\{ \begin{array}{l} III \left[\begin{array}{l} +Dat \\ +Sing \end{array} \right] \\ III \left[\begin{array}{l} +Ac \\ +Det \end{array} \right]_a \\ III \left[\begin{array}{l} +Dat \\ -Sing \end{array} \right] \end{array} \right\} \left\{ \begin{array}{l} EN \\ HI \end{array} \right\}_a \leftrightarrow \bar{b}$$

La condició $a \leftrightarrow \bar{b}$ estableix la impossibilitat de concurrència dels acusatius determinats i HO. El cas de EN HO és complicat d'incloure en el filtre. La seqüència només és permissible quan la font d'EN és lèxica: *Endur-se-n'ho*, **Treure-n'ho*. Aquesta distinció explica les vacil·lacions que aquesta combinació provoca quan es tracta el tema.⁷¹

Qualsevol subseqüència d'aquest filtre és una seqüència pronominal ben formada morfològicament. Sintàcticament s'han d'especificar les possibles fonts (§ 51) i els possibles canvis (§ 53).

La tendència a establir un ordre purament morfològic no ha aconseguit, en contra de les aparences temptadores, desplaçar del tot la intervenció de l'ordre funcional. Un exemple ens el dona la separació de benefactiu i de datiu (vegeu nota 72), i un altre la diferència de comportament del clíctic EN de font lèxica (b.) i el de font sintàctica (a., c.).

- Això, del calaix, l'en trec.
- Això, pots dur-te-n'ho.
- *Això, del calaix, n'ho trec.

Els dialectes varien lleugerament l'ordre dels elements. A les comarques gironines, per exemple, l'ordre és II ES i I ES (*te se fa tard, me se presenta*), el baleàric admet la tercera persona acusatiu davant les segones, primeres i ES (*la se posa, els te compraré*) i el valencià té per a les terceres persones un ordre fix Datiu-Acusatiu, sense canvis (*li la dones, li'ls compren*). El sistema barceloní difereix notablement dels sistemes veïns (que admeten, per exemple, formes com *li'n, la'n, els ho*, etc., completament absents del barceloní). L'ordenació es fa en aquest cas tenint en compte la composició morfològica interna de la seqüència:

$$s \ # \ II \ # \ I \ # \ \left\{ \begin{array}{l} \left\{ \begin{array}{l} \varnothing \ z \\ z \# n \end{array} \right\} (\#) \ i \\ u \end{array} \right\}$$

o de forma desenrotllada:

$$\begin{array}{l} s \ # \ II \ # \ I \ # \ l\varnothing z \ (\#) \ i \\ s \ # \ II \ # \ I \ # \ lz \ # \ n \ (\#) \ i \\ s \ # \ II \ # \ I \ # \ u \end{array}$$

71. Altres propostes són inadequades o parcials. A Solà (1973, 56) no s'especifica la posició de *ho*, per exemple. Argente (1976, 43) dona $es \ II \ I \ III \ III \ en \ \left\{ \begin{array}{l} hi \\ ho \end{array} \right\}$ que permet III-Ac HO (*Van fer ser director en Joan, El van fer ser director, Ho van fer ser en Joan, *L'ho van fer ser*), i tracta diferentment LI HI de LI HI ACUSATIU, filtrant com agramatical aquest darrer: *A la fira, a la nena, li hi compraré les arracades; A la fira, a la nena, les arracades, les hi hi compraré*. Fonèticament les seqüències són *li* i *lazi*, i els parlants les accepten totes dues o les rebutgen totes dues.

Pel que fa a l'ordre datiu-acusatiu proposat per Fabra i rebutjat inadequadament per Ferrater i seguidors, vegeu MASCARÓ (en prep.).

ə, z són morfemes inflectius i no poden aparèixer sense el morfema de 3a. persona *l*. A part aquesta condició, qualsevol subsequència del filtre és una seqüència permesa i totes les seqüències estan representades pel filtre.

53. *Canvis morfològics*. — Si considerem els clítics que formen una seqüència tal com apareixen aïlladament i la seqüència pronominal que els correspon en realitat, veurem que les diferències no són sempre merament fonètiques. Si tenim, per exemple *se te n'obren* (*sətənóβrən*) podem considerar que les ə afegides ho són per processos fonològics, a partir de *stnóβrən*. Però a *l'hi uniu* (*liuníw*), amb dos clítics EL i LI (fonològicament //i//li/), la seqüència *li* no correspon a una seqüència *l li* (cf. *luníw*, *liuníw=li uniu*) que ha sofert certes modificacions fonològiques. Es tracta, doncs, de modificacions morfològiques, de canvi d'un element de la seqüència per un altre.

Amb l'excepció del valencià, tots els dialectes tenen el canvi de *li* en *i*, reflectit en la normativa, que es produeix quan es troba amb un altre pronom de tercera, acusatiu, i també amb els de segona o primera (FABRA, 1956, 69-70), fins i tot en el cas que el datiu sigui plural (*m'hi van presentar, als marquesos*).⁷² El barceloní, i molts altres parlars, fan anar una mica més enllà aquest fenomen (pas de datiu a *i*, o, si es vol, eliminació del morfema *l* de 3a. persona deixant només la marca de datiu). Apareix *i* en comptes de *li* amb el clíctic EN (*ni tórnu* per *lintórnu*) i amb HO, que passa a *l* (*litórnu* per *liwtórnu*).

El cas de III datiu plural+EN, és simplement un cas d'ordenació, segons el filtre, dels morfemes que componen la seqüència: $l+z+i\#n \rightarrow l+z+n+i$. (*əlzənitórnu* per *əlzəntórnu*).

En central, el pas de HO a EL, enregistrat a Fabra (1956, 73) només en el cas d'HO HI, s'estén a les combinacions d'HO amb *li*, *lzi* i EN (normativament *li ho, els ho, n'ho* — impossible). Les dues primeres són normals en barceloní i la tercera en parlars que admeten la combinació acusatiu+EN.

Això, a ell, no *li* diguis.

Això, a ells, no *lzi* diguis.

Això, del calaix, treu-l'en.

Un altre cas de canvi és el de segones o primeres persones reflexives a ES, com la tercera, quan es troben combinades amb una altra forma de segona o primera. El fenomen és similar, doncs, a l'esmentat abans, que es dona en la zona nord-oriental del central (*təsəməpéřs* per *təmpéřs*, etc.), però en comptes

72. Encara que no ho digui i el passatge resulti ambigu, Fabra ja va veure, com es desprèn dels seus exemples, el diferent comportament de datius i benefactius (i això abona la seva generalització sobre l'ordre datiu-acusatiu, vegeu nota 71): *M'hi van presentar, al(s) marquès(os)* (M = acusatiu; hi = datiu), però *Me li van presentar aquell brètol* (Me = benefactiu, li = datiu). *Ens hi hem queixat, al director* (ens = reflexiu «lèxic», hi = datiu), però *Ens li hem queixat al director* (ens = reflexiu «lèxic», li = benefactiu, diferent de la persona a la qual hom es queixa). Els datius de possessió (*li he agafat la cartera*, li = possessor de la cartera) es compten com benefactius: *Ens hi hem queixat* (ens = reflexiu «lèxic», hi = datiu) però *Ens li hem begut el vi* (ens = reflexiu «lèxic», li = benefactiu «possessiu»).

d'haver-hi dos clítics per font hi ha substitució (*səmpéřs*, *s* = II singular reflexiu «lèxic», *m* = benef.; *səttuřnərémbóβzus*, *s* = I plural reflexiu «lèxic», *t* = II benef.; *zəsənəzəspəntinát*, *s* = II singular reflexiu, *nz* = plural benef.)

54. *La forma fonètica de les seqüències pronominals*. — La atonicitat típica dels clítics fa que puguin presentar sovint formes asil·làbiques. Ja en català antic els pronoms febles podien revestir fonamentalment dues formes, la sil·làbica amb estructures CV, CVC, V (*se, te, me, ne, la, lo, li; vos, nos, los, les; hi, ho*), i la asil·làbica, amb estructures respectives C, CC, C (*s, t, m, n, l, l, -; us [wz], ns, ls, -; y [j], u [w]*). Els diferents dialectes presenten un sistema més o menys allunyat d'aquest patró, principalment per l'extensió més o menys gran que donen a les formes anomenades «reforçades» (*es, et, em, ens, els*, etc.). Més que l'aparició d'una nova sèrie de variants al·lomòrfiques dels clítics pronominals, el canvi històric ha consistit en la inversió de les formes bàsiques i les formes que en derivaven fonèticament. El català antic presentava formes bàsiques del tipus CV (*se*), CVC (*nos*), V (*i*) que en situacions determinades de contacte amb vocal perdien el caràcter sil·làbic i passaven a ser sil·labificades amb la vocal adjacent (*cenyi-la's, semblava'ns, que'y veureu*). En un moment determinat, algunes d'aquestes formes asil·làbiques passaren a ser les bàsiques i les formes sil·làbiques en derivaven per inserció de vocal. Això donà lloc a inserció en contextos diferents dels anteriors d'elisió (CV → C, CVC → CC) o de formació de semivocal (*u* → *w*, *i* → *j*) i apareixen aleshores davant del clíctic (*es, et, em, ens, el, els, en*, i també *eus, ei, eu*), i noves formes amb l'estructura CCV o VCCV (*wzə, əwzə, nzə, ənzə; lzə, əlzə*).

L'existència de formes com CV, C, VC fa que de fet no es pugui determinar, quan tenim seqüències pronominals àtones, si els elements són «plens», «reforçats» o asil·làbics. És a dir, a *sətəlkəðərá*, per exemple, no hi ha cap raó per preferir cap de les tres segmentacions possibles de la seqüència pronominal: *sə#tə#l, sət#t#əl, s#ət#əl*. A la forma bàsica *s#t#l* s'insereixen les dues ə sense que formin part de la seqüència pronominal però no estan assignades a cap element concret d'aquesta seqüència.

Bibliografia

- ALCOVER, Antoni M. - MOLL, Francesc de B. (1929): *La flexió verbal en els dialectes catalans*, extrets de l'«AORLL» (1929-1932).
- ALSINA, Josep i altres (1979): *Vocabulari mèdic*, Acadèmia de Ciències Mèdiques de Catalunya i Balears, Barcelona.
- «AORLL» = «Anuari de l'Oficina Romànica de Lingüística i Literatura», Biblioteca Balmes, Barcelona.
- ARGENTE, Joan (1976): *Un exercici d'anàlisi transformacional entorn del pronom EN*, dins VÍCTOR SÁNCHEZ DE ZAVALA (ed.): *Estudios de gramática generativa*, Labor, Barcelona, ps. 13-58.
- ARONOFF, Mark (1976): *Word Formation in Generative Grammar*, MIT Press, Cambridge, Massachusetts.
- BADIA, Antoni M. (1962): *Gramática catalana*, Gredos, Madrid.
- BARNILS, Pere (1933): *Escrits de Pere Barnils*, «AORLL», 6.
- BENVENISTE, Émile (1974): *Problèmes de linguistique générale II*, Gallimard, Paris.
- BLOOMFIELD, Leonard (1933): *Language*, Holt, Rinehart & Winston, New York.
- BONET, Eulàlia (1934): *Aproximació a l'entonació del català*, tesi de llicenciatura inèdita, UAB.
- BOSQUE, Ignacio (1983): *La morfologia*, dins F. ABAD i A. GARCÍA-BERRIO (eds.): *Introducción a la lingüística*, Alhambra, Madrid, ps. 115-153.
- CABRÉ, Teresa - RIGAU, Gemma (1986): *Lexicologia i semàntica*, Enciclopèdia Catalana, Barcelona.
- COROMINES, Joan (1971): *Lleures i converses d'un filòleg*, Club Editor, Barcelona.
- (1976): *Entre dos llenguatges*, Curial, Barcelona, vol. II.
- (1980-): *Diccionari etimològic i complementari de la llengua catalana*, Curial-La Caixa, Barcelona.
- DCVB = Antoni M. ALCOVER i Francesc de B. MOLL (1926-1968): *Diccionari Català-Valencià-Balear*, Palma de Mallorca, 10 vols.
- DGLC = Pompeu FABRA (1932 i div. ed.): *Diccionari general de la llengua catalana*, Edhasa, Barcelona. Cito l'edició de 1977.
- DIÀFORA (1982) = *Diccionari essencial castellà-català català-castellà*, Diàfora, Barcelona.

- ESPINAL, Maria T. (1980): «*Tu rail!*» *Observacions sobre un mot-frase anafòric*, «Els Marges», 18-19, ps. 102-108.
- FABRA, Pompeu (1912): *Gramàtica de la llengua catalana*, L'Avenç, Barcelona.
- (1913): *Els mots àtons en el parlar de Barcelona*, «Butlletí de Dialectologia Catalana», I (1913), ps. 7-17, II (1914), ps. 1-6.
- (1918): *Gramàtica catalana*, Institut d'Estudis Catalans, Barcelona.
- (1926): *La conjugació dels verbs en català*, Barcino, Barcelona.
- (1956): *Gramàtica catalana*, Teide, Barcelona.
- FERRATER, Gabriel (1968): *Les dones i els dies*, Edicions 62, Barcelona.
- (1981): *Sobre el llenguatge*, Quaderns Crema, Barcelona.
- FERRER PASTOR, Francesc (1956): *Diccionari de la rima*, Ed. Frederic Domènech, València.
- GEC = *Gran Enciclopèdia catalana*, Barcelona, 1969-1983, 16 vols.
- GULSOY, Joseph (1982): *Catalan*, dins R. POSNER i J. N. GREEN (eds.): *Language and Philology in Romance*, Mouton, Den Haag, Paris, New York.
- KUEN, Heinrich (1932): *El dialecto de Alguer y su posición en la historia de la llengua catalana*, «AORLL», 5 (1932), ps. 121-177, 7 (1934), ps. 41-112.
- LLEÓ, Conxita - MASCARÓ, Joan (1973): *Contribució a la fonologia generativa del català: reestructuració en la gramàtica?*, dins TATE, R. B. - YATES, A. (eds.): *Actes del Tercer Col·loqui Internacional de Llengua i Literatura Catalanes*, Dolphin, Oxford.
- MARVÀ, Jeroni (1934): *Curs superior de gramàtica catalana*, Barcino, Barcelona.
- MASCARÓ, Joan (1983): *La fonologia catalana i el cicle fonològic*, UAB, Departament de Filologia Hispànica, Bellaterra.
- (1984): *Aramon-aramònic: una regla fonològica catalana no descoberta fins ara*, dins *Miscel·lània Aramon i Serra*, Curial, Barcelona, vol. IV.
- (en prep.): *Aspectes sintàctics del sistema pronominal àton*, «Els Marges».
- MASCARÓ, Joan - RAFEL Joaquim (en prep.): *Diccionari invers de la llengua catalana i Diccionari morfològic de la llengua catalana*.
- MILÀ I FONTANALS, Manuel (1875): *Estudios de llengua catalana. Catalán contemporáneo*, dins *Obras completas*, Verdaguier, Barcelona, 1890, III, ps. 507-544.
- MOLL, Francesc de B. (1952): *Gramàtica històrica catalana*, Gredos, Madrid.
- (1968): *Gramàtica catalana*, Editorial Moll, Palma de Mallorca.
- MOLL, Anna (1957): *Sufijos nominales y adjetivales en ibicenco*, «Revista de Filología Española», 41, ps. 341-471.
- OLIVA, Salvador (1977): *Dos aspectes del ritme en el català modern*, «Els Marges», 9, ps. 89-96.
- PERLMUTTER, David (1971): *Deep and Surface Structure Constraints in Syntax*, Holt, Rinehart & Winston, New York.
- RIGAU, Gemma (1973): «*Hi*» *datiu inanimat*, «Els Marges», 12, ps. 99-102.
- (1981): *Gramàtica del discurs*, UAB, Departament de Filologia Hispànica, Bellaterra.
- ROCA-PONS, Josep (1968): *Morfologia verbal catalana*, «Estudis Romànics», 12, ps. 227-254.

- SAPORTA, Sol (1959): *Morpheme alternants in Spanish*, dins KAHANE, H. R. - PIETRANGELI, A. (eds.): *Structural Studies on Spanish Themes*, Acta Salmanticensia, Salamanca.
- SCALISE, Sergio (1985): *Generative Morphology*, Foris, Dordrecht.
- SOLÀ, Joan (1973): *Estudis de sintaxi catalana*, Edicions 62, Barcelona, vol. II.
- VENY, Joan (1982): *Els parlars catalans*, Editorial Moll, Palma de Mallorca.
- VERDAGUER, Jacint (1904): *Pàtria*, Barcelona.
- WHEELER, Max (1977): *Problemes lèxics per al generativista: els mots catalans a doble arrel*, dins G. COLON (ed.): *Actes del Quart Col·loqui Internacional de Llengua i Literatura Catalanes*, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, Montserrat.
- (1979): *Phonology of Catalan*, Blackwell, Oxford.

Índex temàtic*

- accent secundari, 15, 22.
accident, 35, 43.
alemany, 6, 33.
àlias, 11.
al·lofonia, 22.
al·lomorf, 8.
al·lomorfia, 6, 8, 14, 22, 25, 38, 40, 44, 45, 46, 48.
alternança morfològica, 38.
alternants, formes, *vegeu* al·lomorfia.
ambigüitat, 7.
anglès, 4, 6, 30, 33, 47.
a que, 11.
àrab, 3, 6.
arguments sintàctics, 24, 25, 26.
arrel, 2, 6.
article personal, 37.
article salat, 37, 48.
augmentatiu, 41.
auxiliar, 48.
- baleàric, 24, 47.
barceloní, 49, 51, 52, 53.
basc, 11, 47.
- canvi fonològic, *vegeu* procés fonològic.
canvi lingüístic, 21, 22, 24, 41, 47, 54.
cap, 23, 24, 25, 26, 27, 28.
- central, 53.
central meridional, 39.
central nord-oriental, 39, 52, 53.
classes de paraules, 10, 20.
classe lèxica major, 15.
clíctic, 9, 31, 39, 45, 46.
complementitzador, 48.
composició, 5, 19, 23.
compost, 40, 47.
compost amb elements àtons, 31.
compost de tipus culte, 32.
compost fonològic, 20.
compost reduplicatiu, 29.
compost sintagmàtic, 27.
compost sintagmàtic copulatiu, 28.
concordança, 5, 27, 34, 36, 41.
conjugació, 44, 45.
conjunció, 48.
construccions peri-fràstiques, 42.
conversió, *vegeu* derivació zero.
- datiu, 35, 49, 52, 53.
datiu central nord-oriental, 51.
defectiu, 37, 42, 45.
- defectivitat, 5, 16.
demostratiu, 35.
derivació, 5, 12, 13, 19.
derivació no afixal, 6, 17.
derivació pseudoflectiva, 16.
derivació zero, 6, 15, 16, 17.
desaccentuació, 15, 20, 22, 44, 47.
desinència, 43.
determinant, 48.
dextrogir, caràcter, 20, 32.
diacronia, *vegeu* canvi lingüístic.
dialectes occidentals, 39.
dialectes orientals, 39.
diminutiu, 41.
dislocació, 50, 51.
diu, 11.
don, 11.
dual, 3.
- eh*, 11.
element temàtic, 14, 16, 17, 43, 44, 45.
en (article), 11.
entonació, 50.
ergatiu, 25.
és clar, 11.
estructura de constituents, 7, 30.
ewe, 6.
- família de mots, 5, 12.
- flexió, 5.
flexió nominal, 34.
font dels clíctics, 50, 51.
formació de mots no morfològica, 33.
forma infinita, 43.
forma subjacent, 22, 39.
fra, 11.
francès, 3, 4.
- gènere, 35, 39, 41.
gènere dels substantius, 41.
gènere inherent, 16, 37, 41.
gironí, 52.
grec, 3, 19.
- heus*, 11.
hipocorístics, 33.
hom, 48.
- imperatiu, 42, 45.
inalienable, part, 25.
incorporació, 25, 26.
increment temàtic, *vegeu* element temàtic.
indefinit, 48.
infixació, 18.
inflexió, 5.
inherent, categoria, 10.
interjecció, 11, 20, 33.
invariabilitat, 5.

* Els números remetent als paràgrafs.

- invariable, 27, 36.
italià, 4, 48.
- justificació independent, 20.
justificació indirecta d'un morfema, 19, 21, 26.
- levogir, caràcter, 20.
lexicalització, 4, 7, 14, 17, 21, 24, 30, 41.
lexicó, 4.
lèxic tècnic, 25, 26, 30, 32.
límit de clíctic, 1.
límit de morfema, 1.
límit de mot, 1.
llatí, 19, 21, 47.
llengatge infantil, 29, 33.
llengatge secret, 29.
llur, 48.
- malbé*, 11.
mallorquí, 14, 47.
menorquí, 51.
metalingüístic, 30.
morf, 8.
morfema, 2.
morfema de gènere, 16, 32.
morfemes de temps, 43.
morfema inflectiu especial, 40.
morfema inherent, 16.
mostrèn, 11.
mot frase, 11.
mot gran, 9, 47.
mot petit, 9, 47.
- mot possible, 21.
mot sense flexió, 10.
- navaho, 3.
no, 11.
nombre, 35, 39, 49.
nord-occidental, 51.
numeral, 28.
- oi*, 11.
onomatopeia, 29, 30, 33.
ordre dels clíctics, 51, 52.
- papers temàtics, *vegeu* arguments sintàctics.
paradigma, 5, 12, 35.
«parasintètic», 15.
participi, 14, 25, 42, 43, 45.
pas, 3.
perfectiu, 42.
plural, 20, 24, 25, 27, 35, 36.
pluralia tantum, 16, 37, 41.
possessiu, 35.
predicat, 24, 25, 26, 28.
prefixació, 15.
preposició, 48.
procés fonològic, 6, 8, 22, 38, 46.
procés morfològic, 6, 7.
processos fonològics, 47.
productivitat, 5, 14, 15, 24, 26, 30, 32,
- 33, 41, 45.
pronom feble, 35, 47, 49.
pronom fort, 35.
- radical, 2.
radical polimorfèmic, 21.
rai, 11.
r d'infinitiu, 44, 45.
recció, 5, 20, 24, 26, 34, 49.
recursivitat, 7, 18, 24.
reducció vocàlica, 15, 20, 22.
reduplicació, 33.
regla fonològica, *vegeu* procés fonològic.
res, 11.
rossellonès, 47, 52.
- sàncrit, 28.
sant, 11.
semàntica, 20, 24, 25, 26, 28, 32, 37, 41, 42.
semítics, 30.
sí, 11.
sigles, 30, 33.
signe fonètic, 1.
significat, *vegeu* semàntica.
significat componencial, 14, 15, 21, 27, 28.
sinestèsia, 33.
singularia tantum, 37, 41.
sintagma, 12, 18, 20, 27, 30, 47.
- sintagma lexicalitzat, 20.
sintaxi, 20, 21, 24, 25, 26, 47, 49, 50, 51.
sobrecompost, 42.
sufixació, 14.
sufixació inherent, 15, 16, 20.
sufix derivatiu, 14.
sufix preaccentuat, 16, 22.
supleció, 45.
- tematització, 50.
temps, 43.
temps compostos, 42.
terminació, 43, 45.
truncament, 33.
- umlaut, 6.
unicitat, 37.
ús metalingüístic, 17.
- valencià, 45, 52, 53.
variants al·lomòrfiques, *vegeu* al·lomorfia.
verb irregular, 45.
verb regular, 44.
vet, 11.
vocabulari tècnic, *vegeu* lèxic tècnic.
vocal inflectiva, 32, 40.
vocal temàtica, *vegeu* element temàtic.
- zero, 3, 34.

Sumari

1. Introducció	9
Conceptes morfològics bàsics (§ 2)	12
Categories morfològiques (§ 3)	12
Morfologia i lexicó (§ 4)	13
Flexió, derivació i composició (§ 5)	14
Tipus de processos morfològics (§ 6)	14
Processos morfològics i estructura del mot (§ 7)	15
Al·lomorfia (§ 8)	17
Clíctics i mots (§ 9)	17
Les classes de mots (§ 10)	18
Els mots de classificació difícil (§ 11)	18
2. Formació de mots: derivació	20
La formació de mots (§ 12)	20
La derivació (§ 13)	22
Sufixació (§ 14)	23
Prefixació (§ 15)	31
Derivació pseudoflectiva (§ 16)	34
Derivació no afixal (§ 17)	37
Es problemes de la derivació: la infixació (§ 18)	39
Els problemes de la derivació: els límits entre derivació i composició (§ 19)	42
Criteris fonològics, semàntics i morfològics (§ 20)	45
Radicals polimorfèmics (§ 21)	49
Al·lofonia i al·lomorfia (§ 22)	52
3. La formació de mots: composició	58
La composició (§ 23)	58
El tipus «parallamps» (§ 24)	58
El tipus «barba-roig» (§ 25)	64
Altres tipus de composició amb cap. Incorporació.	
Adverbis en <i>-ment</i> (§ 26)	68
Els compostos sintagmàtics (§ 27)	71

Els compostos sintagmàtics copulatius (§ 28)	73
Els compostos reduplicatius (§ 29)	74
Compostos metalingüístics (§ 30)	75
Compostos amb elements àtons (§ 31)	76
Compostos de tipus culte (§ 32)	77
La formació de mots no morfològica (§ 33)	82
4. Flexió: la flexió nominal	85
La flexió (§ 34)	85
Categories inflectives nominals (§ 35)	85
Elements invariables (§ 36)	89
Elements defectius (§ 37)	90
Alternances morfològiques i fonològiques (§ 38)	92
La representació fonològica dels morfs de gènere i de nombre (§ 39)	94
La qüestió de la vocal àtona final (§ 40)	95
El gènere dels substantius (§ 41)	100
5. Flexió: la flexió verbal	103
El paradigma verbal (§ 42)	103
Els accidents del verb (§ 43)	104
Els verbs regulars (§ 44)	110
Els verbs irregulars (§ 45)	114
6. Cliticització	123
El fenomen de la cliticització (§ 46)	123
Els criteris de distinció (§ 47)	123
Determinants, preposicions, conjuncions i auxiliars (§ 48)	128
Els pronoms febles (§ 49)	130
La font dels clítics (§ 50)	131
La no biunivocitat de la relació font-clític (§ 51)	133
L'ordre dels elements (§ 52)	138
Canvis morfològics (§ 53)	140
La forma fonètica de les seqüències pronominals (§ 54)	141
Bibliografia	143
Índex temàtic	147